

2/2021

ročník 6

FORENZNÍ VĚDY PRÁVO KRIMINALISTIKA

VĚDECKÉ STATĚ SCIENTIFIC ARTICLES

• **Viktor PORADA:**

K problematice a srovnání identifikace v kriminalistice,
policejních a bezpečnostních vědách
On the Issue and Comparison of Identification in Criminalistic,
Police and Security Sciences

• **Jan CHMELÍK:**

Operativně pátrací činnost v trestním řízení
Operationally Investigative Activities in Criminal Proceedings

• **Jiří STRAUS, Jiří JONÁK:**

Predikce tělesné výšky osoby ze stop lokomoce
Prediction of a Person's Body Height from Traces
of Locomotion

VYSOKÁ ŠKOLA FINANČNÍ A SPRÁVNÍ
UNIVERSITY OF FINANCE AND ADMINISTRATION

VYDAVATEL / PUBLISHER:

Vysoká škola finanční a správní, a.s. (University of Finance and Administration)

REDAKCE / EDITORIAL STAFF:

VŠFS, Estonská 500, 101 00 Praha 10

<http://www.vsfcs.cz/pravo>

fvpk@vsfs.cz

Šéfredaktor / Editor in chief: Jiří Straus

Výkonný redaktor / Executive editor: Zdeněk Sadilek (fvpk@vsfs.cz)

Tajemnice / Secretary: Kateřina Franců (fvpk@vsfs.cz, +420210088813)

VÝKONNÁ RADA REDAKCE / EXECUTIVE BOARD:

Eduard Bruna, Viktor Porada, Zdeněk Sadilek, Emil Šenkýř

REDAKČNÍ VĚDECKÁ RADA / EDITORIAL SCIENTIFIC BOARD:

Předsedkyně / Chairperson:

Bohuslava Šenkýrová – Vysoká škola finanční a správní

Členové / Members:

Eduard Bruna – Vysoká škola finanční a správní

Markéta Brunová – Vysoká škola finanční a správní

Jan Chmelík – Vysoká škola finanční a správní

Jaroslav Ivor – Panoeurópska vysoká škola, Bratislava

Martin Janků – Vysoká škola finanční a správní

Jiří Jelínek – Právnická fakulta Univerzity Karlovy, Praha

Karel Klíma – Metropolitní univerzita, Praha

Leoš Klimt – EQUITA Consulting

Leszek Korzienowski – European Association of Security

Bronislav Kováčik – Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica

Karel Lacina – Vysoká škola finanční a správní

Karel Marek – Vysoká škola finanční a správní

Pavel Mates – Vysoká škola finanční a správní

Viktor Porada – Vysoká škola finanční a správní

Roman Rak – Vysoká škola finanční a správní

Sergej Romža – Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košicích

Zdeněk Sadilek – Vysoká škola finanční a správní

Miloš Sokol – Ústřední vojenská nemocnice Praha – Střešovice

Lyubomyr Ivanovych Sopilnyk – Lviv University of Busines and Law

Jiří Straus – Vysoká škola finanční a správní

Aleš Vémola – Ústav soudního inženýrství VUT, Brno

Margerita Vysokajová – Vysoká škola finanční a správní

Vladimír Zoubek – Vysoká škola finanční a správní

Přebíráni materiálů je povoleno s prokazatelným souhlasem autora a vydavatele.

Taking over materials is permitted only with demonstrable author's and publisher's agreement.

Za jazykovou správnost příspěvku zodpovídá autor. Příspěvky nejsou redigovány.

The author is responsible for the linguistic accuracy of the paper. Articles are not edited.

Časopis je zafázán do databází ASPI a CEEOL – Central and Eastern European Online Library. Journal is included in ASPI and CEEOL databases.

Předtisková příprava / Prepress:

Radix, spol. s r. o.

Tisk / Print:

dům tisku, s.r.o.

Evidenční číslo / Evidence number:

MK ČR E 22509

ISSN:

2533-4387

ISSN elektronické verze:

2533-4395

DOI:

<http://dx.doi.org/10.37355/fvpk>

Periodicita / Periodicity:

3x ročně

Ročník / Volume:

6

Číslo / Number:

2

Datum vydání / Issued on:

15. 8. 2021

EDITORIAL**JIŘÍ STRAUS****| 110 |****VĚDECKÉ STATĚ / SCIENTIFIC ARTICLES****VIKTOR PORADA:****| 112 |**K problematice a srovnání identifikace v kriminalistice,
policejních a bezpečnostních vědáchOn the Issue and Comparison of Identification in Criminalistic,
Police and Security Sciences**JAN CHMELÍK:****| 124 |**Operativní pátrací činnost v trestním řízení
Operationally Investigative Activities in Criminal Proceedings**JIŘÍ STRAUS, JIŘÍ JONÁK:****| 141 |**Predikce tělesné výšky osoby ze stop lokomoce
Prediction of a Person's Body Height from Traces of Locomotion**ĽUBOŠ CEHLÁRIK:****| 150 |**Doping – zakázané látky a metódy „Uvedomenie“
Doping – Prohibited Substances and "Awareness" Methods**KAREL MAREK, ZDENĚK SADÍLEK:****| 166 |**Nájem a pacht. Část 1
Rent and Lease. Part 1**MARTIN MIHÓK:****| 185 |**Súkromná nahrávka ako dôkaz v trestnom konaní
Private Record as an Evidence in Criminal Proceedings**DAGMAR KRAUSOVÁ:****| 197 |**Vzdělávání osob v oblasti ICT ve výkonu trestu odňtí svobody
a jeho finanční aspekty v rámci politiky zaměstnanosti v České republice
Education of Persons in ICT in the Execution of a Custodial Sentence
and its Financial Aspects in the Context of Employment Policy in the Czech Republic

Editorial

JIŘÍ STRAUS

Vážení čtenáři,

ve druhém čísle roku 2021 časopisu Forenzní vědy, právo, kriminalistika si můžete přečíst celkem sedm příspěvků.

V prvním příspěvku autora Viktora Porady je diskutována terminologie základních pojmu a jejich význam v oborech kriminalistika, policejní a bezpečnostní vědy. Postupně jsou rozebrány druhy a podstata identifikace bezpečnostních činností, kriminalistická identifikace objektů a systémů a biometrická identifikace a verifikace.

Druhý příspěvek napsal Jan Chmelík, autor analyzuje postupy před zahájením trestního řízení, jejich právní základ a vztah k trestnímu řízení, zejména pokud jde o tzv. operativně pátrací činnost. Praxe je stále nejednotná ve významu a uplatnění výsledků těchto postupů v trestním řízení, vyskytuje se stále nestandardní postupy, které jsou podřazovány pod zákonnou úpravu trestního řízení (pod trestní řád), včetně tápání o způsobech ukončení šetření prováděného podle policejního zákona, kterým nebyly zjištěny informace zakládající podezření ze spáchání trestného činu.

Ve třetím příspěvku autorů Jiřího Strause a Jiřího Jonáka jsou prezentovány možnosti predikce tělesné výšky osoby podle rozměrů nohy nebo parametrů chůze. V článku jsou uvedeny vztahy pro predikci tělesné výšky z délky nohy nebo délky kroku a dvojkroku.

Čtvrtý článek napsal Ľuboš Cehlárik, zaměřuje se na problematiku dopingu, užívání zakázaných látek a metod. Popisuje historii pojmu doping a jeho vysvětlení z hlediska několika odborných studií.

Pátý článek napsali Karel Marek a Zdeněk Sadílek, zaměřují se na nájem obecně, nájem bytu a nájem domu, nájem družstevního bytu a nájem služebního bytu. Pojednávají též o nájmu prostoru sloužícího k podnikání, pronájmu věcí movitých a o nájmu dopravního prostředku. Obsahem článku je i pacht, zemědělský pacht a pacht závodu.

V šestém příspěvku Martina Mihóka je pojednáno o pořizování obrazových, zvukových nebo obrazově zvukových záznamů, představující skupinu moderních, cenných, ofenzivních zajišťovacích institutů, zasahujících do základních lidských práv a svobod. Soukromá nahrávka však nemá vždy jasné právní základy, na podkladě kterých by bylo nepochybné, že se jedná o zákonné důkaz, a tedy i přípustný v trestním řízení, což je odbornou veřejností poměrně často diskutované téma.

Sedmý článek Dagmary Krausové popisuje souvislosti mezi vzděláváním osob plnoletých a pravomocně odsouzených k výkonu trestu odňtí svobody v oblasti ICT a využitím nabytých znalostí u těchto osob po jejich propuštění na svobodu s dopadem na finanční aspekt v rámci politiky zaměstnanosti.

Za celý tým redakce časopisu Forenzní vědy, právo, kriminalistika děkuji všem autorům, kteří nám zaslali příspěvky. Ambicí redakčního týmu je vydávat odborný časopis ve vysoce odborné kvalitě. Věřím, že budou čtenáři spokojeni.

Jiří Straus
Předseda výkonné rady

K problematice a srovnání identifikace v kriminalistice, policejních a bezpečnostních vědách

On the Issue and Comparison of Identification in Criminalistic, Police and Security Sciences

VIKTOR PORADA¹

Abstrakt

Ve sdělení je diskutována terminologie základních pojmu a jejich význam v oborech kriminalistika, policejní a bezpečnostní vědy. Postupně jsou rozebrány druhy a podstata identifikace bezpečnostních činností, kriminalistická identifikace objektů a systémů a biometrická identifikace a verifikace. Výsledkem poznávacího procesu je určení individuálního objektu (nebo alespoň jeho skupinové zařazení), v případě kriminalistiky formou objektové nebo systémové identifikace, nebo v případě identifikace bezpečnostních činností poznání bezpečnostní situace.

Klíčová slova

biometrická identifikace, identifikace bezpečnostních činností, kriminalistika, kriminalistická identifikace (objektů, systémů), policejní a bezpečnostní vědy, verifikace

Abstract

The terminology of basic concepts and their meaning in the fields of forensic science, police and security sciences is discussed. Gradually, the types and nature of security activities identification, forensic identification of objects and systems and biometric identification and verification are discussed. The result of the cognitive process is the identification of an individual object (or at least its grouping) in the case of criminalistics in the form of object or system identification, or in the case of identification of security activities, knowledge of the security situation.

Key words

criminalistics, police and security sciences, identification of security activities, forensic identification (objects, systems), biometric identification, verification

DOI

<http://dx.doi.org/10.37355/fvpk-2021/2-01>

¹ prof. JUDr. Ing. Viktor Porada, DrSc., Vysoká škola finanční a správní, Fakulta právních a správních studií

Úvod

Pojem „**identifikace**“ znamená zjišťování (určení) totožnosti a sám o sobě má různé významy. Podle (Kraus 2006, s. 335) **má pojem identifikace tyto významy:**

1. zjišťování totožnosti, ztotožnění či proces zjištění naprostého souladu mezi více pojmy, předměty, představami apod.,
2. způsob zjišťování určitých provozních podmínek strojů a zařízení,
3. ztotožnění se s někým jiným, osobou, s jeho představami, zájmy, chováním a jednáním (Filák a kol. 2006, s. 134),
4. určení základních vlastností objektu za účelem jeho zařazení do příslušné přírodovědné skupiny, třídy s konečným cílem určení jeho individuální totožnosti.

Uvedeme pro srovnání: Např. Šimovček a kol. (2001, s. 53) kriminalistickou identifikaci chápe jako specifický poznávací proces, jehož cílem je ztotožnění konkrétního objektu prostřednictvím srovnávání materiálního objektu s materiálním nebo ideálním odrazem jeho vlastnosti anebo prostřednictvím vzájemného srovnávání částí objektu s cílem zjištění, zda původně tvořily jeden celek. Porada a kol. (2001, s. 105; 2019, s. 295) obecně kriminalistickou identifikací rozumí proces ztotožňování objektů, v němž se hledá souvislost osoby nebo věci s vyšetřovanou událostí na základě kriminalistických stop a jiných kriminalisticky relevantních informací.

Z těchto definic je vidět, že přístup k uchopení uvedeného základního pojmu v kriminalistice může být různý a je vlastně determinován snahou o vyjádření specifického obsahu pojmu na různé rozlišovací úrovni jeho chápání. A nelze apriori říci, že ten nebo onen definovaný pojem je špatný, může být jen více či méně výstižný a bude se ve většině případů lišit pouze přístupem a úrovni zobecnění podstatných znaků tohoto pojmu. Jak již bylo uvedeno, potíže v komunikaci uvnitř i vně konstituujícího, ale zejména nově se rozvíjejícího, natož multidisciplinárního vědního oboru se odráží i ve vytváření a používání nových pojmu.

V posledních letech se objevují možnosti širokého a velmi efektivního využití informačních a komunikačních technologií (výpočetní techniky) a matematického aparátu v procesech bezpečnostní identifikace. Tak, jak se vyvíjejí technické přístupy k řešení problémů v jiných technických vědách, i do metod bezpečnostních činností pronikají nové principy a systémové přístupy. Jedním z nových směrů je zavedení pojmu identifikace objektů a identifikace systémů (Porada a kol. 2001) a nejnověji biometrická identifikace např. (Rak a kol. 2008; Porada, Šimšík a kol. 2010; Brunová 2009, s. 94–100). Teoretický základ kriminalistické identifikace tvoří systém pojmu, zásad a metod. Tento systém umožňuje vědecky určovat totožnost materiálních objektů podle jejich odrazů a využít takto získaných výsledků pro účely trestního řízení. Systemizace pojmu, zásad a metod identifikace může být prováděna podle různých kritérií. Nejobecnější význam má identifikace z hlediska určování totožnosti a využívání výsledků ztotožňování při dokazování. Obecně platí, že identifikace je poznávací proces, kterým se individualizuje vztah mezi dvěma či více projevy nebo částmi jednoho a téhož objektu nebo systému (Porada 1987).

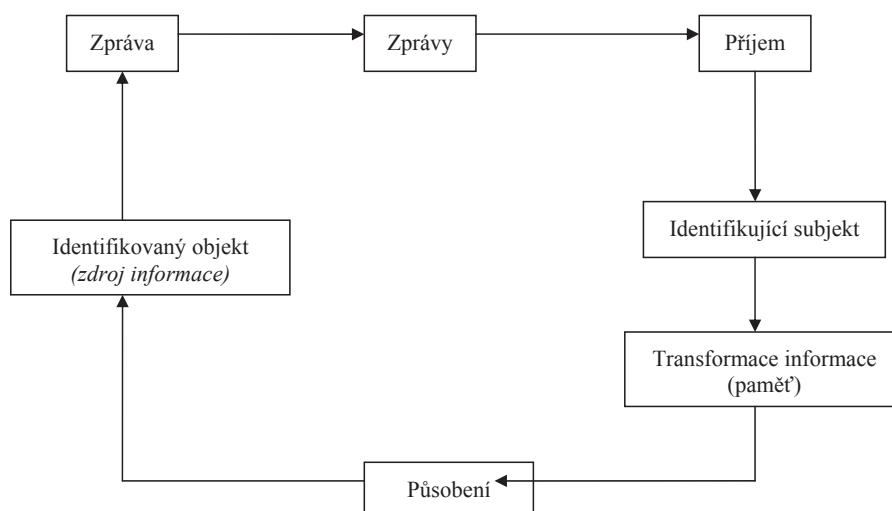
Identifikace bezpečnostních činností

Nutnost identifikace bezpečnostních činností vznikla v procesu konstituování teorie policejné bezpečnostní činnosti, posléze policejních věd a nyní i bezpečnostních věd. Pod pojmem identifikace bezpečnostních činností v širším slova smyslu lze chápat proces ztotožňování našich poznatků a vědomostí se skutečností. Takoto chápáný proces identifikace opodstatňuje zařadit identifikaci do kategorie poznávacího procesu (Porada 1987; Požár 2006, s. 134–146). Poznávací proces si lze představit jako případ jisté noeticky (Kraus 2006, s. 335) orientované interakce mezi poznaným objektem (jevem, událostí, procesem v policejné bezpečnostní činnosti) a mezi poznávacím subjektem (bezpečnostním orgánem – pozorovatelem). Orientovaná interakce vzájemného vztahu subjektu a poznávacího objektu značí, že subjekt kromě volby objektu, jevu, procesu, události v policejné bezpečnostní činnosti si volí i hledisko (kritérium) jeho poznávání, tj. určuje noetický rozklad zkoumaného objektu na jednotlivé složky (prvky) objektu.

Výsledkem poznávacího procesu je poznání bezpečnostní situace. Modely bezpečnostní činnosti představují vhodnou formu na vyjádření poznatků o zkoumaných objektech (jevech, procesech a událostech), ztotožnění modelu s objektem pak představuje kvantitativní problém. Nejčastěji hledáme hodnoty parametrů pro již vybranou strukturu (kvalitativní závislost jevů, procesů či událostí v policejné bezpečnostní činnosti). Úspěšnost identifikace v policejné bezpečnostní činnosti závisí na vhodném výběru apriorní a empirické informace a identifikačního algoritmu.

Při tvorbě schématu procesu identifikace v bezpečnostních činnostech je zřejmé, že poznávací proces nemůže existovat izolovaně, bez posloupnosti: poznaný objekt, jev, proces, událost, poznávající subjekt a interakce mezi nimi. Interakci mezi zkoumaným objektem, resp. jeho reprezentantem, substitutem a poznávacím subjektem je založená na teorii odrazu, odraz poznaného objektu ve vědomí subjektu tvoří jeho model (obr. 1).

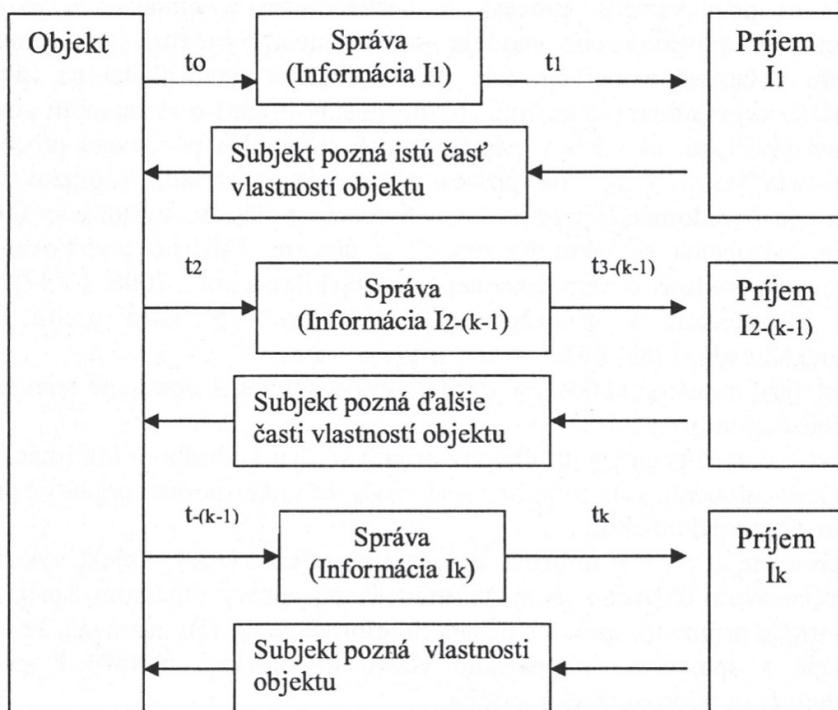
Obr. 1: Proces identifikace (Porada 1987)

Výsledkem poznávacího procesu v bezpečnostních činnostech je tedy vytvoření odpovídajícího modelu poznávacího objektu, jemu, procesu, incidentu v bezpečnostní činnosti. Model lze vytvořit pouze na základě informací, které subjekt zkoumání (policejné bezpečnostní orgán) o zkoumaném objektu získá a jak je v paměti transformuje. Na poznávací proces se může tedy nahlížet jako na proces získávání informací (odrazů), jejich zpracování (uvědomění, pamatování, vytváření představ, vyjádření atd.) a zpětného působení subjektu na objekt za účelem dalšího prohlubování a upřesňování představ o bezpečnostní činnosti (Filák a kol. 2006, s. 137, viz obr. 2).

V poznávacím procesu v důsledku relativní omezenosti poznávacích schopností subjektu vzniká jistá entropie na straně přijímání zpráv. Tato entropie klesá s růstem poznání, ale důsledkem její existence je, že nějaká zpráva vyslaná o policejně bezpečnostní činnosti v minulosti může se s plnou hodnotou informace přijmout až po určitém časovém odstupu. Z toho vyplývá, že schéma identifikace představuje jistou obdobu schématu spojovacího kanálu tak, jak je to známé z teorie informace. Tato skutečnost opravňuje k závěru, že na hlubší analýzu procesu identifikace v policejně bezpečnostní činnosti (všeobecně poznávacího procesu) mohly by se využít některé výsledky teorie policejné relevantní informace, jež je nutno ale především vytvořit.

Obr. 2: Schéma algoritmu procesu identifikace v bezpečnostních činnostech (Mesároš, Reitšpís, Křížovský 2010)

Identifikace v bezpečnostní činnosti se používá v různé míře a obsahu. Prošla a prochází postupně etapami odpovídajícími jednotlivým etapám vývoje procesu

poznání v bezpečnostních činnostech. Od nejjednodušších problémů rozpoznávání znaků, vytváření pojmu až po vytváření asociací a analogií za účelem zevšeobecňování – generalizace, např. při analýze a hodnocení bezpečnostní situace. Identifikace a hodnocení bezpečnostní situace je nezbytným předpokladem a východiskem nejen pro kvalitní řízení příslušných (kompetentních) bezpečnostních subjektů, ale i následné správné, účelné, efektivní, a tím i ekonomické provádění nezbytných bezpečnostních činností při zajišťování příznivého stavu a vývoje bezpečnostní situace ve státě. Z těchto důvodů je nezbytné důkladné poznání problematiky bezpečnostní situace, její struktury, prvků, které ji utvářejí. Pro poznání, identifikaci a následné hodnocení této bezpečnostní situace je nezbytná kvalitní analytická bezpečnostní činnost za účelem poznání stavu a vývoje bezpečnostní situace.

Právě přesná identifikace a objektivní hodnocení bezpečnostní situace je totiž nezbytnou podmínkou po účinnou, efektivní a ofenzivní činnost bezpečnostních subjektů při zajišťování a řešení bezpečnostní situace, a tedy plnění úloh a úkolů uložených zákonem pro příslušné bezpečnostní subjekty při zajišťování bezpečnosti státu (Hundák 2002, s. 9).

Kriminalistická identifikace objektů

Identifikací v kriminalistice se rozumí proces srovnávání a ztotožňování objektů, aby byla zjištěna souvislost osoby nebo věci s vyšetřovanou událostí podle stop či jiných zobrazení. Používají se různé způsoby srovnávací metody tak, aby se určila totožnost objektu. Jestliže se nepodaří zjistit konkrétní objekt, který zanechal stopy, pak se proces kriminalistické identifikace zužuje na určení skupinové příslušnosti objektů, zjištění skupiny, třídy objektů, k nimž patří předmět, který zanechal stopy (Porada 1987). V tomto smyslu lze totožnost vymezovat ve dvojím smyslu: Jednak jako vztah, jednak jako stav. Pro teorii a proces kriminalistické identifikace je rozhodující pojetí totožnosti jako vztahu (Porada 1987). Základním východiskem identifikace v kriminalistice je teorie vzájemného působení, tvoří ho učení o totožnosti, individuálnosti a relativní stálosti objektů identifikace (Porada a kol. 2001). Ke splnění poslání kriminalistické identifikace, tj. ke zjištění totožnosti osob a předmětů podle jejich zobrazení v materiálním prostředí a ve vědomí člověka, není možno vystačit pouze s myšlenkovými operacemi. Proces kriminalistické identifikace vyžaduje také praktickou poznávací činnost od subjektů identifikace (vyšetřovatele, znalce) – jejich „dotyk“ s realitou, reálné úkony. Hlavní poslání teorie kriminalistické identifikace spočívá v objasnění způsobu, jak zkoumat konkrétní objekty, aby byla objasněna jejich spojitost s vyšetřovanou událostí.

Současná podoba klasické, tzv. objektové identifikace však již dnes mnohdy nestačí k dosažení konečného cíle, tj. zjištění totožnosti konkrétního objektu. Za tím účelem byla nově vytvořena forma kriminalistické identifikace, tzv. kriminalistická identifikace systémů. Identifikace objektů a systému nejsou v protikladu, vzájemně se nevylučují, ale jsou v souladu a vzájemně se doplňují. Identifikace systémů je v současné době moderní specifickou kriminalistickou teorií, která může být užitečná zejména v případech, kdy klasická kriminalistická identifikace objektů nevede k úspěšnému cíli a problém lze řešit vytvořením a následnou identifikací systémů.

Individuální identifikace je výsledkem zjištění totožnosti individuálního (konkrétního) objektu, **nedovršená identifikace** znamená, že proces identifikace není ukončen zjištěním totožnosti individuálního (konkrétního) objektu, odráženého ve stopě nebo jiném odrazu. V těchto případech hovoříme pouze o zjišťování skupinové příslušnosti objektů, a to z těchto aspektů:

- a) proces kriminalistické identifikace byl ukončen pouze první (obecnou) etapou,
- b) proces kriminalistické identifikace byl ukončen klasifikací.

První (obecná) etapa kriminalistické identifikace nám poskytuje zjištění, že srovnávané objekty se shodují v obecných (skupinových) znacích. Výsledkem tohoto stadia kriminalistické identifikace je zjištění skupinové příslušnosti nebo zjištění tzv. skupinové totožnosti (identity). Konečně častými případy nedovršené identifikace jsou ty, kdy ztotožňovaný objekt je zásadně individualizovatelný, ale nepodaří se zajistit adekvátní odraz neopakovatelného identifikačního komplexu, například vlivem různých objektivních i subjektivních okolností (nedokonalá stopa, nedokonalá metodika zkoumání atd.).

Nepodaří-li se ukončit druhou etapu kriminalistického identifikačního procesu, tj. detailní a konečné stadium zjištění totožnosti individuálního (konkrétního) objektu, nezískáváme trestně procesní důkaz, nýbrž jen poznatek, na jehož základě zužujeme okruh prověřovaných objektů. Zjišťování skupinové příslušnosti objektů v procesu nedovršené kriminalistické identifikace v případě neúspěšného výsledku druhého stadia tohoto procesu nelze směšovat se samostatným procesem zjišťování skupinové příslušnosti, který je ve své podstatě klasifikačním procesem. Jedná se o případy, kdy ztotožňovaný objekt je již svou podstatou nezpůsobilý ke zjištění individuální totožnosti. Jde například o objekty, které nejsou ohraničeny od okolního světa. Nebo takové objekty, u nichž dosažený stupeň vědeckého poznání neumožňuje stanovit neopakovatelný komplex identifikačních vlastností nezbytný pro určení individuální totožnosti objektu.

Výsledkem procesu kriminalisticko-identifikačního zkoumání je zjištění skupinové příslušnosti objektu, tedy jeho klasifikování, zařazení do určité třídy, skupiny, rodu, druhu apod. Závěry o zjištění skupinové příslušnosti tohoto procesu jsou trestně procesními důkazy, protože se jedná o samostatný způsob dokazování. Příkladem takového zkoumání je například určení charakteru neznámé látky, určení způsobu zhotovení objektu, zjištění zdroje (pramene), odkud zkoumané objekty pocházejí, zjištění příslušnosti několika objektů k též skupině apod.

Kriminalistická identifikace systémů

Základy teorie kriminalistické identifikace systému zavádí do kriminalistiky Porada (1987). Systémový přístup k identifikaci objektů přinesl nové pohledy na pojetí kriminalistiky, které vychází z fyzikální interpretace a následného matematického zpracování základního kriminalistického problému, tj. správnou interpretací stop trestného činu tento čin rekonstruovat a identifikovat pachatele. (Janíček, Porada 1995; Porada a kol. 2001, 2016)

Pojem stopa lze na obecné, nadoborové úrovni vymezit takto: „Stopa je na určité úrovni zjistitelný a rozlišitelný důsledek interakce reálného objektu T se svým okolím $O(T)$.“ (Janíček, Porada 1995; Porada a kol. 2001, 2016, 2019)

Kriminalistická stopa je stopa vzniklá v souvislosti s událostí trestného činu. Její okolí objektu může mít charakter:

- biologických objektů (člověka, zvířat, rostlin),
- objektů vytvořených člověkem,
- objektu tvořících součást neživé přírody.

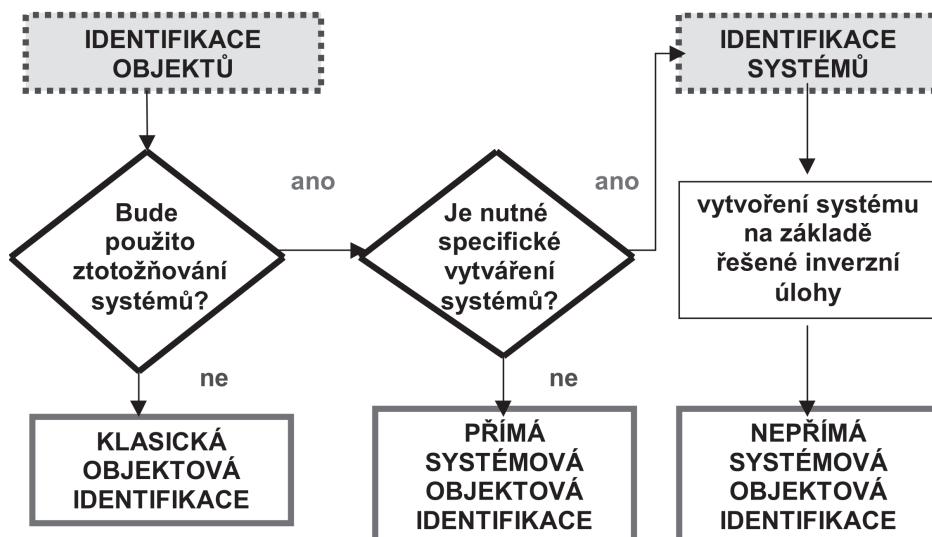
U všech tří typů okolí může mít stopa charakter materiální, u člověka a u některých druhů zvířat i charakter psychický, projevující se v jejich chování. Stopy nesou v sobě informaci o vlastnostech struktur a chování objektů, jež vešly v interakci, a též o změnách, které v důsledku nich v entitách nastaly. Tyto informace je nutné určitým způsobem zakódovat. Nechť identifikovaný objekt T a jeho okolí $O(T)$ jsou charakterizovány určitými entitami (vlastnostmi), například hmotnost, geometrie, teplota, barva očí, krevní skupina apod. Nechť tyto entity lze popsat určitými „parametry objektu a okolí“ (též „charakteristickými veličinami“), které označme symbolem B a nechť tyto parametry lze kvantifikovat, tedy přiřadit jim hodnoty B_h .

Množina podstatných parametrů B ve vztahu ke kriminalistické identifikaci bude v dalším textu chápána jako systém relevantních veličin $\Sigma(T+O)$ vytvořený na stopě. Entity, kterými jsou charakterizovány stopy vzniklé po interakci objektů, jsou označovány jako identifikační znaky Z (též markanty), což má vystihovat, že jsou využívány v procesu objektové identifikace. Hodnoty markantů označme symbolem Z_h . Identifikační znaky lze členit na obecné (skupinové) a zvláštní (specifické). Průnik (sjednocení) obecných a zvláštních znaků má jen určitý objekt, čímž je charakterizována jeho jedinečnost a neopakovatelnost.

Pro proces identifikace se z identifikačních znaků uvažují pouze ty, které jsou pro řešení identifikačního problému podstatné. Tyto markanty musí být součástí systému veličin $\Sigma(T+O)$ vytvořeného na stopě, jež je základem pro další zpracovávání informací zanechaných ve stopě. Symboly T a O v systému Σ mají zdůraznit, že charakter stopy S je závislý jak na vlastnostech a chování objektu T , tak i na vlastnostech okolí $O(T)$. V obecném pojetí každý reálný objekt i jeho okolí se v čase, případně i v prostoru mění. Tuto skutečnost je nutné respektovat i v posuzování hodnot veličin B systému $\Sigma(T+O)$, a to tím, že musí odpovídat časoprostorovým stavům objektu i jeho okolí. Konkrétní hodnoty B_h veličin B pak vyjadřují konkrétní stav systému Σ a lze je považovat za veličiny stavové. Identifikační veličiny mají obecně stochastický charakter, protože jsou zatíženy informačním šumem s těmito příčinami:

- podmínky, za nichž vzniká stopa, mají obecně náhodný charakter (například strukturní vlastnosti kontaktujících se objektů jsou popsány intervalovými veličinami),
- hodnoty B_h veličin B se stanovují experimentálně (pozorováním nebo měřením), jsou tedy zatíženy chybami měření, takže se jedná o náhodné, a tedy intervalové veličiny,
- parazitní vlivy okolí způsobují změny hodnot B_h veličin B .

Obr. 3: Typy identifikace systému (Porada a kol. 2001)

S ohledem na vymezení znalecké identifikace založené na vědeckém podkladě vycházejí tyto činnosti z určitých teorií. Ty jsou zase zpracovány do konkrétních algoritmů, případně softwarových prostředků (SW) a jsou realizovány s konkrétními technickými prostředky. Uvážíme-li tyto skutečnosti, lze vytvořit komplexní strukturu kriminalistické identifikace související s určitou relevantní událostí. Kriminalistická identifikace je specifickým případem řešení problémů modelováním, protože při řešení kriminalistických problémů identifikací jsou srovnávací vzorky modelovými objekty. Tyto úvahy lze schematicky znázornit (obr. 4).

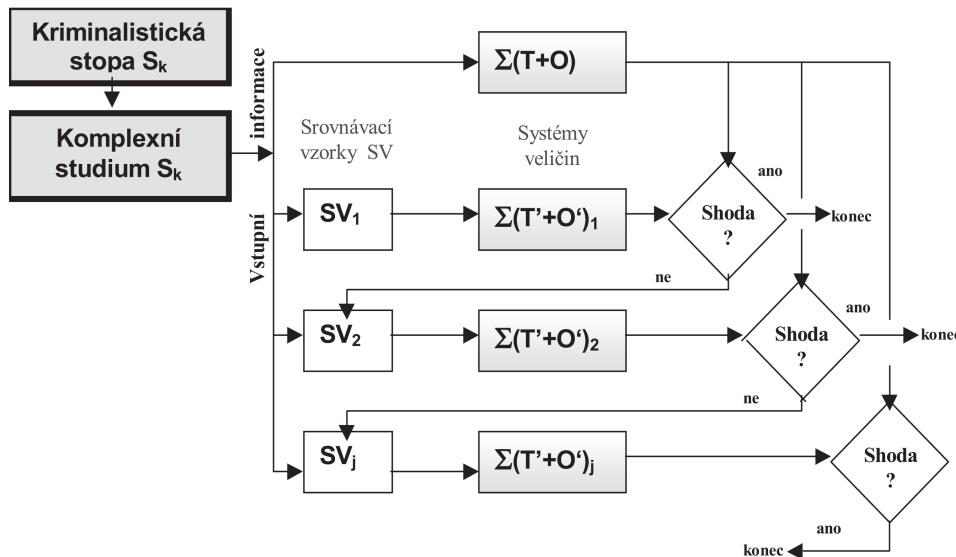
Na základě studia stopy se získají vstupní informace (I_j) o zkoumané stopě, které slouží:

- k vytvoření systému relevantních veličin $\Sigma(T+O)$ na stopě,
- k vytvoření srovnávacích vzorků (modelů).

Nad srovnávacími vzorky se na základě činností realizovaných na těchto vzorcích vytvoří systémy relevantních veličin $\Sigma(T' + O')$. Konkrétní druh srovnávacích vzorků i konkrétní typ těchto činností s těmito vzorky záleží na tom:

- o jaký kriminalistický problém se jedná,
 - co je pro kriminalistickou identifikaci k dispozici po spáchání trestního činu (typ stopy),
 - jaké kriminalistické metody a metody z jiných oborů jsou k dispozici pro realizaci identifikačního zkoumání u konkrétního trestního činu k dispozici.
- V rozhodovacím bloku se na základě aplikace kritérií shody na systémy veličin $\Sigma(T+O)$ a $\Sigma(T'+O')$ zjišťuje totožnost mezi stavý (projevy) objektu – pachatele, resp. jiného objektu, který způsobil kriminalistickou stopu, a stavý (projevy) příslušného srovnávacího vzorku. Ve skutečnosti jde o stavý (projevy) jednoho a téhož objektu, jednou reálného a jednou srovnávacího, tedy modelového. Je to tedy srovnávání a následné vyšetřování totožnosti objektivní reality s naší modelovou představou o této realitě, což je kriminalistická identifikace.

Obr. 4: Realizace kriminalistického problému kriminalistickou identifikací (Porada a kol. 2016)

V případě systémového pojetí identifikace jde rovněž o ztotožňování, ale jiného druhu. Identifikace v kriminalistice se liší od identifikace v jiných oblastech lidského poznání. Podrobným studiem kriminalistické stopy (identifikačních znaků, mechanismu vzniku stopy v okolí atp.) se vyčleňuje tzv. vstupní informace I_{vst} , pomocí které vytváříme modely (srovnávací vzorky). V rozhodovacím bloku vzájemným srovnáním výstupních informací I_{vst} z kriminalistické stopy a jednotlivých srovnávacích vzorků, na základě aplikace kritéria shody, zjišťujeme totožnost (hledaný vztah totožnosti) mezi stavy a projevy jednoho a téhož objektu. Jde tedy o objekt, který způsobil kriminalistickou stopu, a o příslušný srovnávací vzorek (ztotožňující objekt známého původu). Poznávací proces je tedy neustálá konfrontace našich představ a modelů (abstraktních i materiálních) s objektivní realitou. Tento proces ztotožňování objektivní reality s jejím modelem je identifikace. Všechny postupy a metody používané při tomto procesu nazýváme identifikační postupy. Systémový přístup k identifikaci objektů vyústil v posuzování shodnosti systémů vytvořených nad stopami trestných činů a srovnávacích vzorků.

Biometrická identifikace a verifikace

V současnosti se již v praxi v řadě případů aplikuje biometrická identifikace, která se opírá se o biometrické charakteristiky lidského těla a jeho projevů. Podle základního principu identity (totožnosti) je každá osoba identická (totožná) jen a jen sama se sebou. Když vědecky prokážeme a v mnoha směrech je prokázáno, že naše fyzické a psychické charakteristiky jsou individuální, pak je lze úspěšně použít pro efektivní identifikaci osoby s velmi vysokým stupněm jedinečnosti (Rak, Porada 2002).

Rozsáhlé pojednání o biometrii a identitě člověka v kriminalistických a forenzních aplikacích podávají Rak a kol. (2008), kteří se zabývají pojmy obecná identita, identita a identifikace osoby, rozebírají základní biometrické charakteristiky, vztah identifikace a verifikace, uvádí principy a kritéria pro biometrické technologie a na tomto základě předkládají některé možnosti využití biometrické identifikace v kriminalistice a forenzních vědách (se zaměřením na geometrii ruky, krevní řečiště, tvář osoby, tvar ucha, ruční písmo a podpis osoby, hlas a řeč, oční duhovku a oční sítinci, DNA, lokomoci a další s tím související oblasti a možnosti praktického využití).

Biometrická identifikace je využití jedinečných, měřitelných fyzikálních nebo fyziologických znaků (tzv. markantů) jako projevu člověka k jednoznačnému zjištění (identifikaci) nebo ověření (verifikaci) jeho identity (totožnosti) (viz Rak a kol. 2008). **Předpokladem pro využití každé biometrické charakteristiky je jedinečnost, relativní stálost, praktická měřitelnost a technologická možnost dalšího automatického zpracování zaměřeného na vyhodnocování srovnávaných charakteristik, patřících různým jedincům** (Porada a kol. 2001; Rak a kol. 2008; Šimšík, Porada a kol. 2008; Porada, Šimšík a kol. 2010 aj.).

Jednotlivé biometrické identifikační metody používají rozdílná technická zařízení a pracují na odlišných principech. Přesto je možné po určitém formálním zjednodušení jejich funkcí zevšeobecnit a vytvořit obecný popis jejich identifikační podstaty a následného technologického (počítačového) zpracování (Rak 2000). Realizace biometrických identifikačních metod vyžaduje jednak hardware (čtecí zařízení, kamery, mikrofony, optická čidla atd.), který snímá biometrické charakteristiky a převádí je do elektronické podoby, a jednak software, který sejmoutá data převádí do žádané podoby, která zajišťuje technologičnost identifikačního zpracování a provádí vyhodnocení. Protože proces ověření identity může probíhat dvojím způsobem, rozlišuje se identifikace a verifikace zkoumaného objektu (Porada a kol. 2001; Rak a kol. 2008).

Identifikace se od verifikace liší tím, že identita jedince není známá a je nutné ji zjistit. Biometrická charakteristika objektu (jedince) se sejme shodným způsobem jako v předchozím případě, ale protože není zadán identifikátor jedince, musí se postupně prohledávat archív šablon a porovnávat s aktuálně sejmoutým vzorem do té chvíle, než dojde ke shodě údajů obou objektů. Je zřejmé, že identifikace je mnohonásobně náročnější na výkon identifikačního systému než verifikace. Nezbytným atributem, základním rysem biometrické identifikace je automatizované využití jedinečných, měřitelných anatomických nebo fyziologických charakteristik anebo projevů člověka k jednoznačnému zjištění nebo ověření jeho identity (Porada, Šimšík a kol. 2010).

Verifikace předpokládá, že objekt (jedinec) udá svou identitu a úkolem biometrického identifikačního zkoumání je tuto identitu potvrdit. Objekt sám nebo obsluha biometrického snímacího zařízení zadá identifikátor dotyčného verifikovaného jedince a poté se sejme vzorek požadované biometrické charakteristiky. Požár (2006, s. 144–145) uvádí i možnosti identifikace a autentizace v informačních a komunikačních technologiích a možnosti identifikace, simplifikace a algoritmizace bezpečnostní činnosti.

Závěr

Bezpečnostní identifikace zahrnují všechny druhy identifikace v bezpečnostní praxi, rozhodující význam v rámci základních pojmu kriminalistiky má kriminalistická identifikace (objektů, systémů), u policejních a bezpečnostních věd tento význam přísluší identifikaci bezpečnostních činností. Pod pojmem identifikace bezpečnostních činností v širším slova smyslu lze chápat proces ztotožňování našich poznatků a vědomostí se skutečností. Tako chápáný proces identifikace opodstatňuje zařadit identifikaci do kategorie poznávacího procesu, který si lze představit jako případ jisté noeticky orientované interakce mezi poznávaným objektem (jevem, událostí, procesem v bezpečnostní činnosti) a mezi poznávacím subjektem (bezpečnostním orgánem – pozorovatelem).

Resumé

Security identification includes all kinds of identification in security practice, the decisive meaning within the basic concepts of forensic science is that of forensic identification (objects, systems), police and security sciences this importance belongs to the identification of security activities. The identification of security activities in the broader sense of the term can be understood as the process of identifying our knowledge and knowledge with reality. The process of identification thus understood justifies the identification into the category of cognitive process, which can be imagined as a case of certain noetically oriented interaction between the recognized object (phenomenon, event, process in security activity) and between the cognitive subject (security authority – observer). Security identification includes all kinds of identification in security practice, the crucial meaning in the basic concepts of forensic science is the forensic identification (objects, systems), in the case of security sciences it is the identification of security activities. The identification of security activities in the broader sense of the term can be understood as the process of identifying our knowledge and knowledge with reality. The process of identification thus understood justifies the categorization of identification in the cognitive process category. The cognitive process can be conceived as a case of some noetically oriented interaction between the recognized object (phenomenon, event, process in the police security activity) and between the cognitive subject. Oriented interaction of the subject's relationship with the cognitive object means that in addition to choosing the object, phenomenon, process, event in the police security activity, the subject also chooses an aspect of its cognition. The result of the cognitive process is the identification of an individual object (or at least its grouping) in the case of criminalistics in the form of object or system identification, or in the case of identification of security activities, knowledge of the security situation.

Seznam bibliografických odkazů

- BRUNOVÁ, M., 2007. Vybrané problémy dokazování trestné činnosti s využitím kriminalistické identifikace. *Karlovarská právní revue*, č. 2, s. 64–70. ISSN 1801-2193.
- BRUNOVÁ, M., 2009. Biometrická identifikace podle funkčních a dynamických znaků v kriminalistice a dokazování v trestním řízení. *Karlovarská právní revue*, č. 3, s. 94–100. ISSN 1801-2193.
- FILÁK, A. a kol., 2006. *Základy teorie policejné bezpečnostní činnosti II*. Praha: PA ČR. ISBN 80-86477-33-9.
- HUNDÁK, Š., 2002. *Policejně-bezpečnostní situace, její analýza, identifikace a hodnocení*. Praha: PA ČR.
- JANÍČEK, P. a V. PORADA, 1995. Identifikace a modelování v technice a kriminalistice. *Soudní inženýrství*, č. 5. ISSN 1211-443X.
- KRAUS, J. a kol., 2006. *Nový akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia. ISBN 80-200-1351-2.
- MESÁROŠ, M., J. REITŠPÍS a S. KŘÍŽOVSKÝ, 2010. *Bezpečnostný manažment*. Košice: VŠBM. ISBN 978-80-89282-48-7.
- PORADA, V. a kol., 2001. *Kriminalistika*. Brno: CERM. ISBN 80-7204-194-0.
- PORADA, V. a kol., 2019. *Kriminalistika. Technické, forenzní a kybernetické aspekty*. 2. vyd. Plzeň: A. Čeněk. ISBN 978-80-7380-741-2.
- PORADA, V. a kol., 2017. *Bezpečnostní vědy. Úvod do teorie a metodologie*. Plzeň: A. Čeněk. ISBN 978-80-7380-658-3.
- PORADA, V. a kol., 1987. *Úvod do teorie veřejnobezpečnostní činnosti*. Praha: VŠ SNB.
- POŽÁR, J., 2006. Policejně bezpečnostní událost a informace. In: FILÁK, A. a kol. *Základy teorie policejné bezpečnostní činnosti II*. Praha: Police History, s. 147–174. ISBN 80-86477-33-9.
- RAK, R. a kol., 2008. *Biometrie a identita člověka ve forenzních a komerčních aplikacích*. Praha: Grada. ISBN 8024723655.
- RAK, R., 2000. *Informatika v kriminalistické a bezpečnostní praxi*. Praha: MV ČR.
- RAK, R. a V. PORADA, 2002. Informační proces jako prostředek poznání bezpečnostní situace a nástroj určování následných bezpečnostních činností. *Bezpečnostní teorie a praxe*, zvl. č. 1. díl. Praha: PA ČR, 2002, s. 53–56; 205–233. ISSN 1801-8211.
- ŠIMOVČEK, I. a kol., 2001. *Kriminalistika*. Bratislava: lura Edition. ISBN 978-80-7380-343-8.
- ŠIMŠÍK, D., V. PORADA a kol., 2008. *Analýza pohybu člověka při identifikácii osob v kriminalistike*. Košice: Edícia vedeckej a odbornej literatúry SjF TU v Košiciach. ISBN 978-80-553-0023-8.

Operativně pátrací činnost v trestním řízení

Operationally Investigative Activities

in Criminal Proceedings

JAN CHMELÍK¹

Abstrakt

V textu příspěvku autor analyzuje postupy před zahájením trestního řízení, jejich právní základ a vztah k trestnímu řízení, zejména pokud jde o tzv. operativně pátrací činnost v praxi. Praxe je totiž stále nejednotná ve významu a uplatnění výsledků těchto postupů v trestním řízení, vyskytuje se stále nestandardní postupy, které jsou podřazovány pod zákonnou úpravu trestního řízení (pod trestní řád), včetně tápání o způsobech ukončení šetření prováděného podle policejního zákona, kterým nebyly zjištěny informace zakládající podezření ze spáchání trestného činu.

Klíčová slova

trestní řízení, operativně pátrací činnost, operativní šetření, prověřování

Abstract

In the paper, the author analyzes pre-criminal proceedings, their legal basis and their relationship to criminal proceedings, especially as regards the so-called operationally investigative activity reported in practice. The practice is still inconsistent in the importance and application of the results of these procedures in criminal proceedings, there are still non-standard procedures that are subordinate to the legal regulation of criminal proceedings (under the Code of Criminal Procedure), including groping about ways of information constituting a suspected crime.

Key words

criminal proceedings, operative investigation, operative investigation, screening

DOI

<http://dx.doi.org/10.37355/fvpk-2021/2-02>

Cílem tohoto příspěvku je analyzovat postupy před zahájením trestního řízení, jejich právní základ a vztah k trestnímu řízení. Praxe je totiž stále nejednotná ve významu a uplatnění výsledků těchto postupů v trestním řízení, vyskytuje se stále nestandardní postupy, které jsou podřazovány pod zákonnou úpravu trestního řízení (pod trestní řád), včetně tápání o způsobech ukončení šetření prováděného podle policejního zákona, kterým nebyly zjištěny informace zakládající podezření ze spáchání trestného činu.

¹ doc. JUDr. Jan Chmelík, Ph.D., Právnická fakulta, Západočeská univerzita Plzeň

Postup před zahájením trestního stíhání je upraven v hlavě desáté TrŘ. Je prvním stadiem trestního řízení a současně i stadiem označovaným jako přípravné řízení (srov. § 12 odst. 10 TrŘ). V tomto stadiu před zahájením trestního stíhání orgány činné v trestním řízení již postupují zásadně podle trestního rádu. Jde tedy o stadium charakteristické počátkem procesních postupů podle trestního rádu. Smyslem tohoto stadia je zjišťovat informace a podklady, na jejichž základě je pak možno učinit závěr, zda jde již o důvodné podezření ze spáchání trestného činu konkrétním pachatelem, a tedy zda jsou dány podmínky pro zahájení trestního stíhání podle § 160 odst. 1 TrŘ. Jinak řečeno, úlohou postupu do zahájení trestního stíhání je *odhalení a prověřování* skutečnosti nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, zjistit jeho pachatele a současně jsou i opatřovány nezbytné podklady pro zahájení trestního stíhání nebo pro vydání jiného rozhodnutí (§ 159a, 159b). K tomu jsou opatřovány potřebné materiály, nezbytná vysvětlení, zajišťují se stopy trestného činu a další důkazy provedením důkazních prostředků zakotvených zejména v trestním rádu a jsou dále prováděny důkazní prostředky, u kterých hrozí nebezpečí ztráty jejich důkazní hodnoty např. zničením nebo jiným zásahem např. povětrnostními podmínkami.

Záměrně bylo zvýrazněno „*odhalování a prověřování*“, protože podstatná část těchto činností je prováděna ještě před samotným zahájením trestního řízení, postupy a prostředky upravenými zákonem o Policii České republiky (dále jen policejním zákonem), často označované také jako operativně pátrací činnost nebo operativně pátrací šetření. Za prověřování ovšem označujeme také činnost již po zahájení úkonů trestního řízení podle § 158 odst. 3 TrŘ nebo provedením neodkladných nebo neopakovatelných úkonů do zahájení trestního stíhání. Tento postup je také označován jako postup před zahájením trestního stíhání. U obou typů prověřování jsou však využívány specifické postupy i prostředky k dosažení cíle. Zatímco prověřování v rámci policejního zákona je prováděno postupy a prostředky zakotvenými v policejním zákoně, zejména za pomocí a využití operativně pátracího šetření, prověřování po zahájení úkonů trestního řízení je prováděno již způsobem a prostředky (důkazními prostředky) zakotvenými v trestním rádu. Zatímco důkazní prostředky, postupy a opatření zakotvená v trestním rádu, která je možné uplatnit až po zahájení úkonů trestního řízení, nelze využít k odhalování a prověřování při operativně pátrací činnosti (šetření), výsledky odhalování a prověřování před zahájením trestního řízení jsou v určitém rozsahu použitelné i ve stadiu přípravného řízení – řízení před zahájením trestního stíhání, zejména pro rozhodování, zda budou zahájeny úkony trestního řízení, případně zda dojde přímo k zahájení trestního stíhání bez toho, aniž by bylo realizováno prověřování před zahájením trestního stíhání.

V době nedávno minulé byla snaha dát zákonní rámec tzv. operativně pátrací činnosti realizované policejními orgány tím, že tato činnost byla podřazována pod zákonou úpravu § 158 odst. 1 trestního rádu. Z toho pramenily i velmi často uplatňované postupy a prostředky zakotvené v trestním rádu i v rámci probíhajícího operativního šetření s odůvodněním, že operativně pátrací činnost je činností podle trestního rádu (s odkazem na ustanovení § 158 odst. 1 TrŘ), a tudíž, že při odhalování trestné činnosti je možné použít i bez zahájení úkonů trestního řízení prostředky a postupy podle trestního rádu. Nejčastěji se jednalo o výslechy formou podání vysvětlení podle § 158 odst. 5 TrŘ, zajišťovací úkony (nebylo výjimkou, že bylo uplatněno zadržení podezřelého podle § 76 TrŘ) a další.

Nutno dodat, že v té době operativně pátrací činnost směřující k odhalení trestné činnosti skutečně postrádala zákonný rámec a hrozilo nebezpečí, že policejní orgány, které prováděly operativní šetření, jednají mimo zákon, protože zákon o PČR tuto činnost dostatečně, spíše vůbec, neupravoval. To byl kritický stav, který bylo nutné alespoň provizorně řešit. Proto se nabízelo ustanovení § 158 odst. 1 TrŘ, pod který byla operativně pátrací činnost podřazována jako činnost zákonné, i když tomu tak ve skutečnosti nemohlo být. S tichým souhlasem ostatních orgánů činných v trestním řízení byla tato „výkladová praxe“ akceptována ovšem do té doby, než bude podána některým ze subjektů ústavní stížnost. Tato praxe trvala až do doby přijetí ustanovení § 69 Zák. o policii ČR, jeho začlenění do systému policejního zákona (citace ustanovení viz níže). Toto ustanovení v podstatě poprvé v historii reglementovalo operativně pátrací činnost jako činnost zákonné, spočívající v získávání poznatků o trestné činnosti, pro které se vžil termín „odhalování“ trestné činnosti.

Operativně pátrací činnost policie je svým charakterem specifická. Aby mohla být plnohodnotně využita a splnila svůj účel, používá soubor metod a prostředků, a to převážně utajovaným způsobem. Nejobecněji lze chápout operativně pátrací činnost jako celistvou soustavu specifických kriminalistických postupů, metod a prostředků, které jsou využívány pověřeným policejním orgánem k odhalování, vyhledávání, dokumentování a předcházení trestné činnosti podle policejního zákona (zákon č. 273/2008 o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů), konkretizované interními akty řízení, tj. závaznými pokyny policejního prezidenta (dále je ZP PP).

Operativně pátrací činnost je svou podstatou *utajovaná činnost*. Velmi často bývá nesprávně zaměňována s operativně pátracími prostředky (§ 158b odst. 1 TrŘ), které mají zcela jinou podstatu a význam. Operativně pátrací činnost proto není činností reglementovanou trestním řádem. Je prováděna mimo rámec trestního řízení a platí pravidlo, že v okamžiku, kdy jsou zahájeny úkony trestního řízení,² musí být operativně pátrací činnost v dané věci ukončena.

Operativně pátrací činnost v současné době vychází z právní úpravy zakotvené v § 69 odst. 1, odst. 2 zákona o Policii ČR, jako forma získávání poznatků o trestné činnosti, a je blíže specifikována již vzpomínánymi interními akty řízení policejního prezidenta. Typickými prostředky odhalování trestné činnosti v rámci operativně pátrací činnosti jsou krycí prostředky, zabezpečovací technika, zvláštní finanční prostředky a tzv. informátoři. Použití těchto speciálních prostředků je podřízeno přísnému utajení.³

V rámci operativně pátrací činnosti je využíváno i některých specifických postupů jako operativní pronikání, získávání a prověrka operativních informací, osobní pátrání a tzv. operativní rozpracování.⁴ Protože jde o specifické postupy uplatňované v rámci operativně pátrací činnosti, které jsou opředeny záhadností jejich obsahu a způsobu uplatnění, bude na místě je velmi stručně charakterizovat.

2 Srovnej ustanovení § 158 odst. 3) zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (dále jen trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

3 Srovnej: DVOŘÁK, V. a M. KLOUBEK. Základy operativně pátrací činnosti policie v definicích a schématech. 1. vydání. Praha: Policejní akademie České republiky, 2011, s. 9. ISBN 978-80-7251-351-2.

4 Tamtéž, s. 37.

V rámci operativního pronikání se oprávněný policejní orgán utajeným způsobem infiltruje do zájmového prostředí, mezi osoby, které jsou podezřelé z páchaní trestné činnosti se záměrem získat operativní informace důležité pro odhalení pachatele. Svou podstatou, významem a provedením je obdobné jako operativně pátrací prostředek – použití agenta. Policista tedy vykonává konspirativní činnost v zájmovém prostředí a mezi zájmovými osobami, vyhledává, dokumentuje a vyhodnocuje získané informace (poznatky). V souvislosti s jeho vykonávanou činností je oprávněn využít podpůrné operativně pátrací prostředky dle § 72 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii ČR. S jistou mírou nadsázky by operativní pronikání bylo možné připodobnit činnosti policejního agenta ve smyslu operativně pátracích prostředků.

V rámci získávání a prověrky operativních informací oprávněný policejní orgán svou činností získává a následně prověruje informace o trestné činnosti. Účelem je odhalení trestného činu a zjištění pachatele.

Další činností prováděnou v rámci operativně pátrací činnosti je osobní pátrání, při kterém oprávněný policejní orgán je činný v oblasti pátrání po pachatelích trestních činů, osobách a věcech v souvislosti s těmito trestními činy a k tomuto účelu využívá své osobní a místní znalosti, databáze, evidence a pátrací systémy Policie ČR.

Další specifickou činností, která je součástí operativně pátrací činnosti, je operativní rozpracování. Jde o převážně utajený proces činnosti oprávněného policejního orgánu, který svou činností získává a dokumentuje poznatky o trestné činnosti při použití příhodných prostředků zakotvených v policejním zákonu. Záměrem je shromáždit dostačující podklady pro zahájení úkonů v trestním řízení a následné potrestání pachatele. Operativní rozpracování představuje základ při odhalování trestné činnosti.

Získáváním a dokumentováním poznatků o páchané trestné činnosti a operativním rozpracováním jsou obvykle dokumentovány záznamy, které jsou součástí tzv. kriminálního spisu, který zásadně není součástí trestního spisu a po zahájení úkonů trestního řízení musí být ukončen a archivován.

Z tohoto velmi strohého vymezení operativně pátrací činnosti je patrné, že jde o natolik specifickou činnost, u které je vyloučeno, aby byla prováděna nebo i vztahována k trestnímu řízení.

Pokud jsou operativně pátrací činností zjištěny rozhodné skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin, musí být ze strany pověřeného subjektu tato činnost ukončena a musejí být zahájeny úkony trestního řízení podle ustanovení § 158 odst. 3 trestního řádu. O informacích zjištěných operativně pátrací činností se sepíše zpráva, která slouží jako podkladový materiál pro zahájení úkonů trestního řízení. Tyto zjištěné skutečnosti nelze použít jako důkaz v trestním řízení, neboť byly shromážděny před zahájením úkonů trestního řízení a k tomu převážně utajovanými postupy a prostředky. Výjimkou mohou být neodkladné a neopakovatelné úkony, podle § 158a trestního řádu, které musejí být rádně zadokumentovány, pak mohou být v probíhajícím trestním řízení považovány za důkaz.

V průběhu trestního řízení již nelze ve věci, pro kterou byly zahájeny úkony trestního řízení, provádět operativně pátrací činnost, lze však provádět tzv. ***operativní šetření***, které na rozdíl od předchozí operativně pátrací činnosti již není činností utajovanou.

Operativní šetření spolu s operativním rozpracováním jsou základem pro odhalování, jehož cílem je získání dostatečných a ověřených informací, na základě kterých v následujícím řízení (a nemusí jít nutně o trestní řízení) je zkoumáno, zda jde o důvodné podezření ze spáchání trestného činu a zda jsou dány dostatečné důvody pro zahájení trestního řízení nebo uplatnění jiného postupu.

Tyto informace lze získat zejména z veřejných nebo neveřejných zdrojů. *Veřejným zdrojem jsou obecně přístupné informace každému* (informace z tiskových a jiných agentur, z domácích nebo zahraničních periodik, časopisů, sdělovacích prostředků a další komerční databáze).

Jde tedy o klasické informační zdroje, využívané téměř všemi občany. K získání těchto informací z naznačených zdrojů se nevyžaduje žádných speciálních postupů ani metod ani povolení.

Zajímavější je to již s informacemi získanými z neveřejných zdrojů specifickými metodami, které jsou označovány jako operativní metody odhalování a šetření. Sem řadíme *operativní pozorování, ohledání, operativní experiment, modelování, operativní pronikání a nejčastěji používané tzv. vytěžování*.⁵

Operativní pozorování je utajené pozorování a vstřebávání informací v reálném světě lidskými smysly za pomoci technických prostředků. Cílem operativního pozorování je odkrýt a zdokumentovat trestnou činnost, která je ve fázi přípravy, nebo již spáchanou trestnou činnost. Pro zvýšení úspěšnosti se při pozorování a dokumentaci využívá nepřeberné množství pomůcek a prostředků. Operativní pozorování může být realizováno všemi oprávněnými subjekty, jakož i civilními osobami.

Operativní ohledání je cílené zkoumání objektů, které prostřednictvím získané informace mohou mít určitou vypovídací hodnotu o připravované trestné činnosti, či již spáchané trestné činnosti. Při operativním ohledání jsou zkoumány předměty a místa, které jsou, nebo mohou být v příčinné souvislosti s trestnou činností.

Operativní experiment je opakování, cílevědomé vyvolání a zkoumání uměle vytvořených nebo pozměněných přirozených jevů, činností nebo dílčích událostí za účelem poznání objektivní reality vztahující se k připravované nebo spáchané trestné činnosti. V rámci operativního experimentu jsou uměle navozovány role a situace s cílem ovlivnit jednání osob v kriminálním prostředí tak, aby upustili od přípravy nebo spáchání trestné činnosti nebo s cílem ochrany ohrožené nebo zájmové osoby.

Operativní modelování je cílevědomé zkoumání reálných objektů pomocí jiných, zpravidla uměle vytvořených situací, které souvisí, nebo mohou souviset se zkoumaným objektem nebo dějem. Operativní modelování obsahuje dva základní komponenty: logické

⁵ CHMELÍK, J. *Zločin bez hranic: Vyšetřování terorismu a organizovaného zločinu*. Praha: Linde Praha a.s., 2004, s. 144–145. ISBN 80-720-1480-3.

modelování, v rámci kterého jsou vyslovovány hypotézy proběhnuvší nebo budoucí události či děje a zkoumány vzájemné souvislosti mezi jednotlivými jevy, a matematické modelování, v rámci kterého jsou využívány matematické metody. Nejvyužívanější jsou teorie pravděpodobnosti a teorie her.⁶

Vytěžování (*rozhovor – neztotožňovat s výslechem nebo podáváním vysvětlení*) provádí oprávněný subjekt, který má za cíl získat od vytěžované osoby informace v souvislosti s prověřovanou událostí, kterou vnímala svými smysly. Při vytěžování zájmové osoby by měl být zvolen správný taktický postup, aby tato osoba sdělovala informace spontánně, aniž by znala, co je smyslem a cílem požadovaných informací. Při operativním vytěžení platí stejně zásady pro vedení rozhovoru jako u výslechu, tj. nesmí být kladený kapciózní (klamavé) a sugestivní (naznačující odpověď) otázky apod. Podstatou tzv. vytěžování je neformální rozhovor, verbální kontakt s osobou, u které je předpokládáno, že disponuje určitými informacemi k zájmovému objektu nebo události.

Výsledkem operativních metod a postupů při odhalování trestné činnosti jsou zpravidla záznamy, které jsou zakládány do operativního spisu. Po zahájených úkonech trestního řízení se dokumenty, včetně záznamů o provedených úkonech operativního šetření, které bezprostředně souvisejí s trestním řízením, z kriminálního spisu mohou vyjmout a založit do trestního spisu, a mohou sloužit jako podklad pro zahájení úkonů trestního řízení nebo pro provedení důkazních prostředků, pokud se ovšem nejedná o postupy podléhající zvláštnímu režimu a utajení. Dokumenty získané a zařazené do trestního spisu ovšem zpravidla nemají povahu důkazu v trestním řízení. Slabinou tohoto konstatování je však současný výklad ustanovení § 89 odst. 2 TrŘ, podle kterého za důkaz v trestním řízení může sloužit vše, co může přispět k objasnění věci. V každém případě však mohou mít význam pro zahájení úkonů v trestním řízení.

Jak jsem již naznačil, činnosti a postupy předpokládané § 158 odst. I trestního řádu při odhalování trestné činnosti jsou ve své podstatě činnosti vykonávané v rámci operativně pátrací činnosti podléhající úpravě zákona o PČR, kterou policisté, státní zástupci, soudci a někteří právní teoretici označují za neformální anebo též jako činnosti vykonávané „před procesní fází“ trestního řízení.

Označení činností podle § 158 odst. 1 TrŘ za neformální sice akceptovat lze, její označení za „před procesní“ je však zavádějící a mohlo by být (v nedávné praxi také bylo a v menší míře stále přetrvává) chápáno tak, že uvedené před procesní označení v sobě zahrnovalo i vlastní postupy, upravené trestním řádem. Ustanovení § 158 odst. 1, odst. 2 je součástí trestního řádu, nejsou však součástí trestního řádu již vlastní postupy označované za operativně pátrací činnost nebo operativní šetření (§ 69 zák. o PČR).⁷ Tuto činnost totiž

6 Tamtéž.

7 § 69 **Získávání poznatků o trestné činnosti**

(1) Policista před zahájením úkonů trestního řízení z vlastní iniciativy nebo na základě podnětu jiné osoby anebo orgánu za účelem získání poznatků o trestné činnosti vyhledává, odhaluje, a je-li to třeba, i dokumentuje skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin. V rámci činnosti podle věty první je povinen předcházet trestné činnosti.

(2) Policista při výkonu činností podle odstavce 1 postupuje podle tohoto zákona, za využití oprávnění a prostředků v něm uvedených.

vůbec nemůžeme zahrnout do trestního řízení, byť výklady, které předcházely přijetí citovaného ustanovení § 69 policejního zákona, svědčily o opaku. Z tohoto pohledu je také nutné vnímat smysl a obsah ustanovení § 158 odst. 1 TrŘ, které v tomto směru je obecným ustanovením vyjadřujícím pouze souvislost mezi postupy podle zák. o PČR a trestním řízením. Z ustanovení § 158 odst. 1 TrŘ lze dovodit souvislost a návaznost procesních postupů na zpravidla předcházející aktivity policejních orgánů podle zák. č. 273/2008 Sb. o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, označované jako operativně pátrací činnost nebo operativní šetření.

Ustanovení § 158 odst. 1 TrŘ deklaruje pouze obecně formulovanou povinnost policejního orgánu provádět šetření převážně podle zák. o PČR a jiných zákonů, např. zák. č. 341/2011 Sb., o Generální inspekci bezpečnostních sborů, s cílem odhalit skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin, a na tomto základu pak zahájit úkony trestního řízení (§ 158 odst. 3 TrŘ). Ustanovení § 158 odst. 1 trestního rádu tedy představuje zcela neformální fázi řízení, které nelze do trestního řízení zahrnovat.

Novela trestního rádu, účinná od 1. 1. 2002, přinesla zásadní zvrat v trestním řízení a mimojiné i v postupu do té doby označovaném jako postup před zahájením trestního stíhání (mimochodem toto označení je uplatňováno stále). Stadium před zahájením trestního stíhání nám novela prakticky rozdělila do dvou, relativně odlišných částí, a to do stadia prověřování podezření ze spáchání trestného činu, které se zahajuje sepsáním záznamu o zahájení úkonů trestního řízení podle § 158 odst. 3 TrŘ (nebo provedením neodkladných či neopakovatelných úkonů), a se kterým je spojeno uplatňování úkonů a postupů podle trestního rádu. Jinak řečeno, úkony trestního řízení (všechny důkazní prostředky a postupy podle trestního rádu) je možné provádět výhradně po zahájení úkonů trestního řízení podle § 158/3 trestního rádu, nebo jako úkony neodkladné a neopakovatelné (§ 160 odst. 4 tr. rádu). Fázi prověřování po zahájení úkonů trestního řízení může předcházet postup podle zák. č. 273/2008 Sb. o Policii České republiky, upravený v § 69 s označením „Získávání poznatků o trestné činnosti“, jako relativně samostatná část šetření (spíše první část, protože předchází prověřování podle trestního rádu), které je doménou zejména policejních orgánů, která je analyzována již v předcházejícím textu. Šámal k tomu v komentáři uvádí: „Šetření i opatření k odhalení skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, provádí policejní orgán nikoli podle trestního rádu, ale v naprosto převažujících případech podle zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, neboť úprava postupu před zahájením trestního stíhání (prověřování skutečností nasvědčujících spáchání trestného činu) vychází z toho, že momentem oddělujícím od sebe šetření podle zákona o PČR a podle trestního rádu je sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení.“⁸ Mimo jiné ustanovení § 158 odst. 1 TrŘ zdůrazňuje i povinnost policejních orgánů aktivně jak při postupu před zahájením úkonů trestního řízení, tak i po samotném zahájení v rámci stadia před zahájením trestního stíhání konat a nevyckávat návrhů na zahájení trestního řízení podáním trestních oznámení a podobných podnětů.

V trestním právu procesním je užíván pojem trestní řízení, které je definováno jako řízení podle trestního rádu a zahájení úkonů trestního řízení, které se provádí sepsáním záznamu o zahájení úkonů trestního řízení podle § 158 odst. 3 TrŘ nebo provedením neodkladných

8 ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní rád II, Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. BECK 2013, s. 1939.

a neopakovatelných úkonů jako zákonného předpokladu pro uplatnění postupů a prostředků zakotvených v trestním řádu. Výkladem podmínek pro zahájení trestního řízení je nutné konstatovat, že prováděná šetření, odhalování a prověřování podání a trestních oznámení před zahájením úkonů trestního řízení, která předchází vlastnímu zahájení úkonů trestního řízení, tedy v rámci postupu zejména policejních orgánů podle policejního zákona, byť prováděných s odkazem na § 158 odst. 1 trestního řádu, nelze za trestní řízení považovat. Tato část prověřování je také označována za fázi odhalování, jinak také fázi, ve které je vedeno tzv. operativní šetření (viz výše). Vymezení trestního řízení jako řízení podle trestního řádu je v praxi vysvětlováno v zásadě duálně. První názor v zásadě zahrnuje do trestního řízení postupy podle všech ustanovení trestního řádu, ať již bezprostředně nebo vůbec ne vlastní trestní řízení upravující (tím do trestního řízení je zařazováno i ustanovení § 158 odst. 1 trestního řádu), druhý protichůdný názor označuje za trestní řízení pouze ty postupy a úkony, které jsou přímo popsány trestním řádem, tj. důkazní prostředky a postupy zakotvené přímo tímto zákonem. Druhý názor pak nepřiznává ustanovení § 158 odst. 1 výhradní statut řízení podle trestního řádu a připouští, že na základě tohoto ustanovení lze provádět i úkony a činnosti, které nejsou přímo trestním řádem definovány a mají více či méně podpůrnou povahu k možnému trestnímu řízení a jsou prostředkem pro dosažení cíle trestního řízení (typicky operativní šetření).

Budu-li posuzovat problém čistě právně teoreticky, příkláním se pak k názoru, že i ustanovení § 158 odst. 1 trestního řádu v obecné rovině je součástí procesní normy a má tudíž charakter řízení podle trestního řádu. Na tom nic nemění fakt, že úprava v § 158 odst. 1 trestního řádu je obecnou úpravou, která deklaruje obecnou povinnost policejních orgánů provést šetření postupy podle jiné právní normy než trestního řádu, na základě vnějších podnětů nebo získaných jejich vlastním šetřením, zda se jedná o takové informace, na jejichž základě lze učinit závěr, že se jedná o podezření ze spáchání trestné činnosti a je možné uplatnit zákonný postup podle § 158 odst. 3 trestního řádu. Trestní řád ovšem nijak blíže nespecifikuje prostředky, na jejichž základě k naznačenému závěru dospějeme. Policejní orgán je však limitován v uplatnění prostředků, které použije k objasnění věci, trestním řádem do té míry, že pokud použije prostředky zakotvené v trestním řádu, je povinen tak učinit pouze v případě, že již existuje podezření ze spáchání trestného činu a v tom případě použití prostředků podle trestního řádu musí předcházet zahájení úkonů trestního řízení podle § 158 odst. 3 trestního řádu nebo se musí jednat o úkony neodkladné nebo neopakovatelné. Otázkou ovšem je, zda policejní orgán k objasnění otázky, zda již jde o podezření ze spáchání trestného činu, je oprávněn v rámci postupu podle § 158 odst. 1 trestního řádu použít i mimoprocesní postupy a prostředky, které jsou jimi v praxi často uplatňovány (mám na mysli zejména postupy a prostředky uplatňované v rámci tzv. operativního šetření), a přitom se nejedná o prostředky, které jsou upraveny trestním řádem a k jejichž použití musí právě předcházet vzpomínané zahájení úkonů trestního řízení podle § 158 odst. 3 trestního řádu. Mezi orgány činnými v trestním řízení existují dva protichůdné názory, z nichž jeden tuto možnost připouští, druhý, a dlužno dodat, že většinový, tuto alternativu kategoricky odmítá s tím, že operativně pátrací činnost nepatří do působnosti trestního řízení.

Na vysvětlenou, proč se touto otázkou podrobně zabývám, musíme se vrátit do nedávné historie, kdy byla účelově operativně pátrací činnost podřazována právě pod ustanovení

§ 158 odst. 1 TrŘ. Při striktním uplatnění názoru, že operativně pátrací činnost nelze podřazovat pod činnost dovolenou a explicitně upravenou ustanovením § 158 odst. 1 trestního řádu, totiž hrozilo nebezpečí, že bychom operativně pátrací činnost postavili mimo zákon a operativní šetření směřující k odhalení a prokázání trestné činnosti by se stalo protiprávní činností, protože ji žádná právní norma neupravovala, včetně zákona o PČR. To byl samozřejmě nežádoucí stav, kdy operativně pátrací činnost by byla obecně dovozována velmi širokým výkladem ustanovení § 2 odst. 1 písm. I d) zák. č. 283/1991 Sb. o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, a v podstatě by nebyla právně reglementována. I toto ustanovení policejního zákona (§ 2 odst. 1 písm. I d) zák. č. 283/1991 Sb. o Policii České republiky) je totiž obecným deklaratorním ustanovením, které řeší obecné, základní úkoly PČR, ovšem neřeší ani v náznacích prostředky k jejich dosažení. Takto široký výklad § 2 zákona o policii byl uplatňován v minulosti a byl také předmětem oprávněné kritiky a hodnocen jako postup nezákonny. A to by byla patová situace, kdy podle trestního řádu nelze provádět operativní šetření směřující k odhalení trestné činnosti a její prokázání, a zákon o policii tuto možnost neskytal rovněž.

Tento stav byl předmětem řady diskusí a gremiálních porad i na Nejvyšším státním zastupitelství, kde přítomní vrcholoví státní zástupci z celé České republiky konstatovali, že ustanovení § 158 odst. 1 trestního řádu neskytá jednoznačný zákonny podklad pro „operativně pátrací činnost“ policie. S vědomím toho, že striktním respektováním tohoto závěru by došlo k zastavení operativně pátrací činnosti a ve své podstatě i odhalování trestné činnosti (byť odhalování ve vztahu k operativní pátrací činnosti je pojmem širším), pokud bychom nechtěli policejní orgány nutit k nezákonemu postupu, připustilo se, že velmi širokým výkladem ustanovení § 158 odst. 1 trestního řádu, který by v jiných případech nebyl akceptován a nebyl také na místě, lze připustit jistou míru zákonnosti postupu při operativně pátrací činnosti za podmínky, že nebude vztahována na jakékoli úkony a postupy podle trestního řádu. Současně však zazněl velmi silný apel na PČR, aby si tuto oblast operativně pátrací činnosti upravila ve svém zákonu, tedy v zákonu o PČR, kam také jednoznačně patří. Jinak řečeno, šetření různých podání, vlastních poznatků policie, podezření ze spáchání trestné činnosti operativně pátrací cestou byly vnímány jako postupy zákonny, podřazované pod postup podle § 158 odst. 1 trestního řádu. To ovšem evokovalo požadavek, aby i tento postup byl podřazen pod dozor státního zástupce nad přípravným řízením trestním. Tento požadavek je však z pohledu PČR nežádoucí. Dozorem státního zástupce nad přípravným řízením trestním se nebudu zabývat, protože bezprostředně nesouvisí s problémem, a jen velmi stručný rozbor této problematiky by notně překročil únosný rozsah práce. Následoval velmi složitý legislativní proces, jehož výsledkem bylo zakotvení operativně pátrací činnosti jako činnosti legitimní, zákonny do zákona o PČR koncipováním již citovaného ustanovení § 69, které tuto činnost legalizovalo. Je ovšem s podivem, že existuje ještě řada pracovníků PČR, kteří tuto zásadní změnu v reglementaci operativně pátrací činnosti jako činnosti zákonny, vykonávané podle policejního zákona, neznají, nebo ji ignorují.

Druhým okruhem problémů, velmi úzce souvisejícím s předcházejícím a zevrubně popsaným, je otázka rozhodování, resp. způsobu ukončení šetření podezření ze spáchání trestného činu, které je prováděno v rámci obecné klauzule § 158 odst. 1 trestního řádu, v rámci operativně pátrací činnosti PČR. Opět i v této rovině jsou uplatňovány dva zcela protichůdné názory mezi orgány činnými v trestním řízení, odvíjející se od předcházejícího

hodnocení uplatnitelnosti postupu podle § 158/1 trestního rádu jako zákonného postupu v rámci tzv. operativního šetření (operativně-pátrací činnosti). První z nich uplatňuje požadavek, aby i šetření prováděná PČR v rámci ustanovení § 158 odst. 1 trestního rádu byla formálně ukončena v případě, že není prokázáno podezření ze spáchání trestného činu a není na místě věc vyřídit jinak, odložením věci podle § 159a odst. 1 trestního rádu. Druhý názor předcházející neguje s odůvodněním, že odložení věci podle § 159a odst. 1 trestního rádu je podmíněno zahájením úkonů trestního řízení podle § 158 odst. 3 trestního rádu.

Je polemické, zda odložení věci podle § 159a TrŘ je podmíněno zahájením úkonů trestního řízení podle § 158 odst. 3. Dikce ustanovení § 159a odst. 1 TrŘ takovou podmínu neuvádí. Z dikce zákona odložit věc přichází v úvahu, „nejde-li ve věci o podezření z trestného činu...“ (§ 159a odst. 1). V trestním rádu je pracováno v této souvislosti se dvěma právními pojmy: „podezření a důvodné podezření“. Prvního označení „podezření“ je užíváno v souvislosti s odložením nebo jiným vyřízením věci podle § 159a odst. 1, druhý termín „důvodné podezření“ je již podstatně konkrétnější a vztahuje se již k zahájení úkonů trestního řízení, případně jsou-li již naplněny znaky skutkové podstaty konkrétního trestného činu a je znám pachatel trestného činu, tj. v situaci, kdy jsou dány důvody již pro zahájení trestního stíhání (§ 160 odst. 1 TrŘ). Z této stručné analýzy lze dovodit, že odložit věc podle § 159 odst. 1 TrŘ nutně nemusí předcházet zahájení úkonů trestního řízení. Nicméně praxí je akceptován právní názor, že odložení věci předchází zahájení úkonů trestního řízení.

Ohlédneme-li se však do minulosti před tzv. velkou novelou trestního rádu, bylo právě charakteristické, že jakékoli trestní oznámení bylo zaevdováno jako podezření z trestného činu do tzv. DTS (deník trestních spisů), a bylo přinejmenším ukončeno, po provedeném prověření, odložením věci podle dříve uplatňovaného ustanovení § 159 odst. 1 trestního rádu. Nemohlo se stát, že takové trestní oznámení bylo ukončeno jenom „administrativně“, a nebylo procesně vyřízeno podle trestního rádu. Šlo nepochybně o přehlednější, na základě zákona řešenou situaci, která nezavdávala spekulace o „zametání podání a trestních oznámeních pod stůl“, o nezákoném postupu policie apod. Současný stav je takový, že jsou usnesením odkládány pouze trestní věci, u kterých byly zahájeny úkony trestního řízení. Ostatní podání, trestní oznámení, podněty, informace o podezření z trestné činnosti získané vlastní činností policie apod., u kterých nejsou úkony trestního řízení zahájeny podle § 158 odst. 3 TrŘ a není u nich dáno důvodné podezření ze spáchání trestného činu, jsou vyřizovány administrativně, s označením i případným vyrozuměním oznamovatele, že věc byla vyřízena jiným způsobem, bez další specifikace, a spis, písemnost byla ukončena po jejím prošetření prostým založením do spisového archivu.

Prověřování podnětů, oznámení, zejména oznámení o podezření ze spáchání trestních činů je možné provádět v podstatě dvěma základními postupy. Obvykle je prováděno na základě ustanovení § 158 odst. 1 TrŘ bez uplatnění prostředků a postupů upravených procesní normou, tedy trestním rádem, a je využíváno prostředků a postupů upravených policejním zákonem.

V případě, že ze samotného podnětu, oznámení ze spáchání trestného činu lze dovodit důvodné podezření ze spáchání trestného činu, je uplatněn postup podle § 158 odst. 3

TrŘ, jsou zahájeny úkony trestního řízení a od samotného počátku je realizován postup před zahájením trestního stíhání, je realizováno prověřování podle trestního řádu (§ 158 odst. 3 TrŘ a násł.).

V závislosti na alternativě prověřování a podle výsledku prověřování je pak volena i alternativa ukončení prověřování. Pokud není prokázáno podezření ze spáchání trestního činu v rámci prověřování postupem podle policejního zákona, měla by být věc ukončena stručnou zprávou policejního orgánu, ve které je uveden rozsah provedeného šetření k prověření podnětu či oznámení o trestním činu, v závěru opatřená návrhem na uložení věci s konstatováním, že šetřením (prověřováním podle zákona o PČR) nebylo prokázáno podezření ze spáchání trestního činu, případně jiného protiprávního jednání. Návrh policejního orgánu by měl posoudit jeho nadřízený a bud' jej schválit, a tím je věc administrativně vyřízena, nebo uložit policejnímu orgánu, aby šetření doplnil dalšími úkony. Součástí tohoto způsobu vyřízení věci je i případné vyrozumění oznamovatele o způsobu vyřízení jeho podání nebo oznámení, pokud o to požádá.

I když v těchto případech není uplatňován dozor státního zástupce nad přípravným řízením trestním (který je rovněž vázán na zahájení úkonů trestního řízení podle § 158 odst. 3 TrŘ), měl by nastoupit účinný a odborně fundovaný kontrolní mechanismus v podobě vedoucích pracovníků policejních útvarů, kteří by měli dbát na zákonného postup policistů. Vzhledem k tomu, že přijímání oznámení o podezření ze spáchání trestního činu jsou úkony podle § 158 odst. 2 trestního řádu, procesní norma vyžaduje, aby oznamovatel na požádání byl vyrozuměn o způsobu vyřízení jeho oznámení. Na této povinnosti nic nemění § 55 trestního řádu, podle kterého jsou oznámení posuzována podle obsahu, nikoli podle jejich označení osobou, která je učinila. Vyrozumění oznamovatele o ukončení šetření by mělo přinejmenším obsahovat stručné charakterizování úkonů, které byly provedeny při ověřování oznámení o podezření ze spáchání trestního činu se závěrem konstatujícím, že i přes učiněná šetření nebylo prokázáno podezření ze spáchání trestního činu ani jiného protiprávního jednání (např. přestupku), a proto šetření bylo ukončeno bez dalších opatření. Neměl by ovšem scházet dovětek, který by oznamovatele upozornil na možnost opětovného otevření šetření jeho oznámení, pokud budou zjištěny další informace před tím neznámé, které mohou zvrátit závěr policejního orgánu o ukončení šetření.

V trestním řízení se však vyskytují velmi svérázná, obsahově problematická a trestním řádem neupravená ukončení šetření o podezření ze spáchání trestního činu, prováděného podle zákona o Policii České republiky, které lze označit za prověřování podle zákona o PČR, s odkazem na § 158 odst. 1 trestního řádu, prováděného na základě oznámení občanů, poškozených, obětí apod. Pokud totiž policisté z nejrůznějších důvodů dojdou k závěru, že podle jejich mínění ovlivněného úrovní jejich poznání, zkušenostmi, se o trestnou činnost nejedná, a zjištěné podklady zjevně neodůvodňují zahájení úkonů trestního řízení podle § 158 odst. 3 trestního řádu, zašlou oznamovateli, který požádal orgán činný v trestním řízení o vyrozumění o způsobu vyřízení jeho oznámení (podání), pouhé stručné vyrozumění, že tato věc byla „vyřízena jiným způsobem“, nebo že „šetření bylo ukončeno bez dalších opatření“ apod. nekonkrétní sdělení. V tomto vyrozumění však nejenže není uvedeno, o jaký konkrétní „jiný způsob vyřízení“ se jedná, ale ani z jakých důvodů a podle jakého zákonného ustanovení bylo takto rozhodnuto.

Pokud oznamovatel anebo poškozený s takovýmto způsobem vyřízení svého oznámení není spokojen a obrátí se na příslušné státní zastupitelství se stížností anebo se žádostí o přezkoumání zákonnéosti tohoto postupu ze strany policejního orgánu, s překvapením zjistí, že tato policejní praxe je ze strany vedoucích pracovníků PČR, ale i státních zástupců benevolentně tolerována a tento postup je všeobecně a přitom velice neurčitě označován jako „obecně správný“. Je totiž velmi obtížné specifikovat, co je míňeno pod označením, „obecně správný postup“. Tento postup je obvykle považován za obecně „tolerovanou policejní zvyklost“, o kterou bylo naše trestní řízení neformálně obohaceno; nehledě na to, že v takových případech jsou jen zřídka přezkoumávány důvody takového postupu s odůvodněním, že dozor nad postupem policejních orgánů před zahájením trestního řízení jim trestní řád neumožňuje. Spokojí se v řadě případů s ryze subjektivním a nezřídka i neobjektivním nálezem policejního orgánu a bezvýhradně akceptují jeho stanovisko, že zjevně nejde o podezření ze spáchání trestného činu, i když toto stanovisko může být ve skutečnosti v příkrém rozporu s objektivní realitou.

V právním řádu nelze hovořit o jakékoliv konkrétní exekutivní aplikaci práva jako o „obecně správné“ praxi, ale pouze jako o zákonné (právní) anebo nezákonné (protiprávní) praxi. Mezi zákonné a nezákonné není a ani nemůže být prostor pro neurčitou „obecnou správnost“, stejně tak jako nelze hovořit o společenském jevu jako o „nikoli zcela zákonné“ anebo „tak trochu nezákonné“. Pojem „obecná správnost“ totiž náš právní řád ani klasická právní terminologie vůbec neznají a jeho užívání je proto vnášením mimoprávní a neurčité terminologie do procesu aplikace práva. Obsahově i stylisticky jde totiž o obdobný vágní pojem jako v minulosti již zprofanované mimoprávní, a dokonce protiprávní pojmy „revoluční přesvědčení“, „třídní uvědomení“, „hlas krve“ apod., které doplňovaly anebo dokonce nahrazovaly platné právo v takových případech, kdy rozumné, spravedlivé, uvážlivé a přiměřené užívání platného práva bylo pro určitou skupinu osob nepohodlné a nepřijatelné.

„Vyřízení věci jiným způsobem“ je přesně taková forma sdělení policejního orgánu, kterou náš právní řád nezná a jako takové by se v rozhodovací činnosti orgánů činných v trestním řízení nemělo objevovat.

Pokud jde o termín „před procesní úkony“, který vcelku zdomácněl a vyjadřuje skutečnost, že policie koná úkony, které nepodléhají procesní úpravě podle trestního řádu, jedná se o takové úkony, které jsou upraveny zákonem o PČR, např. v hl. X., § 61 podávání vysvětlení, již uváděné ustanovení § 69 o získávání poznatků o trestné činnosti, jinak označované za operativně pátrací činnost a řada dalších, včetně specifických zajišťovacích úkonů. Jakýkoliv úkon policejního orgánu provedený podle trestního řádu je však nutno považovat za úkon procesní, který může být buď neformální podle § 158 odst. 1 trestního řádu, anebo formálně určitý, kterému předchází zahájení úkonů trestního řízení podle § 158 odst. 3 a následně trestního řádu. Z principiálního hlediska je proto nutno odmítнуть účelové, argumentačně nepřesvědčivé teoretické úvahy, jako že postup podle § 158 odst. 1 trestního řádu vlastně ani není postupem podle trestního řádu, protože se jedná o neformální a „před procesní“ fázi trestního řízení, a tedy nikoli o trestní řízení v pravém slova smyslu. V tomto směru cituji ze stanoviska Nejvyššího státního zastupitelství ze dne 18. 5. 2006, čj. 5 NZN 2666/2006-5: „...úkony podle trestního řádu lze provádět k prověření důvodnosti podání označených jako trestní oznámení až poté (s výjimkou

úkonů neodkladných a neopakovatelných), co v konkrétní věci policejní orgán vyhotoví záznam o zahájení úkonů trestního řízení ve smyslu ustanovení § 158 odst. 3 trestního řádu". Tímto úkonom je oddělena fáze prověřování a šetření podle zákona o PČR, která ještě není trestním řízením (v rámci níž se provádějí potřebná šetření a opatření k odhalení skutečnosti, nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a směřující ke zjištění pachatele), od další fáze řízení, která se zahajuje právě sepsáním záznamu o zahájení úkonů trestního řízení a v níž policejní orgán již pomocí úkonů trestního řízení prověřuje tyto odhalené skutečnosti. Za situace, kdy nebyly zahájeny úkony trestního řízení, podle současné právní úpravy nepřichází v úvahu případné rozhodnutí o odložení věci podle § 159a odst. 1 trestního řádu.

Podobné je i stanovisko Vrchního státního zastupitelství v Praze ze dne 13. 6. 2006 čj. 1 VZN 333/2006-27, které vychází z právního názoru Nejvyššího státního zastupitelství a na toto stanovisko se odvolává: „Doručení oznámení o skutečnostech nasvědčujících spáchání trestného činu nezakládá totiž vždy povinnost policejního orgánu vydat záznam o zahájení úkonů trestního řízení podle § 158 odst. 3 tr. ř.“ Pro vydání takového záznamu o zahájení úkonů trestního řízení musí být splněna zásadní podmínka v tomto ustanovení předpokládaná, a to, že v té době zjištěné podklady důvodně nasvědčují tomu, že byl spáchán trestný čin. Není-li tato podmínka splněna, policejní orgán záznam ve smyslu § 158 odst. 3 tr. ř. nemůže vydat, ale postupuje podle § 158 odst. 1 tr. ř., tj. činí všechna potřebná šetření a opatření, převážně podle zákona č. 283/1991 Sb. o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, které v konečném výsledku směřují k odhalení skutečnosti nasvědčujících spáchání trestného činu. Nejsou-li takové skutečnosti zjištěny, resp. svědčí-li pro závěr, že **o trestný čin zjevně nejde**, není důvod pro vydání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení a pro provádění dalších úkonů podle § 158 odst. 3 TrŘ. V takovém případě pak nelze uplatnit institut odložení věci podle § 159a TrŘ, či jiné procesní rozhodnutí. Pokud oznamovatel při podání oznámení orgánu činnému v trestním řízení využije svého práva žádat, aby byl o výsledku šetření a provedených opatřeních ve lhůtě do jednoho měsíce od podání oznámení vyrozuměn, je OČTŘ povinen tak učinit (§ 158 odst. 2) způsobem popsaným výše.

Závěr, shrnutí

Problematika operativně pátrací činnosti a s tím spojených operativně pátracích úkonů je složitá a komplikovaná. Dlouhou dobu měla problematickou právní úpravu, kdy byla účelově podřazována pod ustanovení § 158 odst. 1 TrŘ, a to mělo negativní dopad i pro realizaci operativně pátrací činnosti, v rámci které byly velmi často uplatňovány i instituty, které nalezi výhradně do trestního řízení a jejichž použití je podmíněno zahájením úkonů trestního řízení podle § 158 odst. 3 TrŘ, případně použitím neodkladných a neopakovatelných úkonů (§ 160 odst. 4 TrŘ). Tento negativní stav byl napraven změnou zák. č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky zavedením ustanovení § 69, který legislativně upravuje operativně pátrací činnost (vyhledávání a odhalování trestné činnosti) jako činnost zákonné, vykonávanou PČR podle a prostředky zakotvenými v tomto zákoně. Praxe policejních orgánů ve výkonu operativně pátrací činnosti se s touto změnou, byť zásadní z pohledu reglementace operativně pátrací činnosti, stále nesžila a jsou stále

patrné snahy v operativně pátrací činnosti využívat i postupy zakotvené v trestním řádu. Na vině také bylo, že doposud nebyl zpracován komplexní text, který by danou situaci analyzoval a zdůraznil nezbytnost respektování právní úpravy operativně pátrací činnosti a jejího významu a vztahu k trestnímu řízení. To bylo smyslem a cílem tohoto odborného příspěvku.

Conclusion, summary

The issue of operative search and related operative search operations is complex and complicated. For a long time it had problematic legislation, which was purposefully subordinate to the provisions of Section 158/1 of the Criminal Code, and this had a negative impact on the implementation of operative investigative activities, within which very often applied institutes that belong exclusively to criminal proceedings; their use is subject to the commencement of criminal proceedings under Section 158/1 of the Rules of Criminal Procedure, or the use of urgent and unrepeatable acts (Section 160/4 of the Criminal Code). This negative state was remedied by the change of Act no. 283/1991 Coll. on the Police of the Czech Republic by introducing the provisions of Section 69, which legislatively regulates operatively investigative activities (search and detection of criminal activities) as a legal activity, performed by the Police of the Czech Republic according to and means enshrined in this Act. The practice of police authorities in performing operative investigative activities has not been alive with this change, albeit fundamental from the point of view of the regulation of operative investigative activities, and there are still efforts to use the procedures enshrined in the Code of Criminal Procedure. It was also to blame that no comprehensive text had been prepared so far to analyze the situation and emphasize the need to respect the legal framework of the operative search activity and its importance and relation to criminal proceedings. This was the purpose and purpose of this scholarly contribution.

Použitá literatura

1. CÍSAŘOVÁ, D., J. FENYK, T. GŘIVNA a kol. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Aspi, 2008, 824 s. ISBN 978-80-7357-348-5.
2. FRYŠTÁK, M. Možnosti postupu policejního orgánu před zahájením úkonů trestního řízení – je stávající stav vyhovující? *Státní zastupitelství*. 2010, č. 5, s. 23.
3. CHMELÍK, J. a kol. *Rukověť kriminalistiky*. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2006, 532 s. ISBN 80-86898-69-9.
4. CHMELÍK, J. a kol. *Zločin bez hranic. Vyšetřování terorismu a organizovaného zločinu*. Praha: Linde, 2004, 185 s. ISBN 80-7201-480-3.
5. CHMELÍK, J. et al. *Trestní řízení*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, 509 s. ISBN 978-80-7380-488-6.
6. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, 2018, 864 s. ISBN 978-80-7502-278-3.
7. KRÁL, V. a Z. SOVÁK. *Trestní zákony, Texty s předmluvou*. Předmluva od Vladimíra Krále a Zdeňka Sováka. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 1994, 745 s. ISBN 80-7179-046-X.

8. MUSIL, J., V. KRATOCHVÍL, P. ŠÁMAL a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, 1211 s. ISBN 80-7179-678-6.
9. MUSIL, J. Reforma přípravného řízení. In: *AUC Iuridica*. Praha: UK, 1976, 38 s.
10. NĚMEC, M. *Kriminalistická taktika pro policisty*. Praha: Eurounion, 2004, 328 s. ISBN 80-7317-036-1.
11. NOVOTNÝ, F., M. RŮŽIČKA a kol. *Trestní kodexy (trestní zákon, trestní řád) a související předpisy (komentář)*. 2. doplněné vydání. Praha: Eurounion, 2002, 1640 s. ISBN 80-7317-009-4.
12. PORADA, V. a kol. *Kriminalistika. Technické, forenzní a kybernetické aspekty*. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2016, 1018 s. ISBN 978-80-7380-589-0.
13. RŮŽEK, A. a kol. *Československé trestní řízení*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: Orbis, 1971, 363 s.
14. RŮŽIČKA, M. *Přípravné řízení a stadium projednání trestní věci v řízení před soudem*. Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005, 158 s. ISBN 80-86199-93-2.
15. STORCH, F. *Řízení trestní rakouské*. II. díl. Praha: J. Otto, 1897, 396 s.
16. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád I. § 1 až 159. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 1920 s. ISBN 978-80-7400-465-0.
17. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád II. § 157 až 314. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 1844 s. ISBN 978-80-7400-465-0.
18. ŠÁMAL, P., F. NOVOTNÝ, M. RŮŽIČKA, F. VONDRUŠKA a J. NOVOTNÁ. *Přípravné řízení trestní*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, 1443 s. ISBN 80-7179-741-3.
19. VANGELI, B. *Zákon o Policii České republiky. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 483 s. ISBN 978-80-7400-543-5.

Právní předpisy a důvodové zprávy

1. Pokyn obecné povahy NSZ č. 8/2009, o trestním řízení
2. Pokyn policejního prezidenta č. 103/2013
3. Pokyn policejního prezidenta č. 170/2015
4. Usnesení České národní rady č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
5. Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
6. Výkladové stanovisko NSS 28/2002
7. Zákon č. 119/1873 r. z., trestní řád
8. Zákon č. 286/1948 Sb., o národní bezpečnosti
9. Zákon č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
10. Zákon č. 65/1952 Sb., o prokuratuře
11. Zákon č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním
12. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
13. Zákon č. 57/1965 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním
14. Zákon č. 150/1969 Sb., o přecinech

15. Zákon č. 175/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon
16. Zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství
17. Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacií
18. Zákon č. 341/2001 Sb., o Generální inspekci bezpečnostních sborů a změně souvisejících zákonů
19. Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád
20. Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky
21. Zákon č. 163/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
22. Důvodová zpráva zákona č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
23. Důvodová zpráva zákona č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním
24. Důvodová zpráva zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
25. Důvodová zpráva zákona č. 175/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon
26. Důvodová zpráva zákona č. 292/1993 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, a zákon č. 335/1991 Sb., o soudech a soudcích
27. Důvodová zpráva zákona č. 265/2001 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony
28. Důvodová zpráva zákona č. 163/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Soudní rozhodnutí

1. Nálež Ústavního soudu ze dne 5. 6. 1996, sp. zn. II. ÚS 98/95 [online]. [cit. 2019-02-04]. <Dostupné z: <http://kraken.slv.cz/II.US98/95>>
2. Nálež Ústavního soudu ze dne 4. 10. 2001, sp. zn. III. ÚS 617/2000 [online]. [cit. 2019-02-22]. <Dostupné z: <http://kraken.slv.cz/III.US617/2000>>
3. Nálež Ústavního soudu ze dne 25. 6. 2003, sp. zn. II. ÚS 710/01 [online]. [cit. 2019-02-07]. <Dostupné z: <http://kraken.slv.cz/II.US710/01>>
4. Nálež Ústavního soudu ze dne 23. 3. 2006, sp. zn. III. ÚS 644/05 [online]. [cit. 2019-02-06]. <Dostupné z: <http://kraken.slv.cz/III.US644/05>>
5. Nálež Ústavního soudu ze dne 30. 4. 2007, sp. zn. III. ÚS 299/06 [online]. [cit. 2019-02-05]. <Dostupné z: <http://kraken.slv.cz/III.US299/06>>
6. Nálež Ústavního soudu ze dne 25. 8. 2009, sp. zn. IV. ÚS 1780/07 [online]. [cit. 2019-02-04]. <Dostupné z: <http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=4-1780-07>>
7. Nálež Ústavního soudu ze dne 4. 3. 2010, sp. zn. I. ÚS 2078/09 [online]. [cit. 2019-02-07]. <Dostupné z: <http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=1-2078-09>>

8. Nález Ústavního soudu ze dne 30. 11. 2010, sp. zn. Pl. ÚS st. 30/10 [online]. [cit. 2019-02-05]. <Dostupné z: http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=st-30-10_1>
9. Nález Ústavního soudu ze dne 12. 7. 2011, sp. zn. IV. ÚS 569/11 [online]. [cit. 2019-02-07]. <Dostupné z: <http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=4-569-11>>
10. Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Teixeira de Castro vs. Portugalsko ze dne 9. 6. 1998, dohledatelný v databázi ESLP [online]. [cit. 2019-02-08]. <Dostupné z: http://www.hrcr.org/safrica/arrested_rights/castro_portugal.html>

Predikce tělesné výšky osoby ze stop lokomoce

Prediction of a Person's Body Height from Traces of Locomotion

JIŘÍ STRAUS¹

JIŘÍ JONÁK²

Abstrakt

V článku jsou prezentovány možnosti predikce tělesné výšky osoby podle rozměrů nohy nebo parametrů chůze. Forenzní biomechanika umožňuje studovat především trasologické stopy lokomoce, které byly dosud v kriminalistice na okraji zájmu. Trasologické stopy bipedální lokomoce jsou typickým představitelem stop, které odrážejí funkční a dynamické vlastnosti působícího objektu a je možné z těchto stop dekódrovat biomechanický obsah. Tělesná výška je jednou ze základních charakteristik, která slouží k identifikaci osoby. V článku jsou uvedeny vztahy pro predikci tělesné výšky z délky nohy nebo délky kroku a dvojkroku.

Klíčová slova

trasologické stopy, tělesná výška, délka nohy, forenzní biomechanika, kriminalistika

Abstract

The article presents the possibilities of predicting a person's body height according to the dimensions of the leg or the parameters of walking. Forensic biomechanics makes it possible to study mainly trasological traces of locomotion, which have so far been on the fringes of interest in criminalistics. Trasological traces of bipedal locomotion are a typical representative of traces that reflect the functional and dynamic properties of the acting object and it is possible to decode biomechanical content from these traces. Body height is one of the basic characteristics that serves to identify a person. The article presents relations for the prediction of body height from the length of the leg or length of the step and two steps.

Key words

footprints, body height, leg length, width legs, forensic biomechanics, criminology

DOI

<http://dx.doi.org/10.37355/fvpk-2021/2-03>

¹ prof. PhDr. Jiří Straus, DrSc., Vysoká škola finanční a správní, katedra kriminalistiky a forenzních disciplín

² doc. Ing. Jiří Jonák, PhD., Policejní akademie ČR

Úvod

V kriminalistice se v posledních 30 letech objevuje nový pojem, kterým je forenzní biomechanika. Dosud je nejvíce biomechanika prostudována v kriminalistické trasologii, kde biomechanický obsah trasologických stop odhaluje nové poznatky o somatometrii osoby a pohybovém chování na místě činu. Kriminalistická zkoumání trasologických stop vyžadují hledání nových metod dekódování informací, které stopa obsahuje. Je nutné tvůrčím přístupem rozpracovávat nové metody, postupy a prostředky jak v oblasti kriminalistické vědy, tak i v oblasti kriminalistické praktické činnosti, a aktivně využívat a aplikovat již rozvinuté poznatky jiných vědních oborů.

Biomechanika se zabývá aplikací zákonů mechaniky v biologii, medicíně, tělovýchově a sportu, kriminalistice apod.³ Biomechanika je *definována jako interdisciplinární věda, zabývající se především studiem mechanické struktury a mechanického chování živých systémů a jejich interakcí s okolím*.⁴ Využití biomechaniky v kriminalistice je především závislé na samotné stopě trestného činu. Možnosti využití biomechaniky v kriminalistice jsou závislé také na tom, zda stopa má biomechanický obsah. Tím máme na mysli zakódované informace o svalově-kosterním aparátu pachatele a jeho pohybovém chování ve stopě.⁵

Za kriminalistickou stopu je považována každá změna v materiálním prostředí nebo ve vědomí člověka, která příčinně nebo alespoň místně nebo časově souvisí s vyšetřovanou událostí, obsahuje kriminalisticky nebo trestněprávně relevantní informaci a je zjistitelná, zajistitelná a informace z ní využitelná pomocí přístupných kriminalistických, přírodovědných a technických metod, prostředků a postupů.⁶

Kriminalistická stopa odrážející funkční a dynamické vlastnosti a návyky

Kriminalistické stopy odrážející funkční a dynamické vlastnosti objektu vznikají při pohybu nebo jiném funkčním projevu člověka, např. při chůzi, běhu, mluvení nebo při psaní. Vlastnosti jeho pohybu nebo jiného funkčního projevu se přenesou předáním energie nebo hmoty na jiný hmotný objekt (odrážející objekt) formou zobrazení nebo jiného zachycení (uchování, podržení, fixace). Těmito stopami jsou zejména:

- stopy chůze a běhu (tzv. pěšinka lokomoce), v nichž se odrážejí formou zobrazení vlastnosti chůze či běhu člověka, tj. délka kroku, úhel chodidla k ose chůze apod.;
- stopy hlasu a řeči zachycené ve zvukovém záznamu, které obsahují informaci o vlastnostech hlasu a řeči člověka;

3 VALENTA, J. a kol. *Biomechanika*. Praha: Academia, 1985.

4 KARAS, V. *Biomechanika pohybového systému člověka*. Praha: UK, 1978.

5 PORADA, V., J. STRAUS a V. KARAS. *Odhad somatických znaků člověka ze stop nohou*. Čs. kriminalistika, 4, 1992. STRAUS, J. *Aplikace forenzní biomechaniky*. Praha: Police history, 2001.

6 STRAUS, J. a kol. *Úvod do kriminalistiky*. 3. rozšířené vydání, Praha: Nakladatelství a vydavatelství Čeněk, s.r.o., 2012, s. 79.

- stopy jiných funkčních a dynamických vlastností a návyků, např. stopy pracovních návyků při používání nástrojů k vloupání, stopy návyků chování na místě činu apod.

Fyziologický základ těchto stop je v tvorbě dynamického stereotypu a pohybovém návyku. Veškeré hybné děje jsou reflexní povahy, opakování jednotlivých pohybů podmíní vypracování podmíněných spojů, jež pak umožní provádění pohybu ekonomičtěji, rychleji a s menší únavou. Mluvíme o tzv. fixaci, vypracování dynamického stereotypu, což lze vymezit jako osvojený soubor úkonů a činností, jež jsou vykonávány na základě stálého podnětu. Každý člověk provádí jednotlivé úkony na podkladě takto vypracovaného stereotypu, i když schopnost dobře vypracovat takový stereotyp je individuální. Vypracování stereotypu není v zásadě trvalé, ale není-li posilováno, slábne a zaniká. Vypracování těchto podmíněných spojů je jednou z podstat vzniku a výcviku jednoduchých i složitých pohybových návyků. Přestože se dynamický stereotyp po vypracování stává automatickým mechanismem, není strnulý. Představuje široký soubor reakcí, jež byly v průběhu vývoje jedince automatizovány, avšak ve vztahu k vyvolávající situaci si zachovaly určitý stupeň volnosti (přizpůsobení). Dynamický stereotyp je základem procesu učení, vytváření návyků a postojů. Dynamický stereotyp představuje dočasně neměnnou soustavu podmíněných a nepodmíněných reflexů, jež vzniká na základě stereotypně se opakujících podnětů, resp. pohybových situací. Dynamický stereotyp je nervová struktura získaná vnějším stereotypem, tj. opakovaným působením podnětů v určitém sledu. Tento vnější podnětový stereotyp vede ke vzniku vnitřního stereotypu v mozkové kůře. Vnitřní i vnější prostředí se neustále mění, čemuž se musí organismus neustále přizpůsobovat, to se označuje jako přizpůsobování, adaptace, plastičnost mozkové kůry. Tato plastičnost umožňuje tvorbu a fixaci stále nových pohybových variant, aniž ovšem dříve vytvořené varianty vymizejí.

Trasologické stopy bipedální lokomoce jsou typickým představitelem stop, které odrážejí funkční a dynamické vlastnosti působícího objektu (osoby), a z kterých je možné dekódrovat biomechanický obsah. Biomechanický obsah trasologických stop se klasifikuje na znaky geometrické, kinematické a dynamické.

Geometrické znaky biomechanického obsahu trasologických stop

Geometrické znaky biomechanického obsahu trasologických stop se projevují hlavně v prostorovém uspořádání souboru stop, a to v prostorových vztazích mezi stopami u souboru stop. Mezi základní charakteristiky geometrických znaků biomechanického obsahu trasologických stop patří – délka a šířka bosé nohy, délka kroku pravé a levé nohy, délka dvojkroku pravého a levého, úhel stopy levé a pravé.⁷ Délka kroku i dvojkroku se měří od špičky jedné nohy ke špičce nohy druhé, případně od paty k patě. Při běhu se

⁷ PORADA, V. *Teorie kriminalistických stop a identifikace*. Praha: Academia, 1987. PORADA, V. *Kriminalistická biomechanika*. In: VALENTA, J. a kol. *Biomechanika*. Praha: Academia, 1985. KARAS, V. *Biomechanika pohybového systému člověka*. Praha: UK, 1978.

ovšem pata ve stopě odráží slabě nebo téměř vůbec ne, a proto je vhodnější měřit délku dvojkroku. Úhel stopy vzhledem k linii lokomoce se určí jako úhel, který svírá vnitřní tečna stopy k ose lokomoce.⁸

V literatuře bylo prezentováno množství výsledků empirických výzkumů, které zjišťovaly vztah tělesné výšky a délky nohy z různých hledisek, např. v dětské populaci⁹ nebo u různých etnických skupin.¹⁰ Při bližším pohledu na jednotlivé přístupy zjistíme, že autoři se liší vzájemně jak v druhu uvažovaných parametrů, tak i v jejich kvalitě. Např. je poměrně velké množství autorů, kteří berou v úvahu pouze jeden parametr, a to známou délku nohy. V posledních letech se objevily v literatuře i výsledky výzkumů, které umožňují predikci tělesné výšky osoby z parametrů jak jedné stopy obuvi,¹¹ tak i ze známé délky kroku nebo dvojkroku.¹²

Rozsáhlým měřením na velkých souborech bylo zcela jasně prokázáno, že tělesná výška osoby je signifikantní s délkou a šírkou bosé nohy, a je možné poměrně přesně vypočítat pravděpodobnou tělesnou výšku podle těchto parametrů.

Odhad výšky postavy z různých měření nohou a bot pomocí statistických metod je dobré znám. Bylo však publikováno velmi málo studií na predikci výšky postavy z délky kroku. Je nutné si zdůraznit, že tato predikce se může lišit v různých rychlostech chůze a při různých stylech chůze.¹³

Při zajišťování stop lidské lokomoce se využívá jednotlivých prvků pěšinky lokomoce a vybírají se souvisle řazené stopy přímé chůze, minimální počet jsou čtyři řazené trasologické stopy za sebou. Hodnoty pěšinky chůze stop bosých či obutých nohou vyplynou ze základní charakteristiky individuálních znaků projevu lokomoce.¹⁴

8 BORKOWSKI, K. *Kryminalistyczna identifikacja śladów stóp*. Warszawa: Wydawnictwo Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego Policji instytutu badawczego, 2013, 254 stran.

9 GRIVAS, T. B., C. MIHAS, A. ARAPAKI and E. VASILIADIS. *Correlation of foot length with height and weight in school age children*. J Forensic Leg Med. 2/2008, 15 (2): 89–95.

10 EWUNONU, E. O., A. O. EGWU, A. N. ETEUDO and K. I. AJOKU. *Bilateral Foot Asymmetry and Sexual Dimorphism in Young-Adult Igbo People of South-Eastern Nigeria*. European Journal of Biotechnology and Bioscience 2014; 1 (4), pp. 01–05. DAVIS, K. T. *The foot length to stature ratio*. In: Anthropology a thesis in anthropology. Submitted to the Graduate Faculty of Texas Tech University in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Arts, 1990.

11 DAVIS, K. T. *The foot length to stature ratio*. In Anthropology a thesis in anthropology. Submitted to the Graduate Faculty of Texas Tech University in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Arts. 1990.

12 KANCHAN, T., S. SINHA and K. KRISHAN. *Is There a Correlation Between Footstep Length, Lower Extremities, and Stature?* J Forensic Sci, September 2015, Vol. 60, No. 5, s. 1337–1340.

13 JASUJA O. P., S. HARBHAJAN and K. ANUPAMA. *Estimation of stature from stride length while walking fast*. Forensic Sci Int 1997, 86:181–6.

14 STRAUS, J. a V. PORADA. *Kriminalistická trasologie*. Praha: MV České republiky, 2004, s. 125. ISBN 80-7251-160-2. STRAUS, J. a J. JONÁK. *Biomechanická analýza videozáznamu: teorie a praxe*. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2018. Sciencepress, s. 21. ISBN 978-80-7408-169-9. STRAUS, J. a V. PORADA. *Teorie forenzní biomechaniky*. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2017. Sciencepress, s. 21. ISBN 978-80-7408-140-8.

Predikce tělesné výšky osoby ze stop lokomoce

Počátky zkoumání závislosti tělesné výšky a rozměrů nohy spadají do druhé poloviny minulého století. Jedno z prvních empirických šetření bylo realizováno v roce 1971 a na tehdejší dobu bylo provedeno poměrně rozsáhlé měření.¹⁵ Autoři měřili délku a šířku bosé nohy ve vztahu k tělesné výšce. Zjistili, že délka a šířka bosé nohy – tělesná výška jsou závislé na obou rozměrech bosé nohy, tj. na délce i na šířce nohy. Pravděpodobná tělesná výška souhlasí se skutečnou výškou osoby s odchylkou asi 2 cm se středními hodnotami z korelační tabulky naměřených hodnot.

Významný progres ve studiu biomechanického obsahu trasologických stop uskutečnil profesor Porada,¹⁶ který patří k našim předním forenzním vědcům, významné špičce v oboru kriminalistika, forenzní biomechaniky, policejních a bezpečnostních věd. Založil nový pohled na trasologické stopy jako projev dynamického stereotypu. Nejprve se věnoval výzkumu biomechanického obsahu trasologických stop bipedální lokomoce a v letech 2007–2015 zcela logicky přesunul vědeckou aktivitu na identifikaci osoby podle dynamického stereotypu chůze. Výsledky jeho exaktního výzkumu vytváří jedinečný základ pro využití ve znalecké praxi.

V současné době je ale nutné kriticky pohlížet na současné i dřívější poznatky z oblasti forenzní biomechaniky. Tělesná výška se postupně zvyšuje, a tedy se dá předpokládat, že se bude zvětšovat i rozměr nohy.¹⁷ V posledních pěti letech jsme provedli měření délky nohy a tělesné výšky s cílem zjistit vztah délky nohy a tělesné výšky.

Pravděpodobná tělesná výška osoby je s vysokou pravděpodobností predikovatelná také z délky dolní končetiny. Podle studie, která byla provedena¹⁸ na souboru 142 jedinců, bylo zjištěno, že při chůzi na pevné podložce významně koreluje délka dolní končetiny s tělesnou výškou osoby. Nebyl zjištěn statisticky významný rozdíl mezi souborem mužů a žen.

Pro zpřesnění predikce tělesné výšky z parametrů biomechanického obsahu trasologických stop jsme provedli měření délky nohy, délky kroku a délky dvojkroku a zjišťovali jsme vztah k výpočtu tělesné výšky. Pilotní měření proběhlo na souboru 56 osob při chůzi na pevném povrchu, na betonových dlaždicích.

Délka nohy (x) a tělesná výška (y) byly zjišťovány na vzorku 76 osob, mužů i žen, ve věku od 19 do 26 let. Výpočet výšky postavy je založen na regresních rovinách získaných empirickým šetřením, kdy známe jak délku nohy, tak tělesnou výšku (obr. 1).

$$y = 0,2513x^2 - 9,2801x + 244,89$$

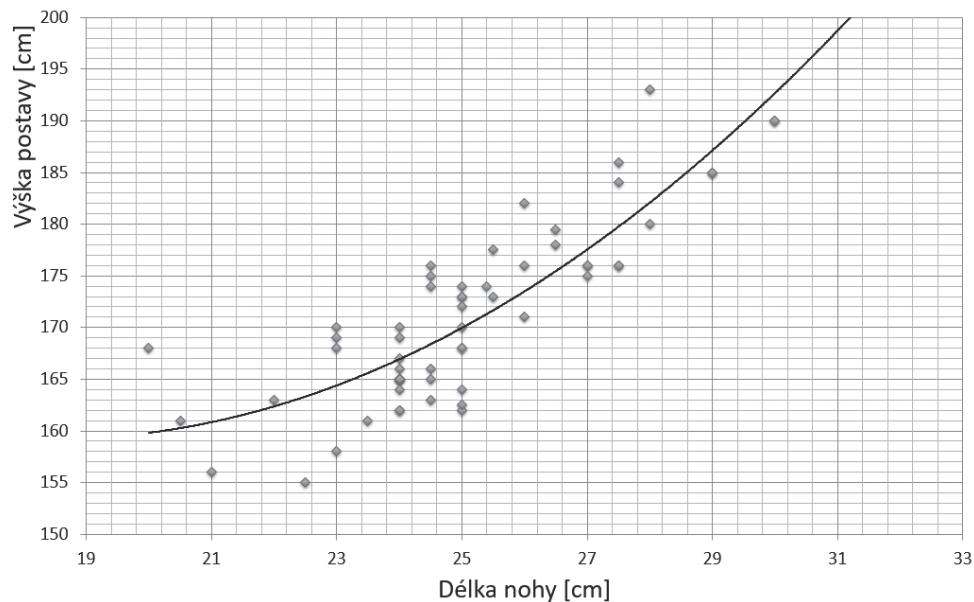
15 TITLBACH, Z., S. TITLBACHOVÁ a D. ŠTĚCHOVÁ. *Zjištění tělesné výšky osob ze stop nohou*. Čs. kriminalistika, 3, 1971, s. 223–239.

16 PORADA, V. *Kriminalistická biomechanika*. In: VALENTA, J. a kol. *Biomechanika*. Praha: Academia, 1985 kap. 6, s. 508–528. PORADA, V. *Teorie kriminalistických stop a identifikace (technické a biomechanické aspekty)*. Praha: Academie – Elsevier, 1987, 328 s.

17 BRŮŽEK, J., V. ČERNÝ a P. STRÁNSKÁ. *Proměny výšky postavy v průběhu věků*. Vesmír 84, 2005/3, s. 165.

18 KANCHAN, T., S. SINHA a K. KRISHAN. *Is There a Correlation Between Footstep Length, Lower Extremities, and Stature?* J Forensic Sci, September 2015, Vol. 60, No. 5, s. 1337–1340.

Obr. 1: Vztah délky nohy (cm) a tělesné výšky (cm)

Vztah délky kroku a délky dvojkroku k tělesné výšce je znázorněn na obr. 2 a obr. 3. Výsledky vyjadřují závislost pro subjektivně normální chůzi, vnitřně střední rychlostí, tzv. „subjektivně přirozené chůze“. Délka kroku a dvojkroku byla měřena po několika úvodních krocích, až sledovaná osoba dosáhla rychlosti své subjektivně normální chůze.

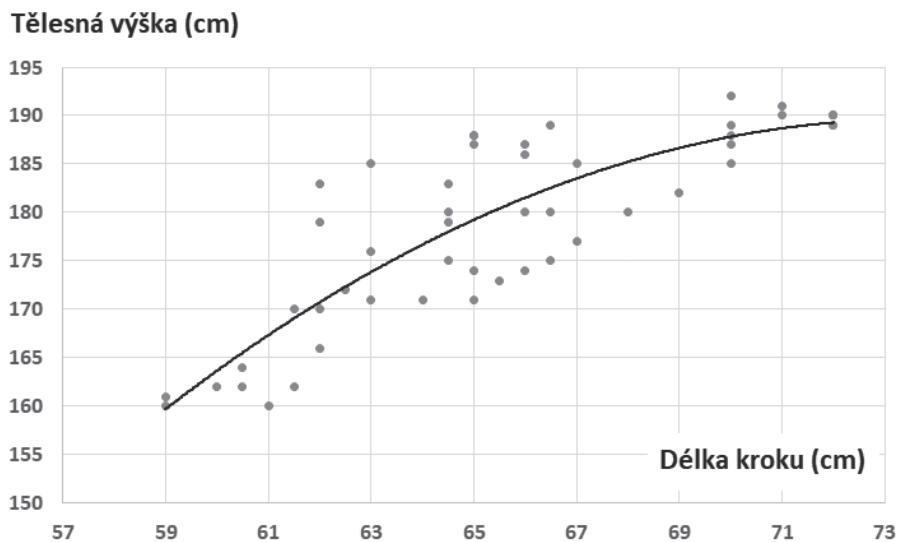
Krok, x_K – délka kroku (cm), y – tělesná výška (cm)

$$y = -0,1409x_K^2 + 20,731x_K - 572,92$$

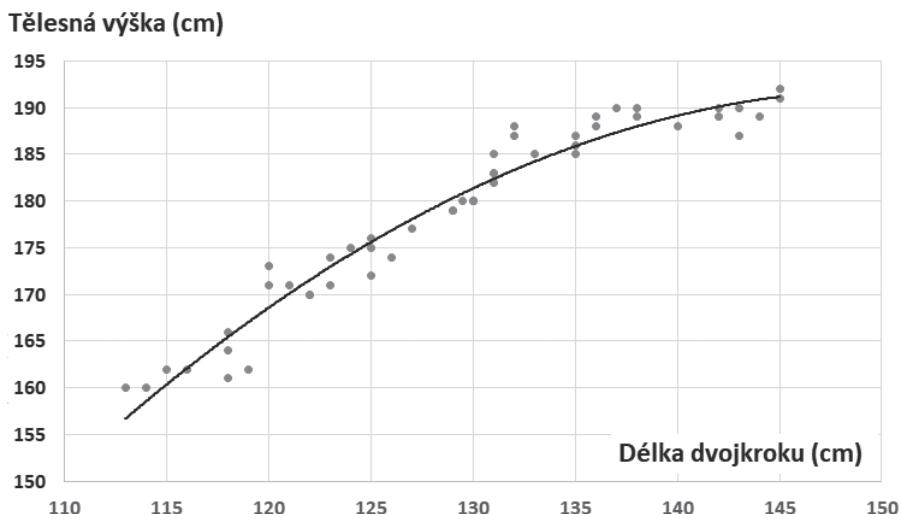
Dvojkrok, x_{DK} – délka kroku (cm), y – tělesná výška (cm)

$$y = -0,0254x_{DK}^2 + 7,6225x_{DK} - 380,29$$

Obr. 2: Vztah délka kroku (cm) a tělesná výška (cm) pro subjektivně přirozenou rychlosť chůze na pevném podkladu

Obr. 3: Vztah délka dvojkroku (cm) a tělesná výška (cm) pro subjektivně přirozenou rychlosť chůze na pevném podkladu

Závěr

Tělesná výška je jednou ze základních charakteristik, která slouží k identifikaci osoby. Na konci 19. století byly zkoumány zejména vztahy mezi délkou nohy a tělesnou výškou.

Na základě těchto výzkumů byly stanoveny vzorce pro výpočet tělesné výšky z délky bosé nohy. Postupně se zájem rozšířil i na šířku nohy. Kromě tělesné výšky je významná i informace o hmotnosti těla,¹⁹ kterou zatím nelze přesně určit. V biomechanických výzkumech byly provedeny experimenty,²⁰ ale zatím není tento výzkum ukončen a nejsou známý přesné metody pro predikci hmotnosti těla.²¹

Pachatel málodky na místě činu zanechá otisk bosé nohy, ze které bychom získali údaje o délce a šířce. Spíše je zajištěna na místě činu trasologická stopa obuvi, i pak lze stanovit tělesnou výšku z délky a šířky stopy obuvi, nebo lze využít parametry pěšinky lokomoce, tzv. trasologických stop (tělesná výška určená z délky kroku a dvojkroku). Tyto parametry se dostávají do popředí zejména s rozvojem kriminalistických a forenzních věd přibližně v druhé polovině 20. století. I na všechny tyto vztahy byly stanoveny vzorce. Některé vzorce pro určení tělesné výšky byly stanoveny i před více než sto lety.

V poslední době se také hledají vztahy k určení pohlaví z parametrů chodidla a ukazuje se, že „Foot index“ (šířka nohy k délce nohy krát 100) je vhodný ukazatel k určení pohlaví.

Predikce tělesné výšky z uvedených modelů výpočtu má vždy stochastický charakter. Tělesnou výšku osoby lze nejpřesněji predikovat z rovnice, která počítá s délkou bosé nohy, to je pravděpodobně dáno největší lineární závislostí délky bosé nohy vzhledem k tělesné výšce. Vyšší míru závislosti na tělesné výšce má též délka kroku či dvojkroku, proto i tyto vztahy mají uspokojivé výsledky. Model s dvojkrokem je o trochu přesnější než s krokem.

Menší přesnost výpočtu získáme, pokud budeme uvažovat rozměry obuvi nebo stopy obuvi, výsledek je silně závislý na použitém typu obuvi. Jako nejméně vhodný se ukazuje vztah šířky obuvi k tělesné výšce. Pro další výzkum bylo vhodné uvažovat měření pro více typů obuvi, pro různé věkové skupiny.

Analýzou všech dostupných výzkumů lze konstatovat, že predikce tělesné výšky osoby z rozměrů trasologických stop nohy je závislá na pohlaví, rase, věku a skutečnosti, zda provádíme predikci z délky nebo šířky nohy. Pokud chceme zjistit tělesnou výšku z rozměrů stopy obuvi, pak je významný i typ obuvi.

Postava, věk, hmotnost, pohlaví a rozměry nohou jsou zřejmě vzájemně propojeny a tyto proměnné se mohou vzájemně ovlivňovat. Stupeň tohoto vzájemného vztahu se může lišit mezi obyvatelstvem a zeměpisným původem.

¹⁹ Hmotnost těla společně s tělesnou výškou dávají předpoklad k vytvoření představy o pravděpodobném somatotypu osoby, která stopy vytvořila. Odhad tělesné hmotnosti nebyl dosud zcela vyčerpávajícím způsobem řešen v naší kriminalistické literatuře, určité obecné koncepce byly sice provedeny, ale zatím není možné zcela přesně stanovit tělesnou hmotnost pachatele ze stop zajištěných na místě činu.

²⁰ PORADA, V. Teorie kriminalistických stop a identifikace. Praha: Academia, 1987. STRAUS, J. Aplikace forenzní biomechaniky. Praha: Police history, 2001. VALENTA, J., V. PORADA a J. STRAUS. Biomechanics. Praha: Police history, 2004.

²¹ ROBBINS, L. M. Estimating Height and Weight from Size of Footprints. *Journal of Forensic Sciences, JFSCA*, Vol. 31, No. 1, Jan. 1986, pp. 143–152.

Tělesná výška osoby významně koreluje s délkou nohy, délkou kroku a délkou dvojkroku a pro další výzkum bude tedy významné studovat vztah tělesné výšky právě pouze k těmto třem parametrům – délce nohy, délce kroku a délce dvojkroku.

Literatura

- BHATNAGAR, D. P., S. P. THAPAR and M. K. BATISH. Identification of personal height from the somatometry of the hand in punjabi males. *Forensic Science International*. 24, 1984.
- BORKOWSKI, K. *Kryminalistyczna identifikacja śladów stóp*. Warszawa: Wydawnictwo Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego Policji insitutu badawczo-go, 2013, 254 s.
- BRŮŽEK, J., V. ČERNÝ a P. STRÁNSKÁ. Proměny výšky postavy v průběhu věků. *Vesmír*. 84, 2005/3, s. 165–168.
- DAVIS, K. T. The foot length to stature ratio. In: *Anthropology a thesis in anthropology. Submitted to the Graduate Faculty of Texas Tech University in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Arts*. 1990.
- DHANERIA, V., M. SHRIVASTAVA, R. K. MATHUR and S. GOYAL. Estimation of Height from Measurement of Foot Breadth and Foot Length in Adult Population of Rajasthan. *Indian Journal of Clinical Anatomy and Physiology*. 2016, 3(1):78–82.
- GILES, E. and P. H. VALLANDIGAM. Height Estimation from Foot and Shoeprint Length. *Journal of Forensic Science*. Vol. 36, No 4, 1991, s. 1134–1151.
- GORDON C. C. and J. E. BUIKSTRA. Linear models for the prediction of stature from foot and boot dimensions. *Journal of Forensic Science*. May 1992; 37(3): 771–782.
- GRIVAS, T. B., C. MIHAS, A. ARAPAKI and E. VASILIADIS. Correlation of foot length with height and weight in school age children. *J Forensic Leg Med*. 2008, 15 (2): 89–95.
- KARAS, V. *Biomechanika pohybového systému člověka*. Praha: UK, 1978.
- PORADA, V. *Teorie kriminalistických stop a identifikace*. Praha: Academia, 1987.
- PORADA, V., J. STRAUS a V. KARAS. Odhad somatických znaků člověka ze stop nohou. *Čs. kriminalistika*. 4, 1992.
- PORADA, V. Kriminalistická biomechanika. In: VALENTA, J. a kol. *Biomechanika*. Praha: Academia, 1985, kap. 6, s. 508–528.
- PORADA, V. *Teorie kriminalistických stop a identifikace (technické a biomechanické aspekty)*. Praha: Academie – Elsevier, 1987, 328 s.
- PORADA, V. a kol. *Kriminalistika. Technické, forenzní a kybernetické aspekty*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016.
- ROBBINS, L. M., Estimating Height and Weight from Size of Footprints. *Journal of Forensic Sciences, JFSCA*. Vol. 31, No. 1, Jan. 1986, pp. 143–152.
- STRAUS, J. Určení tělesné výšky osoby z trasologických stop vytvořených v různém terénu. *Čs. kriminalistika*. 3, 1989.
- STRAUS, J. a V. PORADA. Forensic Biomechanical Application in Criminalistic. *Forensic Science International*. Volume 169, Supplement 1, 2007, s. 40.
- STRNADOVÁ, H. *Vybrané parametry lokomoce a chodidla vzhledem k tělesné výšce jedince*. Praha: FTVS UK Praha, 2014.
- TITLBACH, Z., S. TITLBACHOVÁ a D. ŠTĚCHOVÁ. Zjištění tělesné výšky osob ze stop nohou. *Čs. kriminalistika*. 3, 1971, s. 223–239.

Doping – zakázané látky a metódy „Uvedomenie“

Doping – Prohibited Substances and "Awareness" Methods

ĽUBOŠ CEHLÁRIK¹

Abstrakt

Príspevok sa zameriava na problematiku dopingu, užívanie zakázaných látok a metód. Zamerali sme sa na história pojmu doping, na jeho vysvetlenie z hľadiska viacerých odborných štúdií. V rámci užívania zakázaných dopingových látok a metód je badať ich veľké množstvo, preto sa príspevok zameriava aj na ich systematické rozdelenie so stručným opisom negatívnych vlastností na ľudský organizmus, pričom v závere kladieme otázku, čo bude s čistotou športu ďalej? Príspevok neposkytuje odpovede, necháva čitateľa ďalej o problematike uvažovať s cieľom „uvedomenia“ – a to nie len športovcov profesionálov, ale aj športovcov amatérov.

Kľúčové slová

doping, dopingové látky a metódy, anaboliká, výživové doplnky, génový doping

Abstract

The paper focuses on the issue of doping, the use of prohibited substances and methods. We focused on the history of the concept of doping, on its explanation in terms of several professional studies. Within the use of banned doping substances and methods, there is a large number of research, so the paper focuses on their systematic distribution with a brief description of the negative properties of the human body, while concluding by asking what will happen to the purity of sport? The article does not provide answers, it leaves the reader to think about the issue with the aim of "awareness" – not only professional athletes, but also amateur athletes.

Key words

doping, doping substances and methods, anabolics, nutritional supplements, gene doping

DOI

<http://dx.doi.org/10.37355/fvpk-2021/2-04>

Úvod

S nástupom 20. a 21. storočia prichádza do športu, ale aj iných oblastí ľudskej činnosti, výrazný nárast požiadaviek na jednotlivca a spoločnosť. V športe ide o extrémnu súťaživosť, ktorá kladie vysoké nároky na psychickú a fyzickú aktivitu a pripravenosť športovcov

¹ kpt. Mgr. Ľuboš Cehlárik, Katedra kriminalistiky a forenzných vied, Akadémia Policajného zboru v Bratislave

s cieľom dosahovať najlepšie výsledky, prekonávať športové rekordy, porážať súperov a víťaziť. Avšak uvedené považujeme za samozrejmé, pretože šport musí v sebe skrývať zmysel pre etiku, fair play, čestnosť, vynikajúci výkon, charakter, radosť, zábavu, tímovú spoluprácu, oddanosť, angažovanosť, rešpektovanie pravidiel a zákonov, úctu k sebe samému a k ostatným účastníkom, odvahu, súdržnosť a solidaritu. Je všeobecne známe, že športové zápolenie je globálnym fenoménom, ktorý ruší hranice medzi jednotlivými štátmi.

Biela kniha o športe definuje šport nasledovne:² „Šport je sociálny a hospodársky fenomén, ktorý je na vzostupe a ktorý prispieva k napĺňaniu strategických cieľov Európskej únie: k solidarite a k prosperite. Olympijský ideál rozvoja športu na podporu mieru a porozumenia medzi národmi a kultúrami, ako i výchovy mladých ľudí, sa zrodil v Európe a je posilňovaný Medzinárodným olympijským výborom a európskymi olympijskými výbormi.“ Ďalej sa uvádza, že šport pritáhuje väčšinu občanov Európy, ktorí sa pravidelne zúčastňujú na športových aktivitách, čím sa podporuje ich aktívna účasť na posilňovaní aktívneho občianstva, zlepšuje ich zdravie, obohacuje ich o výchovný rozmer športu, zvyšuje sociálny a kultúrny status. Zároveň musíme priať aj fakt, že športová činnosť sa stretáva s novými hrozbami a výzvami, ktoré sa objavili v európskej spoločnosti. Sú nimi komerčný tlak, zneužívanie mladých športovcov, doping, rasizmus, násilie a pranie špinavých peňazí. Môžeme však povedať, že tieto skutočnosti sa neobjavujú len na európskej úrovni, ale celosvetovej.

Stotožňujeme sa s názormi autorov Rondová a Kasinec,³ ktorí správne poznamenávajú, že profesionálny šport už nie je otázkou spoločenskej prestíže, kedy športovci vykonávali svoje povolanie s hrdosťou a cenou im bol najmä pocit z víťazstva, prípadne skromné finančné ohodnotenie. Moderný šport sa stal nástrojom na získavanie veľkého množstva peňazí bez ohľadu na použité nástroje, metódy a škody s tým vznikajúce, a preto sme často svedkami rozličných športových škandálov, často aj známych osobností, ktoré sa pod tlakom verejnosti priznávajú napríklad k užívaniu zakázaných dopingových látok.

Vrcholoví športovci, tréneri, športoví manažéri nemôžu opomínať jeden zo základných faktov, ktorý vyplýva z ich spoločenského postavenia, že pre mladých ľudí predstavujú ideál v dosahovaní športových úspechov, predstavujú silné vzory, ktoré sú motiváciou pre mládež (športujúca aktívne, ale aj pasívne). Často napodobňujú ich správanie, stravovanie a celkový životný štýl. Akákoľvek aféra, resp. športový škandál spôsobený nevhodným konaním vrcholového športovca (napr. odhalený doping) vrhá výrazne negatívne svetlo na všetky nami spomínané atribúty športu známeho už od čias antických ideálov.

Výsledkom je aj negatívny stav, kedy povolené alebo nepovolené podporné prostriedky užívajú aj rekreačne športujúci amatéri s cieľom formovať si postavu podľa vlastnej idealizovanej predstavy, rýchlo získať výbornú kondíciu, objem svalovej hmoty a zlepšiť celkovú fyzickú a psychickú výkonnosť. Je zarážajúce, že tento problém sa týka čoraz

2 KOMISIA EURÓPSKÝCH SPOLOČENSTIEV. Biela kniha. Biela kniha o športe. [online]. [cit. 13. marca 2020]. Dostupné na internete: https://www.tskmm.sk/old/clanky/biela_kniha_o_sporte.pdf

3 RONDOVÁ, E. a R. KASINEC. 2015. Doping v športe, práve a filme. In: Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae Tomus XXXIV, č. 2/2015, s. 85–86.

mladších ročníkov chlapcov a dievčat.⁴ Preto sa v nasledujúcej časti nášho príspevku budeme venovať najmä problematike dopingu.

Doping

V súčasnosti existuje niekoľko teórií, ktoré sa snažia vysvetliť pôvod termínu doping. Kuklík a kolektív⁵ vo svojej publikácii uvádzajú, že v 18. storočí juhoafrický kmeň Kafrov používal slovo „dop“ pre povzbudzujúci alkoholický nápoj, ktorí pilí pri náboženskom obradnom tanci. Kmeň Zulu pripravoval nápoj z hrozna a koly pre zlepšenie fyzickej výkonnosti v bitkách. Bežne sa pil v západnej Afrike aj extrakt z rastliny *Cola nitida* a *Cola accuminata* pri súťažiach v behu alebo chôdzi. Americký slang bol obohatený termínom „doop“ holandskými kolonizátormi, čo v preklade znamená „silná omáčka“. Jednalo sa o špeciálnu zmes tabaku a rastliny *Datura stramonium*. Rastlina patrí medzi jedovaté s obsahom alkaloidu atropínu a pôsobí sedatívne, pričom spôsobuje halucinácie a zmätenosť. V roku 1889 bolo slovo „dope“ prvýkrát použité pre prípravu viskózneho ópia na fajčenie a v 90. rokoch 19. storočia sa používalo pre všetky omamné látky. Neskôr sa tento termín zaviedol pre pomenovanie nielen omamných, ale aj mnoho iných substancií, pričom v športovej oblasti slovo nadobudlo tvar „doping“. V anglickom slovníku je možné nájsť slovo „doping“ taktiež už z roku 1889 a jeho definícia vyjadruje špeciálnu zmes ópia a narkotík pre závodné kone.

Pri hlbšom štúdiu odbornej literatúry⁶ objavujeme poznatky o dopingu už v staroveku a stredoveku, kde okrem športovcov (olympionici) využívali dopingové prostriedky vojvodcovia a gladiátori, ktorí pilí podporné nápoje za účelom stimulácie agresivity, prekonávania únavy a znížovania pocitov bolesti po zranení. História odhaluje, že tréneri, ktorí sa zameriavalí na dlhodobú fyzickú prípravu atlétov, mali vedomosti o vplyve stravy na ich psychickú a fyzickú pripravenosť na olympijské hry (jedli sa sušené figy a pilí odvary zbyľín na prekrvenie niektorých vnútorných orgánov). Zaujímavé je aj zistenie, že v 18. storočí, keď opadla výrazná moc Cirkvi, nastáva slobodnejší vedecko-technický rozvoj a s tým aj nová éra dopingu. Môžeme teda povedať, že od 18. storočia nastáva obdobie, kedy sa do popredia dostávajú nové syntetické látky využívané ako doping a v 19. storočí sú známe už mnohé chemické látky, ktoré nachádzali uplatnenie v uvedenej oblasti. Uvádzame príklad už z roku 1886, kedy došlo k úmrtiu cyklistu na pretekoch Paríž – Bordeaux v dôsledku predávkovania dopingovou látkou, resp. prostriedkom a o takmer sto rokov neskôr (1967) zomrel v dôsledku predávkovania amfetamínom anglický pretekár Simpson počas cyklistického závodu Tour de France.

Je potrebné zdôrazniť, že už zo samotného výkladu pojmu doping a historickou analýzou problematiky s tým spojenej, môžeme povedať, že pri dopovaní (užívaní špecifických chemických substancií) ide o ovplyvňovanie, resp. zvyšovanie fyzickej alebo psychickej

4 Tamtiež, s. 89.

5 KUKLÍK, J. a kol. 2012. Sportovní právo. Praha: Auditorium, 2012, s. 89–90. ISBN 978-80-87284-28-5.

6 ŠTABLOVÁ, R., B. BREJCHA a kol. 2006. Návykové látky a súčasnosť. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2006, s. 107–109. ISBN 80-7251-224-2.

aktivity živého organizmu s cieľom dosahovať lepší fyzický alebo psychický výkon (rast svalov, zvyšovanie športového výkonu, koncentrácia, potláčanie bolesti, zmeny vo vnímaní reality a i.).

Slovo doping je možné v literatúre nájsť vo viacerých výkladoch. Žilinka a Motyčík⁷ definujú uvedený pojem nasledovne: „Doping – používanie zakázaných farmakologických látok a metód. Fenomén, ktorý je v rozpore s „duchom športu“, teda takými hodnotami, ako sú upevňovanie zdravia, etika, čestnosť, úcta, fair play, tímová spolupráca, či solidarita. Fenomén, ktorý útočí na ideály a princípy, ktoré sú našim spoločným dedičstvom, a tým na samotné morálne základy spoločnosti.“ Doping uvádza Štablová a Brejcha ako⁸ „Doping je užívanie látok, ktoré patria do skupiny zakázaných prostriedkov, ale tiež užívanie ilegálnych metód, ako je napr. krvný doping.“ Pri oboch definíciah však chýba motivácia a čo je cieľom užívania zakázaných látok. Kuklík a kol.⁹ ponúka ďaleko širšie objasnenie pojmu. Jedná sa o akýkoľvek pokus športovca alebo inej osoby (manažéra, trénera, lekára, fyzioterapeuta, maséra) zvýšiť duševnú alebo psychickú výkonnosť, alebo liečiť ochorenie, úraz – pokiaľ je to lekársky neodôvodnené, len za účelom súťaže. „Zahrňa to v sebe používanie, podávanie alebo predpisovanie zakázaných látok pred alebo v priebehu súťaže.“ Ďalej zdôrazňuje, že uvedené platí aj pre mimosúťažné testovanie anabolických steroidov, peptidových hormónov a príbuzných látok s podobnými účinkami. Iné zakázané metódy alebo manipulácie s odobranými vzorkami určenými na testovanie sú taktiež považované za doping. Kuklík a kol.¹⁰ uvažujú aj nad neúplnosťou uvedenej definície v kontexte s neustále sa rozvíjajúcimi modernými technológiami, tzn. či zahrnuje v sebe všetky možné spôsoby dopingu. Túto otázku tvorby novej definície ponecháva otvorenú... V súčasnosti môžeme otvorené povedať, že problematika dopingu sa týka nie len športovcov, ale bola zaznamenaná aj u profesií, pri ktorých je potrebná fyzická sila, kondícia a psychická odolnosť voči stresu.

Na problém dopovania v športe upozornila už v dvadsiatych rokoch 20. storočia Medzinárodná federácia športového lekárstva a jej pôsobením bol v roku 1928 na zasadnutí Medzinárodného olympijského výboru doping zakázaný. Tento zákaz však nemal potrebný účinok, nakoľko neexistovali mechanizmy a podmienky na jeho odhaľovanie a následný postih. Až v šesdesiatych rokoch 20. storočia bol prijatý prvý zoznam zakázaných látok, ale taktiež bez akýchkoľvek sankcií. V roku 1967 zaviedol Medzinárodný olympijský výbor antidopingové kontroly pre olympijské hry v Mexiku a v roku 1968 definuje pojem doping.¹¹ Na XXI. Olympijských hrách v Montreale boli už systematicky vykonávané dopingové kontroly na anabolické steroidy. Začiatkom deväťdesiatych rokov 20. storočia bolo známe, že zakázané substancie a metódy boli využívané minimálne v štyridsiatich

7 ŽILINKA, M. a M. MOTYČÍK. 2015. *K trestnoprávnej ochrane pred dopingom*. In: *Justičná revue*. Roč. 67, č. 1, s. 84–89. ISBN 978-80-87284-28-5.

8 ŠTABLOVÁ, R., B. BREJCHA a kol. 2006. *Návykové látky a súčasnosť*. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2006. s. 109. ISBN 80-7251-224-2. Definícia pojmu doping, ktorý je autormi uvádzaný, pochádza z roku 1968. Jeho formuláciu zostavil Medzinárodný olympijský výbor po olympijských hrách v Mexiku v roku 1967.

9 KUKLÍK, J. a kol. 2012. *Sportovní právo*. Praha: Auditorium, 2012. s. 90. ISBN 978-80-87284-28-5.

10 Tamtiež, s. 90–91.

11 ŠTABLOVÁ, R., B. BREJCHA a kol. 2006. *Návykové látky a súčasnosť*. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2006. s. 108–109. ISBN 80-7251-224-2. (Viď vyššie odkaz č. 7.)

druhoch disciplín, najmä vo vrcholovom športe. Ich počet už vtedy presahoval vyše stovky. Vyrábali sa v tuzemsku, ale boli dovážané aj zo zahraničia. Reakciou na uvedenú skutočnosť bolo vydanie zoznamu zakázaných látok a metód, ktorý predstavoval snahu o koordinované úsilie medzinárodných a domácich športových zväzov, telovýchovných organizácií a športovej verejnosti zamedzovať ich používaniu. V uvedenom období bol každoročne a systematicky vydávaný zoznam dopingových látok a metód, ktorý zostávala lekárska komisia Medzinárodného olympijského výboru a bol jednou z príloh Medzinárodnej olympijskej charty proti dopingu v športe (jej priatím môžeme hovoriť o systematickom boji proti dopingu!). Bol záväzný pre všetky športové zväzy členských krajín. Postupne sa systém kontroly prepracovával, no i napriek akejkoľvek aktivite sa doping dostával čoraz viac do popredia športovej činnosti, ktorého výsledkom boli mnohé športové škandály. Posuňme sa o niečo ďalej, do 21. storočia.

Svetová antidopingová agentúra (World Anti-Doping Agency – WADA, sídlo Montreal, Quebec, Kanada) vydala v roku 2003 prvýkrát Svetový antidopingový kódex, ktorý vstúpil do platnosti v roku 2004. Upravený bol k 1. januáru 2009. Ďalšie revízie schválila Nadačná rada Svetovej antidopingovej agentúry v Johanesburgu 15. novembra 2013. Komplexne revidovaný kódex je účinný od 1. januára 2015.¹² Jeho primárnym cieľom je chrániť základné práva športovcov vykonávať šport bez dopingu, podporovať zdravie, spravodlivosť, rovnosť pre športovcov, ale aj harmonizovať, koordinovať a zavádzajť antidopingové programy na medzinárodnej a národnej úrovni, ktorých cieľom je boj proti dopingu, odhaľovanie, odrádzanie od užívania dopingových látok a prevencia. Na zabezpečenie optimálnej medzinárodnej a národnej harmonizácie a správnej praxe slúži samotný Kódex (úroveň 1), medzinárodné normy (úroveň 2) a modely správnej praxe a odporúčané postupy (úroveň 3).

Doping definuje Antidopingová agentúra Slovenskej republiky¹³ ako výskyt jedného alebo viacerých porušení antidopingových pravidiel v prípadoch:

- dokádzania prítomnosti zakázanej látky alebo jej metabolitov, markerov,
- použitia alebo pokusu o použitie zakázanej látky alebo zakázanej metódy športovcom,
- vyhýbania sa, odmietnutia alebo nepodrobenia sa odberu vzorky,

12 WORLD ANTI-DOPING AGENCY. Svetový antidopingový kódex 2015. [online]. [cit. 15. marca 2020]. Dostupné na internete: <https://www.wada-ama.org/sites/default/files/resources/files/wada-2015-code-slovak.pdf>

13 ANTIDOPINGOVÁ AGENTÚRA SR. Antidopingové pravidlá Slovenskej republiky. Verzia 1.2b. 2017. [online]. [cit. 15. marca 2020]. Dostupné na internete: https://www.antidoping.sk/data/files/86_sada-rules-12b-2017.pdf

Antidopingová agentúra Slovenskej republiky (ADA SR) predstavuje právny subjekt vo forme štátnej príspevkovej organizácie so špecifickým zameraním činnosti. Zriadená bola pod Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky dňa 1. januára 2009. Jej poslaním je chrániť identitu športu, pomáhať športovcom zúčastňovať sa športových aktivít bez dopingu s cieľom propagácie zdravia, spravodlivosti a rovnosti šanci pre športovcov. Pre informáciu uvádzame čitateľovi niekoľko medzníkov: 29. septembra 1992 bol v Bratislave založený **Antidopingový výbor Slovenskej republiky**. 6. mája 1993 bol podpísaný a ratifikovaný **Dohovor proti dopingu Rady Európy**. 8. júna 1993 bola podpísaná **Charter proti dopingu**. 1. júla 1993 nadobudla platnosť **Dohovoru proti dopingu Rady Európy** pre Slovenskú republiku. 1. januára 2009 bola založená **Antidopingová agentúra Slovenskej republiky**. 1. januára 2015 bol vydaný **Svetový antidopingový Kódex 2015** a zákon č. 440/2015 o športe a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

- neposkytnutia informácií o mieste pobytu,
- falšovania alebo pokusu o falšovanie počas ktorejkoľvek časti dopingovej kontroly,
- držby zakázanej látky alebo zakázanej metódy,
- obchodovania alebo pokusu o obchodovanie s akoukoľvek zakázanou látkou alebo zakázanou metódou,
- podania alebo pokusu o podanie akejkoľvek zakázanej látky alebo zakázanej metódy ktorémukoľvek športovcovi počas súťaže, alebo podania alebo pokusu o podanie akejkoľvek zakázanej látky alebo zakázanej metódy, ktoré sú zakázané mimo súťaže, ktorémukoľvek športovcovi v období mimo súťaže,
- spoluúčasti,
- zakázaného združovania.

Uvedené definície sú výsledkom aktívnej harmonizácie medzinárodnej a národnej činnosti antidopingových agentúr, kedy Antidopingová agentúra Slovenskej republiky prevzala a implementovala jednotlivé ustanovenia Svetového antidopingového kódexu 2015 (vychádza v anglickom a francúzskom jazyku) do dokumentu Antidopingové pravidlá Slovenskej republiky Verzia 1.2b z januára 2017. Antidopingové pravidlá stanovujú podmienky, za ktorých sa má vykonávať šport. „Pri preskúmaní faktov a právnych aspektov konkrétnych prípadov by mali všetky súdy, arbitrážne tribunály a ďalšie rozhodujúce orgány zobrať na zreteľ odlišnú povahu týchto antidopingových pravidiel implementujúcich Kódex a fakt, že tieto pravidlá predstavujú konsenzus širokého spektra partnerov z celého sveta a o tom, čo je potrebné na ochranu a zabezpečenie čestného športu.“¹⁴ Z uvedenej definícii môžeme povedať, že antidopingové pravidlá sa vymedzujú vo vzťahu k občianskemu a trestnému právu a istým spôsobom je ich povaha odlišná.

Dopingové látky a metódy

V ďalšej časti príspevku uvedieme niekoľko chemických substancií a zakázaných metód,¹⁵ ktoré sa v súčasnej dobe využívajú na podporu zvýšenia telesnej a psychickej aktivity nielen vrcholových, ale aj amatérskych športovcov. Prevažná väčšina látok, ktoré sa pri dopingu používajú majú vplyv na centrálny nervový systém, čo vedie k zvýšeniu telesnej sily, potlačenie pocitu únavy a bolesti. Dlhodobé užívanie týchto látok vedie k celkovému vyčerpaniu organizmu alebo zlyhaniu niektorého zo životne dôležitých orgánov.

Delenie dopingových látok a ich pôsobenie na ľudský organizmus rozoberieme z pohľadu Svetovej antidopingovej agentúry,¹⁶ ktorá vydáva Zoznam zakázaných látok a metód

¹⁴ ANTIDOPINGOVÁ AGENTÚRA SR. Antidopingové pravidlá Slovenskej republiky. Verzia 1.2b. 2017. [online]. [cit. 15. marca 2020]. Dostupné na internete: https://www.antidoping.sk/data/files/86_sada-rules-12b-2017.pdf

¹⁵ ŠTABLOVÁ, R., B. BREJCHA. a kol. 2006. Návykové látky a súčasnosť. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2006, s. 109–111. ISBN 80-7251-224-2. OSMANČÍK, O. a kol. 1993. Společenská kontrola a postih dopingu ve sportu v České republice. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1993, s. 12–25.

¹⁶ WORLD ANTI-DOPING AGENCY. Svetový antidopingový kódex 2015. s. 22 [online]. [cit. 15. marca 2020]. Dostupné na internete: <https://www.wada-ama.org/sites/default/files/resources/files/wada-2015-code-slovak.pdf>

vo forme medzinárodnej normy. Tento zoznam je vydávaný tak často, ako je to potrebné, minimálne jedenkrát do roka. Obsah zoznamu je neodkladne predložený všetkým signatárom a vládam na konzultovanie a pripomienkovanie. Schválená verzia zoznamu je rozosielaná Svetovou antidopingovou agentúrou každému signatárovi, akreditovaným laboratóriám a vládam. Po obdržaní zoznamu je povinný a zodpovedný každý signatár za jeho distribúciu svojim členom a zložkám. Zoznam nadobúda účinnosť zvyčajne tri mesiace po jeho publikovaní. Stanovuje také zakázané látky a metódy, ktoré sú zakázané ako doping po celý čas (počas súťaže i mimo súťaže), pretože majú schopnosť zvýšiť výkonnosť v nasledujúcich súťažiach alebo môžu maskovať tieto látky a metódy, a vymedzi také látky a metódy, ktoré sú zakázané iba počas športovej súťaži.

Dopingové látky je možné rozdeľovať na základe ich účinku na ľudský organizmus nasledovným spôsobom (do organizmu sa dostávajú orálne, intravenózne, intramuskulárne, inhalačne):

Trvalo zakázané látky^{17, 18}

Anabolické látky (S1)

Anabolická patria k najčastejšie detegovaným chemickým látкам v rámci dopingových kontrol. Užívanie anabolík, resp. anabolické látky sú zodpovedné za proteosyntézu, ktorej výsledkom je pozitívna dusíková bilancia v organizme, ide o tzv. anabolický efekt. Ich výhodou je, že skracujú časť na regeneráciu a znížujú podiel telesného tuku. Ich negatívnou stránkou je, že ovplyvňujú mužské pohlavné znaky, ide o tzv. androgénny efekt. V súčasnosti je snaha pripravovať syntetické steroidné látky bez androgénneho efektu, doposiaľ však neboli také pripravené. V anglicky hovoriacich krajinách sa pre anabolické androgénne steroidy zaužíval výraz „juice“ a v americkej angličtine sa používa termín „roids“.¹⁹

- a. **Exogénne a endogénne anabolické androgénne steroidy (AAS)** – skupina v sebe zahrňa steroidné hormóny, napr. mužský pohlavný hormón testosterón a látky s podobnými účinkami. Exogénne látky sú synteticky (umelo) pripravované a aplikujú sa do organizmu, pričom endogénne látky sú vytvárané ľudským organizmom a sú jeho prirodzenou súčasťou. Patria sem napr. Oxandrolón, Androstanolón, Bolasterón, Boldenón, Drostanolón, Epitestosterón, Formebolón, Mestanolón, Metándriol, Metenolón, Mibolerón, Oxabolón a iné).

17 ANTIDOPINGOVÁ AGENTÚRA SR. Zakázané látky a metódy. [online]. [cit. 15. marca 2020]. Dostupné na internete: <https://www.antidoping.sk/zakazane-latky-a-metody/>

18 ANTIDOPINGOVÁ AGENTÚRA SR. Anaboliká. [online]. [cit. 15. marca 2020]. Dostupné na internete: https://www.antidoping.sk/data/files/364_s1-anabolika.pdf

19 CHROMÝ, J. 2008. Užívaní anabolických látiek mládeží (nejen) ve světle trestního práva. In: Trestněprávní revue. Roč. 7, č. 7, s. 193–202.

b. Iné anabolické látky – patrí sem skupina látok, ktoré majú anabolický efekt na budovanie svaloviny (Klenbuterol, Zilpaterol, Zeranol, Tibolón, LGD-4033) a zároveň do nej zaraďujeme aj selektívne modulátory androgénnych receptorov, ktoré majú podobné účinky ako anabolické androgénne steroidy.

Peptidové hormóny, rastové hormóny, príbuzné látky a mimetiká (S2)

Táto skupina obsahuje látky s rozličnou chemickou štruktúrou so širokým spektrom účinkov. Vo všeobecnosti sa jedná o proteíny, ktoré sa prirodzene vytvárajú v ľudskom organizme, majú stimulačné účinky a ovplyvňujú produkciu iných látok.

- a. Erytropoetín (EPO) a látky ovplyvňujúce erytropoézu** – do tejto skupiny patria agonisty receptora pre erytropoetín (napr. Darbepoetín, Erytropoetín), stabilizátory hypoxiou indukovateľných faktorov (napr. kobalt, Daprodustat, Molidustat, Vadalustat, xenón), GATA inhibítory (napr. látka K-11706), inhibítory TGF-beta signalizácie (napr. Iuspatercept, sotatercep), IRR agonisty (napr. Asialo EPO, karbamylový EPO)
- b. Rastový hormón a ich modulátory** – do tejto skupiny patria rozličné rastové faktory, ako je napríklad fibroblastový rastový faktor, hepatocytový rastový faktor, inzulínu podobný rastový faktor, vaskulárno-endotelový rastový faktor. Uvedené rastové faktory sú zodpovedné za syntézu alebo degradáciu svalových bielkovín, šliach, väziva, tvorbu ciev, využívanie energie, ovplyvňovanie svalových vlákien (aktín, myozín).
- c. Peptidové hormóny** – zaraďujeme sem choriogonadotropín, luteinizačný hormón a ich uvoľňujúce faktory (buserelín, deslorelin, goserelín, leuprorelin, nafarelín a triptorelin), ďalej kortikotropíny a ich uvoľňujúce faktory (kortikorelin), rastový hormón, jeho fragmenty a uvoľňujúce faktory.

Beta-2 agonisty (S3)

Beta-2-agonisty (beta-2 adrenergné agonisty) sa používajú na liečbu astmy, pretože sa vo všeobecnosti používajú na rozširovanie dýchacích ciest. Ak má športovec astmu a potrebuje liek z tejto skupiny, musí sa mu udeliť terapeutická výnimka. Patria sem napríklad Fenoterol, Indakaterol, Olodaterol, Salbutamol, Tulobuterol, Vilanterol.

Hormóny a metabolické modulátory (S4)

Do tejto skupiny patrí päť zakázaných skupín látok, a to sú inhibítory aromatázy (2-Androstenol, 2-Androstenón, Anastrozol, Formestán, Letrozol), selektívne modulátory estrogénových receptorov (napr. Bazedoxifén, Raloxifén, Tamoxifén, Toremifén), iné

antiestrogénne látky (Cyklofenil, Klomifén), látky modifikujúce funkcie myostatínu a metabolické modulátory (inzulín a jeho mimetiká, Meldónium, Trimetazidín).

Diuretiká a iné maskovacie látky (S5)

Skupina okrem diuretík obsahuje látky, ktoré by mohli modifikovať odobranú vzorku krvi alebo moču športovca, ovplyvniť elimináciu zakázanej látky alebo zamaskovať jej prítomnosť vo vzorke. Patria sem napríklad expandéry plazmy – intravenózne podávaný albumín, dextrán, hydroxyetylškrob, manitol, ďalej acetazolamid, furosemid, kyselina etakrynová, metolazón, spironolaktón.

Chemické látky uvádzame len ako príklad, nakoľko si uvedomujeme, že sa jedná o abstraktné pojmy. Čitateľovi chceme ukázať, aké množstvo látok musí športový lekár pri liečbe zohľadňovať, aby nedochádzalo k pozitívnym dopingovým nárezom.

Látky zakázané počas súťaže

Stimulačné látky (S6)

Majú povzbudzujúci účinok na centrálny nervový systém, zužujú cievy, zvyšujú krvný tlak, pozornosť, súťaživosť, agresivitu a znižujú únavu. Typické sú tým, že vyvolávajú závislosť. Do tejto skupiny zaraďujeme napríklad amfetamín, efedrín, kokaín, amfepramon, amfetaminil, amifenazol, benzefetamín, benzylpiperazín, klobenzorex, klorprenalin, kropropamid, dimetamfetamín, etafedrín, etamivan, etylamfetamín, fencamfamín, fendimetrazín, fenetylín, fenmetrazín, fenylopropanolamín, furfenorex, mefenorex, metamfetamín, metylefedrín, pemolin, pyrovalerón, strychnín, sibutramín a iné. Ako sme uviedli vyššie, ich užívanie ohrozuje správanie jedinca tým, že spôsobujú zmeny a poruchy správania (podráždenosť, strach, nerozhodnosť), poruchy srdcového rytmu a rozvíjajú psychotické stavby.²⁰ Kofein, nikotín, pipradol, synéfrín sú zahrnuté do Monitorovacieho programu 2020 a nepovažujú sa za zakázané látky. Napríklad lokálne podanie efedrínu (oči, nos) alebo podanie s lokálnymi anestetikami nie je zakázané.

Narkotické analgetiká (S7)

Tlma bolesť, ovplyvňujú emócie a spôsobujú fyzickú alebo psychickú závislosť. Do tejto skupiny látok zaraďujeme napríklad alfaprodín, anileridín, buprenorfín, dextromoramid, dextropropoxyfén, heroín, morfín, kodeín, dihydrokodeín, petidín, etoheptazín, etylmorphín,

²⁰ ŠTABLOVÁ, R., B. BREJCHA. a kol. 2006. Návykové látky a súčasnosť. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2006, s. 109–111. ISBN 80-7251-224-2. OSMANČÍK, O. a kol. 1993. Společenská kontrola a postih dopingu ve sportu v České republice. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1993, s. 12–25.

levorfanol, metadón, nalbufin, pentazocín, fenazocín, fentanyl, deriváty fentanylu a iné. Spôsobujú trvalé poruchy zdravia a pri vyšších dávkach môže dôjsť k utlmeniu dýchania, resp. dýchacieho centra, poklesu krvného tlaku a srdcovej frekvencie.²¹

Kanabinoidy (S8)

Tieto látky sú zakázané počas súťaže vo všetkých športoch. Získavajú sa na čiernom trhu vo forme marihuany, hašiša alebo vo forme oleja. V širšom zmysle môžeme hovoriť o nelegálnych drogách. Patria sem aj syntetické kanabinoidy a kanabimimetiká.

Glukokortikoidy (S9)

Jedná sa o skupinu látok (nazývané aj ako kortikosteroidy), ktoré sa prirodzene vyskytujú v ľudskom tele, ale skupina obsahuje aj syntetické látky s rozličnými účinkami. Spomenieme niektoré: Betametazón, Delfazakort, Dexametazón, Hydrokortizón, Kortizón, Metylprednizolón, Prednizolón, Prednizón, Triamkinolón. Látky sa využívajú často pri chronických ochoreniach obličiek alebo ochoreniach kožnej sústavy.

Látky zakázané v určitých športoch (počas súťaže aj mimo súťaže)

Beta-blokátory (P1)

Beta-blokátory zaraďujeme do skupiny sympatolytík, ktoré majú inhibičné účinky na stresové hormóny adrenalínu a noradrenalínu, čím spôsobujú relaxáciu srdca a hladkej svaloviny ciev. Majú pozitívny vplyv aj na potláčanie úzkosti a svalového trasu. Látky sú zakázané kvôli spomínaným vlastnostiam v niektorých športoch, ako sú napríklad: automobilový šport, biliard, golf, lukostreľba (zakázané aj mimo súťaže), lyžovanie, snowboarding, skoky na lyžiach, akrobatické lyžovanie, streľba (zakázané aj mimo súťaže), šípky, športové potápanie. Patria sem: Acebutolol, Alprenolol, Betaxolol, Celiprolol, Karvedilol, Metipranolol, Nadolol, Propranolol, Timolol.²²

²¹ Tamtiež.

²² ANTIDOPINGOVÁ AGENTÚRA SR. Zoznam zakázaných látok a metód. [online]. [cit. 17. marca 2020]. Dostupné na internete: https://www.antidoping.sk/data/files/511_zoznam-zakazanych-latok-2020.pdf

Zakázané metódy

Manipulácia s krvou alebo krvnými zložkami (M1)

Do tejto skupiny zaraďujeme krvný doping. Jedná sa o podávanie syntetických nosičov kyslíka alebo iných látok, ktoré dopravia kyslík do tkanív. Krvný doping môžeme definovať exaktnejšie ako podávanie synteticky vyrobeného erytropoetínu, ktorý zvyšuje počet červených krviniek. Jedná sa o umelé zvyšovanie hematokritu, ktoré môže mať výrazný vplyv zdravie organizmu. Medzinárodná antidopingová agentúra vyslovene zakazuje akékoľvek podanie alebo spätná navrátenie do cievneho riečiska akéhokoľvek množstva autológnej homológnej alebo heterológnej krvi alebo produktov červených krviniek akéhokoľvek pôvodu (vlastný, resp. cudzí). Zakázané je akékoľvek umelé zvyšovanie plúcneho prestupu, prenosu alebo prísunu kyslíka (napr. perfluorované chemikálie, efaproxiral a modifikované hemoglobínové prípravky). Kyslík samotný nie je zakázaný! Ďalej sa zakazuje akékoľvek forma vnútrocievnej manipulácie krvi alebo jej zložiek fyzikálnou alebo chemickou cestou.

Chemická a fyzikálna manipulácia (M2)

Svetová antidopingová agentúra zakazuje akúkoľvek manipuláciu alebo akúkoľvek snahu o manipuláciu a falšovanie odobratej vzorky počas dopingovej kontroly, ktorej úmyslom by bola zmena jej integrity alebo platnosti.²³ Neprípustné je falšovanie alebo pokus o falšovanie za účelom porušenia integrity a platnosti vzoriek odobratých pri dopingových kontrolách. Jedná sa o zámenu a/alebo znehodnotenie moču (napr. pridanie proteináz). Nie sú prípustné ani intravenózne infúzie a/alebo injekcie v objeme viac ako 100 ml počas 12 h. Nespadajú sem také prípady, kedy boli legitímne podané počas hospitalizácie, chirurgického zákroku alebo počas klinických diagnostických vyšetrení.²⁴

Génový doping (M3)²⁵

Ide o novú formu dopingu, ktorá môže výrazným spôsobom ovplyvniť, resp. zvyšovať športový výkon. Svetová antidopingová agentúra preto zakazuje užívanie nukleových kyselín alebo jej analógov, geneticky modifikovaných činidiel, používanie normálnych alebo geneticky modifikovaných buniek. Pri genetickom dopingu sa do ľudského organizmu zavádzajú genetický materiál alebo iné látky, ktoré majú pozitívny vplyv na reguláciu expresie génov. Genetický materiál môže priamo ovplyvňovať rast svalov, redukovať tukovú hmotu

23 ANTIDOPINGOVÁ AGENTÚRA SR. Zakázané látky a metódy. [online]. [cit. 16. marca 2020]. Dostupné na internete: <https://www.antidoping.sk/zakazane-latky-a-metody/>

24 ANTIDOPINGOVÁ AGENTÚRA SR. Zoznam zakázaných látok a metód. [online]. [cit. 17. marca 2020]. Dostupné na internete: https://www.antidoping.sk/data/files/511_zoznam-zakazanych-latok-2020.pdf

25 ANTIDOPINGOVÁ AGENTÚRA SR. Génový doping. [online]. [cit. 16. marca 2020]. Dostupné na internete: https://www.antidoping.sk/data/files/472_m3-genovy-doping.pdf

alebo produkovať špecifické hormóny. Zakazuje sa editovanie génov, utlmovanie génov a technológie génového transféru. Zakazuje sa aj použitie normálnych alebo geneticky modifikovaných buniek. V podstate môžeme povedať, že ide o zneužívanie génovej terapie, ktorou sa snaží lekárska veda liečiť ľudí s genetickými poruchami. Táto metóda predstavuje výraznú hrozbu pre športovú etiku a jeho ďalšie smerovanie.

Čitateľovi sme sa snažili názorne ukázať, aké existuje široké spektrum chemických látok, metód a genetických postupov. V podstate ide len o názorný výpočet, pretože do zoznamu zakázaných látok je zaradených omnoho viac substancií, ako sme uviedli v našom príspevku. Okrem iného, Antidopingová agentúra SR pravidelne pripravuje informácie/zoznam nie len o zakázaných látkach a metódach, ale aj o povolených liekoch,²⁶ ktoré sú zaradené do skupín podľa toho, na aké ochorenie sa majú použiť a športovec ich môže užívať.

Osobitnú skupinu tvoria **výživové doplnky**,²⁷ výber ktorých môže robiť športovcom problémy. Preto Antidopingová agentúra SR odporúča používať iba také výživové doplnky, pri ktorých sa výrobca zaručuje, že neobsahujú dopingovú látku (dopingová čistota výrobku). V tejto súvislosti agentúra vydáva niekoľko odporúčaní, ktoré by mali športovci dodržiavať, aby nedošlo k pozitívному dopingovému nálezu alebo k poškodeniu zdravia:

- športovci sa majú vyhýbať takým doplnkom, ktoré majú na etikete priamo uvedené zakázané látky,
- nekupovať doplnky od firiem, ktoré predávajú produkty obsahujúce zakázané látky,
- vyvarovať sa takým výrobkom, ktoré podporujú rast svalstva, skvalitňujú sexuálny život, alebo majú energetickú hodnotu, či umožňujú chudnutie,
- športovci si majú dávať pozor na doplnky, ktoré obsahujú zložky končiace na -ol, -diol alebo -stene a zložky, ktoré obsahujú veľké množstvo číslic (môže sa jednáť o steroidy, stimulanty alebo výskumné chemické zlúčeniny),
- nepoužívať doplnky, ktoré deklarujú, že môžu predchádzať vzniku choroby alebo chorobu vyrieťiť,
- pozor na senzácie vo forme „najnovší vedecký objav“ alebo „tajný recept“,
- pozor si treba dávať na produkty, ktoré sa vydávajú ako alternatíva za lieky na predpis,
- odporúča sa, aby športovci kriticky hodnotili klinické štúdie a reklamy s fotografiami doktorov,
- pozor treba dávať aj pri bylinných produktoch a produktoch označených ako „čisto prírodné“,
- vyhýbať sa produktom, ktoré obsahujú veľké množstvo zložiek,
- vyhýbať sa produktom, ktoré neboli testované kvalifikovanou treťou stranou,
- vyvarovať sa „patentovaným zmesiam“, ktorých snahou je budíť dojem jedinečnosti,
- vyhýbať sa produktom, ktoré majú indikované veľké množstvo nepriaznivých účinkov.

26 ANTIDOPINGOVÁ AGENTÚRA SR. Povolené lieky 2019. [online]. [cit. 17. marca 2020]. Dostupné na internete: https://www.antidoping.sk/data/files/449_ada_skladacka_web.pdf

27 ANTIDOPINGOVÁ AGENTÚRA SR. Výstražné znamenia dokument. [online]. [cit. 17. marca 2020]. Dostupné na internete: https://www.antidoping.sk/images/data/zakazane_latky/vyzivove_doplinky/Odpory%C3%BA%C4%8Dania_pri_v%23BDbere_v%23BD%C5%BEiov%C3%BDch_doplinkov.pdf

Dopingová kontrola v skratke

V poslednej časti príspevku priblížime čitateľovi ako prebiehajú dopingové kontroly u športovcov. Vychádzame zo zákona č. 440/2015 Z.z. o športe a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Tento zákon upravuje šport, osoby v športe, právne vzťahy pri športovej činnosti, pôsobnosť orgánov verejnej moci a orgánov verejnej správy v oblasti športu a opatrenia proti negatívnym javom v športe. V zákone sa definuje pojem „Agentúra“, jej činnosť a povinnosti, ďalej zákon rozoberá opatrenia proti dopingu, dopingovú kontrolu, jej výkon pomocou agentúry, činnosť dopingového komisára, konanie vo veci porušenia antidopingových pravidiel, rozhodnutia a opatrenia. V ďalšej časti sa budeme zaoberať konkrétnym výkonom dopingovej kontroly. V tomto kontexte za vykonanie dopingovej kontroly je zodpovedná Antidopingová agentúra Slovenskej republiky. Komisár predloží výzvu na dopingovú kontrolu športovcovi, ktorý jej prijatie potvrdí svojim podpisom. Ak ju športovec odmietne (prijaať, podpísaať), dopingový komisár túto skutočnosť uvedie vo výzve. Na miesto vykonania dopingovej kontroly sa športovec dostaví ihneď. Dopingový komisár alebo jeho asistent môže umožniť oneskorenie kontroly z dôvodu vyhlásenia výsledkov alebo dokončenia tréningu. Pri vykonávaní dopingovej kontroly neplnoletého športovca musí byť prítomný jeho zákonný zástupca alebo iná sprevádzajúca osoba (napr. člen realizačného tímu). Dopingový komisár alebo jeho asistent sprevádzza športovca od oznamenia dopingovej kontroly až po jej ukončenie. Športovec si môže vybrať jednu z troch jednotlivých zberených zbernych nádob. Sám si musí skontrolovať neporušenosť nádob. Celý čas musí mať odbornú nádobu pod kontrolou. Počas odovzdávania vzorky je v miestnosti prítomný len športovec, komisár alebo jeho asistent. Minimum moču na odovzdanie je 90 ml. Ak je množstvo nedostatočné, musí sa doplniť, nie je možné túto požiadavku nesplniť. Športovcovi sa dá na výber z troch transportných súprav. Keď si jednu vyberie, overí, či nebola poškodená, resp. či nebolo s ňou manipulované. Po otvorení súpravy overí, či čísla na sade dvoch fliaš súhlasia s číslom na transportnom obale. Následne vzorku moču rozdelí. Minimálne 30 ml do flašky ozn. ako B, zbytok moču do flašky A. Moč do flašiek nalieva športovec sám. Malé množstvo moču sa necháva v zbernej nádobe, pričom komisár alebo asistent zmeria jeho hustotu. Nádoby utesňuje športovec sám. Do formulára športovec poskytuje údaje o všetkých liekoch, ktoré užíva (lieky na predpis, ale aj voľnopredajné). Uvádza aj doplnky výživy, ktoré v poslednej dobe užil. Môže uvádzať aj pripomienky k priebehu dopingovej kontroly, resp. k procesu a môže poskytovať aj súhlas na ďalšie spracovanie vzorky na anonymné výskumné účely. Všetky náležitosti sa patrične skontrolujú (čísla vzoriek, identifikačné údaje). Na záver celého procesu dostane športovec kópiu formulára.^{28, 29}

Prípadová štúdia – úmrtie spôsobené užívaním anabolických androgénnych steroidov

V júni 2018 bol odhalený prípad 43 ročného mŕtveho muža. Ležal na posteli v polohe na chrbte, pri obhliadke neboli zistené žiadne poranenia. V šatni domu boli nájdené dve

28 GÁBRIŠ, T. 2011. Športové právo. Bratislava: EUROPÓDEX, s. r. o. 2011, s. 394–395.

29 ANTIDOPINGOVÁ AGENTÚRA SR. Dopingová kontrola v skratke. [online]. [cit. 18. marca 2020]. Dostupné na internete: https://www.antidoping.sk/data/files/579_dk_v_skratke.pdf

fľaštičky s tekutinou s názvami „Boldegol“ a „Testenat“. V odpadkovom koši boli zaistené 4 ks ihiel, 2 injekčné striekačky a 3 listy formátu A4 s rozpisom dávkovania. Počas súdnej pitvy boli objavené injekčné vpichy na pravom ramene, tri injekčné vpichy na ľavom sedacom svale, dva injekčné vpichy na pravom sedacom svale a strie na prednej podpažnej jamke vpravo. Môžeme povedať, že objavené nálezy mali súvis s aplikáciou anabolických steroidov. Súvislosť ich užívaním sa nedala dokázať v prípade nálezu zakrvácania mäkkých mozgových blán pri prasknutej aneuryzme spodinovej tepny mozgu (*aorta communicans posterior l. sin*) a ľažký opuch plúc. Ojavil sa však aj ďalší nález, ktorý je možné dať taktiež do súvisu s užívaním anabolických steroidov a to, že v srdcovej svalovine boli podozrivé reaktívne zmeny vplyvom škodlivín – mierna hypertrofia svalových vlákien pravej srdcovej komory, nerovnomerná hypertrofia svalových vlákien ľavej srdcovej komory, drobné fibrózy vo svalovine pravej a ľavej srdcovej komory, drobné bunkové infiltráty vo svalovine ľavej srdcovej komory a iné pridružené nálezy. Je potrebné zdôrazniť, že bezprostrednou príčinou smrti bolo zlyhanie dýchacích a obehových funkcií pri zakrvácaní do mäkkých mozgových blán prasknutím aneuryzmi. Toxikologickým vyšetrením nebola v krvi ani v moči zistená prítomnosť alkoholu, v žalúdočnom obsahu, krvi a moči nebola preukázaná prítomnosť kofeínu. Imunochemické vyšetrenie moču nepotvrdilo prítomnosť amfetamínov, kanabinoidov, benzodiazepínov, opiátov a kokaínu.³⁰ Uvedeným príkladom sme chceli demonštrovať možné poškodenia zdravia, ktoré môže mať aj priamy súvis s užívaním androgénnych anabolických steroidov. Ich užívaním môže dôjsť k ovplyvneniu objemu krvi, nárastu hodnôt krvného tlaku, môžu sa objavovať nežiadúce účinky na stavbu a funkciu svaloviny komôr srdca (priame zistenie z uvedeného príkladu vyššie), ochorenia cievneho systému s možnosťou infarktu srdcovej svaloviny, poruchy zrážania krvi. Môže dôjsť k potlačeniu tvorby testosterónu, zníženiu hladiny prirodzených androgénov s následkom zníženia plodnosti u mužov, resp. atrofie semenníkov. Užívanie anabolických steroidov ovplyvňuje aj sexuálnu aktivitu jedincov. Pri užívaní vysokých dávok môže dôjsť k vzniku hyposexuality, predčasnému rozvoju sekundárnych pohlavných znakov, predčasnej osifikácií chrupaviek, zväčšeniu prostaty, kožným ochoreniam, strate vlasov. U niektorých športovcov bola indikovaná aj hypermánia a depresia.³¹ K nežiadúcim účinkom, resp. k následkom užívania spomínaných látok na organizmus je možné napísť množstvo štúdií, ktoré by boli nad rámec nášho príspievku.

V tejto súvislosti nás môže konfrontovať aj myšlienka ohľadom zneužívania nie len anabolických androgénnych steroidov, resp. všetkých zakázaných dopingových látok a výživových doplnkov počas športového zápolenia, ale aj problematika farmaceutickej kriminality, v rámci ktorej sa riešia aj otázky boja proti nelegálne vyrábaným farmaceutickým prípravkom, ku ktorým sa môžu dostať aj vrcholoví športovci. V tejto súvislosti sa stotožňujeme s názorom, ktorý prezentuje Drugda,³² že farmaceutická kriminalita má významné negatívne spoločenské dôsledky, a to najmä v oblasti ohrozovania verejného zdravia výrobou falošných liekov, liečiv, výživových doplnkov, liečebných pomôcok v málo

30 CHALOUPKOVÁ, L. a kol. 2019. Nález anabolických steroidov v těle zesnulého sportovce. In: *Bulletin národní protidrogové centrály*. Č. 4, s. 30–33.

31 CHROMÝ, J. 2008. Užívání anabolických látek mládeží (nejen) ve světle trestního práva. In: *Trestněprávní revue*. Roč. 7, č. 7, s. 196–197.

32 DRUGDA, J. 2018. Farmaceutická kriminalita – základné pojmy a východiská. In: *Farmaceutická kriminalita – hrozba pre Európu*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislavе, s. 9–14.

rozvinutých krajinách s ich následným pašovaním, nelegálnym distribuovaním a predajom do vyspelejších, resp. bohatých štátov sveta. Ďalej upozorňuje, že uvedené farmaceutické prípravky je možné predávať v online priestore alebo prostredníctvom jednotlivcov. Preto apelujeme na športových reprezentantov, aby boli obozretní aj v tejto oblasti!

Záver

Zaujímavou poznámkou Antidopingovej agentúry SR je **uvedomenie**. Znamená to, že každý športovec musí zvážiť, resp. uvedomiť si, že na trhu existujú isté javy/skutočnosti, ktoré značnou mierou stážujú zisťovanie, čo daný výrobok obsahuje. Športovec, ktorý koná tak v nevedomosti, vystavuje sa dvom možnostiam, a to, že môže mať pozitívny dopingový nález, alebo môže dôjsť k poškodeniu jeho zdravia. Tak ako sme v úvode príspevku nechávali otvorenú otázku novej formulácie pojmu doping s ohľadom na vedecko-technický vývoj v spoločnosti, Antidopingová agentúra SR kladie otázku každému športovcoví v nasledujúcej podobe – uvedomenie: „Čo môžete urobiť, aby ste **znížili** riziko pozitívnych antidopingových výsledkov či nežiaducích účinkov na vaše zdravie?“

Príspevok, nie veľkého rozsahu, ktorý postihuje problematiku dopingu len vo veľmi zjednodušenej podobe chce poukázať na fakt, že čistota športového zápolenia je ním v značnej miere ohrozená a poznáčená, napríklad športovými škandálmi. Je to apel na to, aby sa im športovci vyvarovali, aby dodržiavalí všetky výzvy, ktoré vyplývajú zo všetkých športových dohovorov, ale aj výzvy vlastného zdravého úsudku a svedomia.

Literatúra

- DRUGDA, J. 2018. Farmaceutická kriminalita – základné pojmy a východiská. In: *Farmaceutická kriminalita – hrozba pre Európu*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, s. 9–14. ISBN 978-80-8054-777-6.
- CHROMÝ, J. 2008. Užívání anabolických látek mládeží (nejen) ve světle trestního práva. In: *Trestněprávní revue*. Roč. 7, č. 7, s. 193–202.
- GÁBRIŠ, T. 2011. *Športové právo*. Bratislava: EUROPÓDEX, s. r. o. 2011, 544 s.
ISBN 978-80-89447-52-7.
- KUKLÍK, J. a kol. 2012. *Sportovní právo*. Praha: Auditorium, 2012, 182 s.
ISBN 978-80-87284-28-5.
- OSMANČÍK, O. a kol. 1993. *Společenská kontrola a postih dopingu ve sportu v České republice*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1993, s. 12–25.
- RONDOVÁ, E. a R. KASINEC. 2015. Doping v športe, práve a filme. In: *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*. Tomus XXXIV, č. 2/2015, s. 84–99.
- ŠTABLOVÁ, R., B. BREJCHA a kol. 2006. *Návykové látky a súčasnosť*. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2006, 302 s. ISBN 80-7251-224-2.
- ŽILINKA, M. a M. MOTÝČÍK. 2015. K trestnoprávnej ochrane pred dopingom. In: *Justičná revue*. Roč. 67, č. 1, s. 84–89.

Internetové zdroje

ANTIDOPINGOVÁ AGENTÚRA SR. *Anaboliká*. [online]. [cit. 15. marca 2020]. Dostupné na internete: https://www.antidoping.sk/data/files/364_s1-anabolika.pdf

ANTIDOPINGOVÁ AGENTÚRA SR. *Antidopingové pravidlá Slovenskej republiky. Verzia 1.2b.* 2017. [online]. [cit. 15. marca 2020]. Dostupné na internete: https://www.antidoping.sk/data/files/86_sada-rules-12b-2017.pdf

ANTIDOPINGOVÁ AGENTÚRA SR. *Génový doping*. [online]. [cit. 16. marca 2020]. Dostupné na internete: https://www.antidoping.sk/data/files/472_m3-genovy-doping.pdf

ANTIDOPINGOVÁ AGENTÚRA SR. *Povolené lieky 2019*. [online]. [cit. 17. marca 2020]. Dostupné na internete: https://www.antidoping.sk/data/files/449_ada_skladacka_web.pdf

ANTIDOPINIGOVÁ AGENTÚRA SR. *Výstražné znamenia dokument*. [online]. [cit. 17. marca 2020]. Dostupné na internete: https://www.antidoping.sk/images/data/zakazane_latky/vyzivove_doplnky/Odpor%C3%BA%C4%8Dania_pri_v%C3%BDbere_v%C3%BD%C5%BE_Eivot%C3%BDch_doplnkov.pdf

ANTIDOPINGOVÁ AGENTÚRA SR. *Zakázané látky a metódy*. [online]. [cit. 15. a 16. marca 2020]. Dostupné na internete: <https://www.antidoping.sk/zakazane-latky-a-metody/>

ANTIDOPINGOVÁ AGENTÚRA SR. *Zoznam zakázaných látok a metód*. [online]. [cit. 17. marca 2020]. Dostupné na internete: https://www.antidoping.sk/data/files/511_zoznam-zakazanych-latok-2020.pdf

KOMISIA EURÓPSKÝCH SPOLOČENSTIEV. *Bielakniha. Bielakniha o športe*. [online]. [cit. 13. marca 2020]. Dostupné na internete: https://www.tskmm.sk/old/clanky/biela_kniha_o_sporte.pdf

WORLD ANTI-DOPING AGENCY. *Svetový antidopingový kódex 2015*. [online]. [cit. 15. marca 2020]. Dostupné na internete: <https://www.wada-ama.org/sites/default/files/resources/files/wada-2015-code-slovak.pdf>

Legislatívny dokument

Zákon č. 440/2015 Z. z., o športe a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Nájem a pacht

Část 1

Rent and Lease

Part 1

KAREL MAREK¹
ZDENĚK SADÍLEK²

Abstrakt

Text pojednává o nájmu obecně, o nájmu bytu a nájmu domu, nájmu družstevního bytu a nájmu služebního bytu. Pojednává též o nájmu prostoru sloužícího k podnikání, pronájmu věcí movitých a o nájmu dopravního prostředku. Obsahem článku je i pacht, zemědělský pacht a pacht závodu.

Klíčová slova

občanské právo, občanský zákoník, smlouva, nájem, nájem bytu a domu, nájem prostoru sloužícího k podnikání, pronájem věcí movitých, nájem dopravního prostředku, pacht, zemědělský pacht, pacht závodu

Abstract

The paper deals with renting in general, renting an apartment and renting a house, renting a cooperative apartment and renting a business apartment. It also deals with the rent of premises used for business, rental of movable property and rental of means of transport. The content of the article, further on, the lease, agricultural lease and the of a plant.

Key words

Civil law, Civil Code, contract, renting, renting an apartment and a house, rental of premises used for business, rental of movable assets, rental of means of transport, lease, agricultural lease, lease of a plant

DOI

<http://dx.doi.org/10.37355/fvpk-2021/2-05>

Obecná úprava nájmu

Nájem je v občanském zákoníku upraven v ustanovení § 2201–2325. V otázkách nájmu je vždy především uváděno, že pojmovými znaky nájmu je přenechání věci jiné osobě, a to dočasně a za úplatu.

¹ prof. JUDr. Karel Marek, CSc., Fakulta právních a správních studií, VŠFS Praha

² JUDr. Zdeněk Sadílek, CSc., Ph.D., Fakulta právních a správních studií, VŠFS Praha

Věc může být pronajata na dobu určitou i neurčitou. Pokud doba není ve smlouvě uvedena vůbec, pak platí, že jde o nájem na dobu neurčitou.

Pokud se bude jednat o dočasné přenechání věci bezúplatně, může jít o jiné smluvní řešení, např. při využití smlouvy o výpůjčce nebo může jít o výprosu.

Věci přenechání k užívání na základě smlouvy o nájmu jsou věci obecně nezuživatelné, a to nezuživatelné věci movité a věci nemovité nebo jejich části. Mohou to být však i věci zuživatelné, pokud nemá dojít k jejich spotřebování. Mohou to pak být i věci nehmotné.

Pronajmout lze i věc, která v budoucnu teprve vznikne, je-li možné ji dostatečně přesně určit při uzavření nájemní smlouvy (§ 2202).

Je-li pronajatá věc (podle § 2203) zapsána do veřejného seznamu, zapíše se do veřejného seznamu i nájemní právo, pokud to navrhne vlastník věci, nebo s jeho souhlasem nájemce. To platí i o pachtu. Nájem lze do veřejného seznamu zapsat při splnění všech zákonných podmínek.

Neujednají-li strany dobu trvání nebo den skončení nájmu (viz § 2204), platí, že se jedná o nájem na dobu neurčitou. Jde o nevyvratitelnou právní domněnkou. Jedná se rovněž o ustanovení, které platí i u pachtu.

Následující ustanovení (§ 2204/2) je shodné s textem ustanovení, které zákonodárce použil i pro pacht. Ujednají-li si strany nájem na dobu určitou delší než padesát let, má se za to, že byl nájem ujednán na dobu neurčitou s tím, že v prvních padesáti letech lze nájem vypovědět jen z ujednaných výpovědních důvodů a v ujednané výpovědní době. V tomto ustanovení se jedná o použití domněnky vyvratitelné (má se za to). Vyvrátit ji lze provedením důkazu opaku a prokázat jinou skutečnou vůli smluvního vztahu.

Následující ustanovení (§ 2205) určuje, k čemu pronajímatele zavazuje nájemní smlouva.

Zavazuje pronajímatele:

- a) přenechat věc nájemci tak, aby ji mohl užívat k ujednanému nebo obvyklému účelu,
- b) udržovat věc v takovém stavu, aby mohla sloužit tomu užívání, pro které byla pronajata,
- c) zajistit nájemci nerušené užívání věci po dobu nájmu.

Toto ustanovení je dispozitivní a není např. vyloučeno smluvně předvídat změny, ke kterým může vést opotřebování nebo naopak zhodnocení věci v průběhu užívání.

Takovéto změny je třeba lišit od změn odsouhlasených (podle § 667 odst. 1).

Pronajímatel odevzdá nájemci věc v ujednané době, jinak v den následující poté, co jej o to nájemce požádá. Přitom pronajímatel odevzdá nájemci věc se vším, co je třeba k řádnému užívání věci (§ 2206). Toto ustanovení je dispozitivní, pro požádání nájemce není předepsaná žádná forma.

Po dobu nájmu provádí běžnou údržbu věci nájemce, ledaže se k ní zavázal pronajímatel. Ostatní údržba věci a její nezbytné opravy provádí pronajímatel, ledaže se k některému způsobu nebo druhu údržby a k opravě některých vad zavázal nájemce. Přitom pronajímatel neodpovídá za vadu, o které v době uzavření nájemní smlouvy strany věděly a které nebrání užívání věci (§ 2207).

Strany se však v těchto otázkách mohou dohodnout i jinak. Mohou se tedy dohodnout i tak, že nájemce bude zajišťovat i podstatné opravy, popř. provede rekonstrukci či modernizaci.

Zákonná úprava řeší i otázky vad věci ve vztahu k jejímu užívání s obtížemi, event. je-li užívání znemožněno zcela. Oznámí-li nájemce věci řádně pronajímateli vadu věci a jde o vadu, kterou má pronajímatel odstranit, a neodstraní-li pronajímatel vadu bez zbytečného odkladu, takže nájemce může věc užívat jen s obtížemi, má nájemce právo na přiměřenou slevu z nájemného nebo může provést opravu také sám a požádat náhradu účelně vynaložených nákladů. Jestliže však ztěžuje vada zásadním způsobem užívání, nebo znemožňuje-li užívání zcela, má nájemce právo na prominutí nájemného, nebo může nájem vypovědět bez výpovědní doby (§ 2208 odst. 1).

Přitom má nájemce právo započít si to, co může (podle § 2208 odst. 1) žádat od pronajímatele až do výše nájemného za jeden měsíc; je-li doba nájmu kratší až do výše nájemného.

Pokud však nájemce neuplatní právo (podle § 2208, odst. 1) na slevu, náhradu nebo prominutí nájemného do šesti měsíců ode dne, kdy vadu zjistil nebo mohl zjistit a pronajímatel namítne opožděné uplatnění, pak soud tato práva nájemce nepřizná.

Jedná se o podobnou úpravu, jako je určena pro pacht.

Pronajímatel se zavázal k tomu, aby nájemce mohl užívat věc ke sjednanému účelu, není-li účel sjednán, pak k účelu obvyklému tak, aby nájemce mohl předmět nájmu nerušeně užívat. Pronajímatel tedy nemůže měnit podstatu věci a provádět takové změny, které věc změní oproti stavu, v jakém byla předána. To je zákonem určeno (viz § 2209). To, že pronajímatel nemá právo o své vůli vše měnit, samozřejmě neznamená, že by se strany nemohly o změně případně dohodnout.

Jestliže se však ukáže během nájmu (§ 2210 odst. 1) potřeba provést nezbytnou opravu věci, kterou nelze odložit na dobu po skončení nájmu, musí nájemce tuto opravu strpět, i když mu provedení opravy způsobí obtíže nebo omezí užívání věci.

Jestliže však trvá oprava vzhledem k době nájmu nepřiměřeně dlouhou dobu nebo ztěžuje-li oprava užívání věci nad míru obvyklou, má nájemce právo na slevu z nájemného podle doby opravy a jejího rozsahu (§ 2210 odst. 2). Není-li možné u takové opravy věc užívat vůbec, má nájemce právo, aby mu pronajímatel dočasně poskytl k užívání jinou věc, nebo také může nájem vypovědět bez výpovědní doby (§ 2210 odst. 3). Právo volby na poskytnutí jiné věci nebo provedení výpovědi má nájemce.

Jestliže nastane situace, že nájemce ohrozí v jeho nájemním právu třetí osoba nebo třetí osoba způsobí nájemci újmu (např. imisemi), může se obrátit s žádostí o zásah na pronajímatele. Může se však domáhat ochrany i sám (viz § 2211).

Na žádost nájemce je pronajímatel povinen poskytnout nájemci ochranu, pokud třetí osoba uplatňuje práva k předmětu nájmu nebo se po nájemci domáhá jeho vydání nebo vyklichení. Pokud nájemce o ochranu nepožádá, není pronajímatel povinen mu ji poskytnout (§ 2212).

Neposkytne-li pronajímatel nájemci dostatečnou ochranu, může i v tomto případě nájemce nájem vypovědět bez výpovědní doby (§ 2212). Zákon přitom obsahuje i úpravu situace, ve které je nájemce rušen v užívání věci nebo jinak dotčen jednáním třetí osoby. Zde má nájemce právo na přiměřenou slevu z nájemného. Podmínkou je, že takové jednání třetí osoby pronajímateli včas oznámil (§ 2212 odst. 2 a odst. 3).

Občanský zákoník určuje, že nájemce je povinen užívat věc jako řádný hospodář k ujednanému účelu obvyklému. Nájemce je povinen platit nájemné (§ 2213). Nájemce však užívat věc nemusí. Je to jeho právo, nikoli povinnost. Nájemné však musí platit, i když věc neužívá.

Pokud má věc vadu, kterou má odstranit pronajímatel, nájemce oznámí pronajímateli, že věc má vadu, hned poté, kdy ji zjistí nebo kdy ji při pečlivém užívání věci zjistit mohl (§ 2214). Pokud ji nájemce při pečlivém užívání zjistit mohl, ale nezjistil ji, nebo ji zjistil, ale neoznámil, pak porušil určenou povinnost a při naplnění předpokladů odpovědnosti za škodu by odpovídal za případnou škodu.

Návazně řeší občanský zákoník i problematiku podnájmu (§ 2215).

Souhlasí-li pronajímatel, může nájemce zřídit třetí osobě užívací právo. Byla-li nájemní smlouva uzavřena v písemné formě, vyžaduje i souhlas pronajímatele písemnou formou. Jestliže by však nájemce zřídl třetí osobě užívací právo bez souhlasu pronajímatele, považovalo by se to za hrubé porušení nájemcových povinností, které způsobuje pronajímateli vážnější újmu.

Užívací právo lze třetí osobě zřídit jen na dobu nájmu věci. K případnému odchylnému jednání se nepřihlíží.

Za jednání třetích osob, jimž nájemce umožnil předmět nájmu užívat, odpovídá pronajímateli, jakoby věc užíval sám (§ 2216). To se týká všech třetích osob.

Za užívání se platí nájemné (§ 2217). Nájemné se platí v ujednané výši a není-li výše nájemného ujednána, platí se ve výši obvyklé. Platí zde obdobné pravidlo jako při dohodě stran o tom, že kupní smlouva vzniká bez dohody o ceně. Rozhodující není „doba plnění smlouvy“, ale „doba uzavření nájemní smlouvy“ s přihlédnutím k nájemnému za nájem obdobných věcí za obdobných podmínek.

Pokud má být nájemné, podle případné dohody stran, plněno jinak než v penězích, je rozhodná majetková hodnota poskytovaného plnění vyjádřena v penězích.

Nájemné, pokud se strany nedohodnou jinak, platí měsíčně pozadu (§2218). Ustanovení a placení nájemného je jistě významné. Zákon však určuje i další práva a povinnosti stran.

Ustanovení zákona (§2219) upravuje, že oznámí-li to pronajímatel předem v přiměřené době, umožní mu nájemce v nezbytném rozsahu prohlídku věci, jakož i přístup k ní nebo do ní za účelem provedení potřebné opravy nebo údržby věci. Pokud by bylo nezbytné zabránit škodě nebo by hrozilo nebezpečí z prodlení, pak se předchozí oznámení nevyžaduje. Pokud by z uvedeného titulu činností pronajímatele vznikly obtíže, které by nebyly jen nepodstatné, má nájemce právo na slevu z nájemného. Případným nesplněním povinnosti, při naplnění ostatních předpokladů, může nájemci vzniknout odpovědnost za škodu. Případně, podle okolnosti případu, by se mohly naplnit předpoklady výpovědního důvodu nebo eventuálně vzniknout možnost vypovězení nájmu bez výpovědní doby.

Nájemce nemá právo na změnu věci. Právo na změnu věci má jen s předchozím souhlasem pronajímatele (§ 2220). Byla-li nájemní smlouva uzavřena v písemné formě, vyžaduje i souhlas písemnou formou.

Případnou změnu věci provádí nájemce na svůj náklad. Dojde-li změnou věci k jejímu zhodnocení, pak se podle míry zhodnocení vyrovná pronajímatel a nájemce při skončení nájemního vztahu.

Jestliže však nájemce provede změnu věci bez souhlasu pronajímatele, musí věc uvést do původního stavu, jakmile ho o to pronajímatel požádá. Neuvede-li nájemce, na žádost pronajímatele, věc do původního stavu, může pronajímatel vypovědět nájem i bez výpovědní lhůty.

Věc pak musí být v původním stavu nejpozději při skončení nájmu věci.

Jestliže však pronajímatel o uvedení do původního stavu nepožádá a nájemce do původního stavu, při skončení nájmu, věc neuvede, pak se bude muset daný případ řešit individuálně.

Bylo-li by ze strany pronajímatele nutno uvést věc do původního stavu, pak by se záležitost musela řešit podle ustanovení o náhradě škody při porušení zákonné povinnosti. Jestliže by však došlo ke zhodnocení věci a pronajímatel by si dále ponechal věc změněnou, není vyloučená ani náhrada pro nájemce, a to z titulu bezdůvodného obohacení.

Zhodnocení ke stavu při skončení nájmu by pak muselo být vyčíslitelné.

Občanský zákoník pamatuje i na situace, ve kterých dochází ke změně vlastnictví (§ 2221). Smlouva sice obecně zavazuje jen smluvní strany, ale zde platí, že změní-li se vlastník věci, přejdou práva a povinnosti na nového vlastníka. Pro nového vlastníka však nejsou závazná ta ujednání o pronajímatelových povinnostech, které si sjednaly strany nad rámec zákona. Jestliže by však nový vlastník o těchto smluvních ujednáních věděl, pak by je musel respektovat.

Pronajímatel nemusí být však vlastník věci, může mít k věci jiný vztah. Pronajímatel může být např. pachtyř. V takovém případě se změna vlastnictví netýká nájemního vztahu vůbec.

Sama změna vlastnictví k věci není důvodem k výpovědi (§ 2222 odst. 1). Je však možné se pro takový případ dohodnout odchylně od zákona. Při takovém ujednání má pronajímatel právo nájem vypovědět do tří měsíců poté, co se dozvěděl nebo musel dozvědět, kdo je nájemcem. Nájemce má právo podat výpověď do tří měsíců poté co se o změně vlastníka dozvěděl. Vidíme, že pro nájemce platí, pokud se o změně dověděl, pro pronajímatele stačí, že se o změně dozvědět musel.

Následující ustanovení (§ 2222 odst. 2) určuje: Neměl-li nový vlastník rozumný důvod pochybovat, že kupuje věc, která není pronajata, má právo vypovědět do tří měsíců poté, co se dozvěděl nebo musel dozvědět, že věc je pronajata a kdo je nájemcem. Nájemcova práva vůči osobě, se kterou nájemní smlouvu uzavřel, nejsou přitom dotčena.

K tomu je určeno (§ 2222 odst. 3), že jedná-li se o nemovitou věc, je výpovědní doba tříměsíční. Jedná-li se však o movitou věc, je výpovědní doba jen jednoměsíční.

V ustanovení, které předchozí ustanovení doplňuje (§ 2223), se praví, že strana, která nájem vypoví, poskytne druhé straně přiměřené odstupné. Přestože se to v zákonu neříká, neplatí tato úprava pro výpověď nájmu obecně, ale jen ve vztahu k bezprostředně předcházející regulaci (§ 2227).

Zvláštní ustanovení má občanský zákoník o pronajatém bytu (§ 2224). Byl-li pronajat byt, ve kterém nájemce bydlí, pronajímatel právo na výpověď z důvodu změny vlastnictví nemá. Přitom se nepřihlíží (nemá žádné právní účinky) ani k případnému opačnému ujednání.

Zákon se pak věnuje i otázkám skončení nájmu (§ 2225). Při skončení nájmu odevzdá nájemce pronajímateli věc v místě, kde ji převzal a v takovém stavu, v jakém byla v době, kdy ji převzal, s přihlédnutím k obvyklému opotřebení při řádném užívání, ledaže věc zanikla nebo se znehodnotila.

Odevzdáním se přitom rozumí i předání vyklichené nemovité věci. Jestliže byl při odevzdání věci nájemci pořízen zápis, přihlédne se při odevzdání věci pronajímateli také k němu.

Při odevzdání věci si nájemce oddělí a vezme vše, co do věci vložil nebo na ni vnesl vlastním nákladem. To platí, je-li to možné a nezhorší-li se tím podstata nebo neztíží-li se tím nepřiměřeně její užívání.

Jedním ze způsobů skončení nájmu je ta skutečnost, že věc během doby nájmu zanikne. Zanikne-li vše během doby jen zčásti, má nájemce právo bud' na přiměřenou slevu z nájemného, anebo může nájem vypovědět bez výpovědní doby (k tomu viz též Ustanovení Nejvyššího soudu ze dne 6. 6. 2013 sp. zn. 26Cdo 156/2013).

Právo vypovědět nájem bez výpovědní doby má nájemce též tehdy, stane-li se věc nepoužitelnou k ujednanému účelu, nebo, není-li účel ujednán, k účelu obvyklému. To však platí jen tehdy, není-li důvod nepoužitelnosti na straně nájemce (§ 2227). K nepoužitelnosti musí dojít až v průběhu nájmu. Pokud by věc byla nepoužitelná od počátku nájmu, šlo by o obecné porušení povinnosti pro najímatele (podle ustanovení § 2205).

Zákon pak řeší i užívání pronajaté věci (2228), které není po právu.

Jestliže je věc užívaná nájemcem takovým způsobem, že hrozí opotřebení nad přiměřenou míru, nebo dokonce zničení věci, anebo jestliže nezaplatil nájemné ani do splatnosti příštího nájemného, má pronajímatel právo:

- v povinné písemné formě vyzvat nájemce k napravě a upozornit ho na možnost výpovědi bez výpovědní doby a nezjedná-li nájemce napravu,
- vypovědět nájem bez výpovědní doby.

Pronajímatel může dát výpověď bez výpovědní doby i bez předchozí výzvy, hrozí-li nebezpeční z prodlení.

Obecně přitom platí, že při sjednání nájmu na dobu určitou nebude smlouva vypovězena. Může být vypovězena jen ze zákonnéch důvodů (např. podle § 2208 odst. 1, § 2210 odst. 3, § 2212 odst. 2).

Kromě toho může nájem ujednaný na dobu určitou každá ze stran vypovědět jen v případě, že ve smlouvě byly zároveň ujednány důvody výpovědi a výpovědní doba (§ 2229).

U nájmu na dobu určitou nastupuje pak v některých případech nevyvratitelná domněnka uzavření nové smlouvy (§ 2230). Užívá-li totiž nájemce věc i po uplynutí nájemní doby a pronajímatel ho do jednoho měsíce nevyzve, aby mu věc odevzdal, pak platí, že nájemní smlouva byla znova uzavřena za podmínek původně ujednaných. Byla-li původně nájemní doba delší než jeden rok, platí, že nyní byla smlouva uzavřena na jeden rok. Byla-li doba kratší než jeden rok, platí, že nyní byla smlouva uzavřena na tuto dobu (§ 2230 odst. 1).

Tato úprava se však nepoužije (§ 2230 odst. 2) přesto, že nájemce věc dál užívá, dala-li strana v přiměřené době předem najevo, že nájem skončí nebo již dříve nájem vypověděla.

Pro nájem na dobu neurčitou platí (§ 2231), že nájem skončí výpovědí jednou ze stran. Jedná-li se o věc movitou, je výpovědní doba jednoměsíční, jedná-li se o věc nemovitou, je tříměsíční. Tato výpověď nemusí být odůvodněna. To však neplatí, má-li strana právo vypovědět nájem bez výpovědní doby. V takovém případě musí být důvod uveden. Jde však o ustanovení dispozitivní a strany se mohou dohodnout jinak.

Tzv. okamžitou výpověď, tedy výpověď bez výpovědní doby, má strana právo použít, porušuje-li strana zvlášť závažným způsobem svoje povinnosti, a tím působí značnou újmu druhé straně (§ 2232).

Je-li stranám den skončení nájmu znám, pak v době tří měsíců před skončením nájmu umožní nájemce věci, která má být znova pronajata, zájemci o nájem přístup k věci za účelem prohlídky, a to v nezbytném rozsahu za přítomnosti nájemce i pronajímatele. Pronajímatel oznámí návštěvu v přiměřené době předem; přitom i zde platí ustanovení § 2219 odst. 2 (§ 2233). I zde se jedná o dispozitivní ustanovení.

Právní úprava obecných ustanovení o nájmu pak končí následujícím textem:
Pronajímatel má právo na úhradu pohledávky vůči nájemci zadržet movité věci, které má nájemce na věci nebo v ní.

Zvláštní ustanovení o nájmu bytu a nájmu domu

Vzhledem k tomu, že pro nájem bytu a domu existují určitá specifika, obsahuje občanský zákoník v ustanoveních § 2235–2301 zvláštní ustanovení pro regulaci tohoto nájmu.

Zvláštní ustanovení (§ 2235) určuje, že zavazuje-li nájemní smlouva pronajímatele přenechat nájemci k zajištění bytových potřeb nájemce a popř. i členů jeho domácnosti byt nebo dům, který je předmětem nájmu, nepřihlíží se k event. ujednáním zkracujícím nájemcova práva podle ustanovení pododdílu o nájmu bytu a nájmu domu (tedy podle ustanovení § 2235–2301). Ustanovení na ochranu nájemce jsou kogentní. Jiná ujednání by neměla žádné právní účinky. Ustanovení tohoto pododdílu se však nepoužijí, přenechává-li pronajímatel nájemci byt nebo dům k rekreaci nebo jinému zjevně krátkodobému účelu.

Následující ustanovení (§ 2236) je definicí bytu. Bytem se rozumí místnost nebo soubor místností, které jsou součástí domu, tvoří obytný prostor a jsou určeny a užívány k účelu bydlení. Ujednají-li si strany, že k obývání bude pronajat jiný než obytný prostor, jsou strany zavázány stejně, jako by byl pronajat obytný prostor. Skutečnost, že pronajatý prostor není určen k bydlení, nemůže být na újmu nájemce.

Je-li k zajištění bytových potřeb nájemce pronajat dům, použijí se ustanovení o nájmu bytu přiměřeně.

Bude-li však použit k zajištění bydlení nájemce prostor, který tomuto účelu zcela neodpovídá, pak půjde o rozpor s dobrými mravy a takové jednání z tohoto titulu před zákonem neobstojí.

Pro uzavření smlouvy je zde předepsaná písemná forma (§ 2237). Jestliže však tato forma není dodržena, může neplatnost namítat jen nájemce. Namítat neplatnost z důvodu nedodržení formy však lze jen, dokud nebude plněno (§ 582 odst. 2), tedy dokud se nájemce nenastěhuje. Pronajímatel právo namítat neplatnost z tohoto důvodu nemá.

Jestliže nájemce užívá byt v dobré výře po dobu tří let, uplatní se právní fikce řádného uzavření smlouvy (§ 2238).

Následující ustanovení (§ 2239) specifikuje zakázaná ujednání. Určuje, že se nepřihlíží k ujednání ukládajícímu nájemci povinnost platit pronajímateli smluvní pokutu, ani k ujednání ukládajícímu nájemci povinnost, která je vzhledem k okolnostem zjevně nepřiměřená (např. zákaz návštěv).

Občanský zákoník obsahuje i zvláštní ustanovení o nájmu družstevního bytu (§ 2240, 2241). Nájemní smlouvu o nájmu družstevního bytu lze uzavřít za podmínek určených

jiným zákonem, popř. upravených ve stanovách bytového družstva. Totéž platí o právech a povinnostech nájemce a pronajímatele. Práva a povinnosti nájemce družstevního bytu a náležitosti smlouvy o nájmu družstevního bytu a podmínky uzavření této smlouvy upravuje přitom příslušné ustanovení zákona o obchodních korporacích (§727 a násł. zák. 90/2012 Sb.). Jedná-li se o byt, který je ve vlastnictví právnické osoby, obývané z důvodu členství členem nebo společníkem této právnické osoby, upravují práva a povinnosti především stanovy nebo společenská smlouva. Tato úprava se netýká zaměstnanců právnické osoby. Ani se netýká těch osob, které nemají společenskou smlouvu a stanovy.

Důležitou otázkou, kterou zákon řeší, je odevzdání bytu (§ 2242). Doba, ve které pronajímatel zpřístupní nájemci byt způsobilý k nastěhování a obývání je začasté dohodnuta. Není-li ujednána doba, kdy pronajímatel zpřístupní nájemci byt způsobilý k nastěhování a obývání, zpřístupní pronajímatel nájemci byt prvního dne měsíce následujícího po dni, kdy smlouva nabyla účinnosti. Byt je zpřístupněn, obdržel-li nájemce klíče a nebrání-li mu nic v přístupu do bytu.

Zákon přitom umožňuje i dohodu stran o tom, že k obývání bude předán byt, který není při předání způsobilý k obývání. Takové ujednání je platné, jen jsou-li zároveň ujednána zvláštní práva a povinnosti plynoucí ze zvláštní povahy bytu, včetně výše a způsobu úhrady provedení nutných úprav (§ 2242 odst. 2).

Pokud by smlouva zvláštní práva a povinnosti při předání bytu nezpůsobilého k obývání neobsahovala, byla by smlouva relativně neplatná, což znamená, že by musel nájemce neplatnost namítnout, jinak by se považovala za platnou.

Nejde-li o případ upravený pro případ předání nezpůsobilého bytu (§ 2242 odst. 2), pak musí být nájemci předán byt způsobilý k nastěhování a obývání. Byt je způsobilý k nastěhování a obývání, pokud je čistý a ve stavu, který se obvykle považuje za dobrý, pokud je zajištěno poskytování nezbytných plnění spojených s užíváním bytu nebo s ním souvisejících (§ 2243).

Dále je upraveno právo nájemce odmítnout se nastěhovat. Toto právo má, pokud v ujednanou dobu není byt způsobilý k nastěhování. Pokud se přesto nastěhuje, má právo požadovat splnění smlouvy. Jestliže tak neučiní bez zbytečného odkladu, lhůta bez zbytečného odkladu je prekluzivní. Bez včasného uplatnění jeho právo zaniká (2244 odst. 1). Tato úprava se nepoužije, znal-li nájemce stav bytu již při uzavření smlouvy. Nepoužije se též, pokud pronajímatel vyzval včas a rádně k prohlídce a nájemce stav bytu neznal, protože si jej neprohlédl (§ 2244 odst. 2).

Jestliže nájemce využije po právu možnosti nenastěhovat se do bytu, pak pochopitelně není povinen platit nájemné po dobu, po kterou vada trvá. Pokud by se však do bytu nastěhoval, pak pokud pronajímatel vadu neodstraní, má nájemce právo na přiměřenou slevu, a to do odstranění vady; to platí i v případě podstatné vady v poskytování plnění spojeného nebo souvisejícího s užíváním bytu (§ 2245).

Významnou otázkou je placení nájemného. Je obvyklé, že si strany nájemné sjednávají. Platit nájemné je povinností nájemce. Strany ujednají nájemné pevnou částkou. Pokud strany

nesjednají, za jakou dobu se má nájemné platit, pak se má za to (jde tedy o vyvratitelnou domněnkou), že nájemné se sjednává za jeden měsíc. Není-li výše nájemného dohodnuta, má pronajímatel právo na tržní nájem, tedy nájemné v takové výši, jaká je v den uzavření smlouvy v místě obvyklá pro nový nájem obdobného bytu za obdobných smluvních podmínek (§ 2246).

V nájemní smlouvě by si strany měly dohodnout, která plnění spojená s užíváním bytu bude obstarávat pronajímatel, a která nájemce. Jestliže by se strany nedohodly, použije se zákonná úprava (§2247). Pronajímatel má uloženo zajistit služby nezbytné. Přitom se má za to (i zde jde o vyvratitelnou domněnkou), že nezbytnými službami jsou dodávky vody, odvoz a odvádění odpadních vod včetně čištění jímek, dodávky tepla, odvoz komunálního odpadu, osvětlení a úklid společných částí domu, zajištění příjmu rozhlasového a televizního vysílání, provoz a čištění komínů, případně provoz výtahu.

Způsob rozúčtování cen a úhrady služeb určuje jiný právní předpis. Tímto předpisem je zák. č. 57/2013 Sb. Jedná-li se o rozúčtování úhrady dalších služeb, které nejsou určeny jiným právním předpisem nebo rozhodnutím cenového orgánu, pak si strany způsob rozúčtování a úhrady ujednají. Způsob rozúčtování musí být sjednán před poskytováním služby.

V dřívější době výše nájemného podléhala regulaci. V současné době tomu tak není. Strany si ujednáním mohou zvyšování nájemného vyloučit. Mohou si však ujednat i každoroční zvyšování nájemného (§ 2248). Pokud by si takové každoroční zvyšování nájemného neujednaly, ani ho nezvýšily, bude se nájemné zvyšovat podle regulace, kterou občanský zákoník určuje (§ 2249).

Neujednají-li si strany zvyšování nájemného nebo nevyloučí-li zvyšování nájemného výslovně, může pronajímatel v písemné formě navrhнуть nájemci zvýšení nájemného až do výše srovnatelného nájemného obvyklého v daném místě, pokud navržené zvýšení spolu s tím, k němuž již došlo v posledních třech letech, nebude vyšší než dvacet procent. K návrhu učiněnému dříve než po uplynutí dvanácti měsíců, v nichž nájemné nebylo zvýšeno, nebo který neobsahuje výši nájemného a nedokládá splnění podmínek podle tohoto zákonného ustanovení (§ 2249 odst. 1), se nepřihlíží. Zákon pak odkazuje na to, že podrobnosti a postup pro zajištění srovnatelného nájemného obvyklého v daném místě stanoví prováděcí předpis (§ 2249 odst. 2).

Souhlasí-li nájemce s návrhem na zvýšení nájemného, může pronajímatel sdělit svůj souhlas nebo nesouhlas. Souhlas může případně projevit i konkludentně, a to tak, že zaplatí počínaje třetím kalendářním měsícem, po dojítí návrhu, nájemné, tak jak bylo navrženo.

Nesdělí-li nájemce v písemné formě pronajímateli do dvou měsíců od dojítí návrhu, že se zvýšením nájemného souhlasí, má právo pronajímatel navrhнуть ve lhůtě delší tří měsíců, aby výši nájemného určil soud. Pokud by byl návrh podán opožděně a nájemce toto namítne, soud návrhu nevyhoví. Při včasném návrhu pronajímatele, anebo není-li k opožděnému návrhu námitka, soud rozhodne o nájemném do výše, která je v místě a čase obvyklá s účinky ode dne podání návrhu soudu (§ 2249 odst. 3).

Jde-li o případ, kdy nájemce navrhuje snížení nájemného, použije se úprava pro návrh na zvýšení nájemného obdobně (§ 2249 odst. 4).

Ani při zvýšení a ani při snížení by se však neměly zohledňovat sociální poměry stran.

Speciální úpravu obsahuje zákon pro zvýšení nájemného v důsledku úprav předmětu nájmu bytu (§ 2250). Provede-li pronajímatel stavební úpravy, které trvale zlepšují užitnou hodnotu pronajatého bytu či celkové podmínky bydlení v domě, anebo mají za následek trvalé úspory energie nebo vody, může se s nájemci dohodnout o zvýšení nájemného, nejvýše však deset procent z účelně vynaložených nákladů ročně.

Souhlasí-li s návrhem na takové zvýšení nájemného nájemci dvou třetin bytů v domě, platí zvýšené nájemné i pro ostatní nájemce (§ 2250 odst. 1).

Nedojde-li k dohodě (podle § 2250 odst. 1), může pronajímatel navrhnut zvýšení nájemného z těchto důvodů ročně o tři a půl procenta z vynaložených nákladů. Vyvratitelná domněnka určuje, že se má za to, že náklady byly vynaloženy účelně. K návrhu, který neobsahuje výši nájemného nebo neodkládá splnění podmínek podle tohoto ustanovení, se nepřihlíží (§ 2250 odst. 2). Blížší podmínky určení nejsou upraveny. V takových případech bude tedy zřejmě použit podle předchozího ustanovení (§ 2249).

Platnost nájemného, příp. i záloh na plnění spojená s užíváním bytu (služby), si pronajímatel i nájemce dohodnou ve smlouvě. Jestliže by ujednání stran absentovalo, použije se zákonná úprava. V tomto případě platí nájemce nájemné předem na každý měsíc nebo na jiné ujednané platební období, a to nejdříve do pátého dne příslušného platebního období, nebyl-li ujednán den pozdější. Společně s nájemným platí zálohy nebo náklady na služby, které zajišťuje pronajímatel (§ 2251 odst. 1). O těchto zálohách a nákladech platí obdobně úprava § 2253.

Pronajímatel nesmí požadovat po nájemci jiná plnění (než určená v § 2251 odst. 1), a to ať již ve formě vkladu nebo jinak, ani platbu nájemného později datovaným šekem nebo jiným obdobným způsobem (§ 2251 odst. 2).

Následující ustanovení (§ 2252) upravuje nájemci možnost nahlédnutí do vyúčtování nákladů, jakož i pořídit si z vyúčtování výpis, opisy nebo kopie. Nedoplatek i přeplatek záloh na poskytované služby jsou splatné k témuž ujednanému dni. Jinak platí doba zákonná (podle § 2252 odst. 2).

Právní úprava řeší i situace výpovědi ve vztahu k dlužnému nájemnému (§ 2253). Pronajímatel nemůže nájem vypovědět pro neplacení nájemného, pokud se strany nedohodnou o dlužném nájemnému a nájemce uloží nájem (případně jeho spornou část) do notářské úschovy a pronajímatele o tom vyrozumí.

Velmi často si strany v souladu se zákonem sjednávají peněžitou jistotu (§ 2254). Ujednají-li strany, že nájemce dá pronajímateli peněžitou jistotu, že zaplatí nájemné a splní jiné povinnosti vyplývající z nájmu, pak nesmí být jistota vyšší než trojnásobek měsíčního nájemného.

Jde o výjimku ze stanoveného zákazu jiných plnění (viz ustanovení § 2251). Při skončení nájmu pronajímatel vrátí jistotu nájemci. Nájemce má právo na úroky z jistoty od jejího poskytnutí, a to ve výši zákonné sazby. Při vracení jistoty si pronajímatel započte to, co mu případně nájemce z nájmu dluží.

Dále řazená ustanovení stran (§ 2255 a násł.) vymezují další práva a povinnosti stran. Je zde mj. určeno, že nájemce užívá byt řádně v souladu s nájemní smlouvou. Nezpůsobí-li to zvýšené zatížení pro byt nebo dům, může nájemce v bytě i pracovat nebo podnikat. Uvedení bytu jako sídla podnikající osoby však není podnikáním.

Pronajímatel odpovídá za to, že v domě bude pořádek na obvyklé úrovni. Nájemce je povinen dodržovat pravidla a také obvyklé pokyny pronajímatele týkající se pořádku v domě. Obvykle je vydáván domovní řád.

Pronajímatel přitom udržuje po dobu nájmu byt a dům ve stavu způsobilém k užívání. Nájemce pak prování a hradí pouze běžnou údržbu a drobné opravy související s užíváním bytu.

Občanský zákoník v rámci těchto ustanovení řeší i možné chování zvířete v bytu. Nájemce má právo chovat v bytě zvíře, nepůsobí-li pronajímateli nebo ostatním obyvatelům domu obtíže nepřiměřené poměrům v domě. Vyvolá-li chov zvířete potřebu zvýšených nákladů na údržbu společných částí domu, nahradí nájemce pronajímateli tyto náklady. Chov zvířete tedy není vázán na souhlas pronajímatele. Pokud by však tento chov obtěžoval v takové míře, že by šlo o hrubé porušení povinnosti, jednalo by se o výpovědní důvod (podle § 2288 odst. 1 písm. a).

V rámci celkové úpravy se zákon orientuje i na úpravy a jiné změny bytu nebo domu (§ 2259 a násł.). Nájemce je povinen strpět úpravu bytu nebo domu (např. modernizaci výtahů, zateplení apod.), případně jeho přestavbu nebo jinou změnu, a to jen nesníží-li se hodnota bydlení a lze-li ji provést bez většího nepohodlí pro nájemce, nebo provádí-li ji na příkaz orgánů veřejné moci (např. z důvodu bezpečnosti či požární ochrany), anebo hrozí-li zvlášť závažná újma.

V jiných případech to lze provádět jen se souhlasem nájemce.

Za podmínek určených zákonem (§ 2259) je nájemce povinen strpět úpravu bytu nebo domu. Nevyžaduje-li se nájemcův souhlas k provedení úpravy, přestavby nebo jiné změny bytu nebo domu vyžadující vyklizení bytu, má pronajímatel právo započít s prováděním prací až poté, co se vůči nájemci zaváže poskytnout přiměřenou úhradu účelných nákladů, které nájemci vzniknou v souvislosti s vyklizením bytu a zaplatí nájemci za tyto náklady přiměřenou zálohu.

Nevylučují-li to okolnosti případu (např. havarijních, povodních apod.), sdělí pronajímatel nájemci nejméně tři měsíce před zahájením prací alespoň povahu těchto prací, předpokládaný den jejich zahájení, odhad doby jejich trvání, nezbytnou dobu, po kterou musí být byt vyklizen a poučení o následcích případného odmítnutí vyklizení. Zároveň se pronajímatel zaváže k náhradě nákladů a uvede, jakou nabízí zálohu. Je zde stanovena

vyvratitelná domněnka. Pokud nájemce neprohlásí pronajímateli do deseti dnů po jeho oznámení, že byt na požadovanou dobu vyklidí, má se za to, že vyklizení bytu odmítlo.

Zvláštní režim mají případy, ve kterých je potřebné vyklizení jen krátkodobé (§ 2261). Zde se stanovené lhůty zkracují. Je-li nutné vyklizení bytu nejdéle na dobu jednoho týdne, postačí to oznámit nájemci alespoň deset dnů před zahájením prací. Lhůta k prohlášení nájemce se zkracuje na pět dnů.

Jestliže by nastala situace, ve které nájemce odmítne byt vyklidit, může pronajímatel navrhnut soudu, aby rozhodl o vyklizení bytu. Pokud však návrh nepodá do deseti dnů po nájemcově odmítnutí, jeho právo na vyklizení bytu zaniká. Jde o lhůtu prekluzivní.

Podá-li pronajímatel návrh soudu včas a prokáže-li účelnost úpravy, přestavby nebo jiné změny bytu nebo domu a nezbytnost vyklizení bytu, soud návrhu vyhoví. Důkazní břemeno nese pronajímatel. Soud přitom může stranám uložit přiměřená omezení, která na nich lze rozumně požadovat. Před rozhodnutím o vyklizení bytu nelze práce provádět, ledaže soud provádění prací povolí.

Úpravy, přestavby nebo jiné změny může provádět i nájemce, jen však se souhlasem pronajímatele (§ 2263). Nesouhlasí-li pronajímatel se změnou, která je nezbytná vzhledem ke zdravotnímu postižení nájemce, člena jeho domácnosti, nebo jiné osoby, které v domě bydlí, aniž má k odmítnutí vážný a spravedlivý důvod, nahradí pronajímatelův souhlas na návrh nájemce soud.

Provedené změny je po skončení nájmu pronajímatel povinen odstranit, ledaže by pronajímatel o navrácení v předešlý stav nežádal.

Objeví-li se v bytě vada, případně poškození, vyžadující opravu, má nájemce povinnost o tom pronajímatele informovat a učinit vše potřebné, aby nevznikla další škoda. Má pak právo na náhradu nákladů při zabránění vzniku škody (§ 2264).

Neodstraní-li pronajímatel vadu či poškození bez zbytečného odkladu a řádně, může tak učinit nájemce a žádat náhradu odůvodněných nákladů, popř. slevu nájemného (ledaže poškození a vada nejsou podstatné). Podmínkou je, že nájemce provedl oznámení bez zbytečného odkladu poté, co měl nebo mohl vadu či poškození při řádné péči zjistit (§ 2266).

Nájemce má právo vypovědět nájem bez výpovědní doby, pokud oznámil vadu či poškození bytu, za něž sám neodpovídá, a:

- k její opravě nedošlo,
- nájemce trval na tom, aby vadu odstranil pronajímatel alespoň v dodatečné lhůtě,
- ale ani k tomuto odstranění v dodatečné lhůtě nedošlo (§ 2267).

Jde-li o vady nebo poškození způsobené okolnostmi, za něž nájemce odpovídá, odstraní je nájemce. Jinak je odstraní na náklady nájemce pronajímatel (§ 2268).

Ustanovení o vadách a poškození bytu platí obdobně též, brání-li užívání bytu právo třetí osoby, anebo brání-li užívání bytu ustanovení zákona nebo rozhodnutí orgánu veřejné moci vydané na základě zákona.

Jestliže je nájemci známo, že v bytě nebude déle než dva měsíce, i to, že byt bude po tuto dobu obtížně dostupný, oznámí to včas pronajímateli. Současně označí osobu, která po dobu jeho nepřítomnosti zajistí možnost vstupu do bytu v případě, kdy to bude nezbytné. Nemá-li nájemce takovou osobu, je takovou osobou pronajímatel (§ 2269 odst. 1). Nesplní-li nájemce tuto povinnost, považuje se toto jednání za závažné porušení povinnosti. Není tomu však tak, nenastane-li z tohoto důvodu vážná újma.

Nájemní smlouvu však může s pronajímatelem uzavřít více osob než jedna. Proto se touto problematikou zákon zabývá (§ 2270, 2271). Uzavře-li nájemní smlouvu s pronajímatelem více osob, stanou se společnými nájemci bytu. Tímto společným nájemcem se stane i osoba, která se souhlasem stran přistoupí ke smlouvě. Není-li v občanském zákoníku dále stanoveno jinak, pak to, co platí o nájemci, platí obdobně o společných nájemnících.

O společný nájem však nepůjde, pokud by se další osoba nestala stranou nájemní smlouvy. Bydlení v bytě s nájemcem nezakládá společný nájem. K němu by bylo třeba se souhlasem stran přistoupit ke smlouvě (viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 7. 2013, sp. zn. 26 Cdo 890/2013).

Společní nájemci mají stejná práva a povinnosti. Ustanovení občanského zákoníku o společnosti se použijí přiměřeně.

Následující ustanovení zákona jsou o členech nájemcovy domácnosti (§ 2272, 2273). Pronajímatel nemůže zasahovat do nájemcova práva přijímat ve své domácnosti kohokoliv jako návštěvu.

Nemůže také bránit tomu, aby nájemce přijal do bytu nového člena své domácnosti. Stane-li se to, je povinen oznámit zvýšení počtu osob žijících v bytě pronajímatele, a to bez zbytečného odkladu. Pokud by tak neučinil ani do dvou měsíců od doby, kdy změna nastala, stanoví vyvratitelná domněnka, že se má za to, že závažně porušil svoji povinnost.

Pronajímatel má ovšem právo vyhradit si ve smlouvě souhlas s přijetím nového člena nájemcovy domácnosti (souhlas musí být písemnou formou). Toto právo nemá, jedná-li se o osobu blízkou anebo další zřetele hodné.

Pronajímatel však může požadovat, aby v bytu žil jen únosný – přiměřený počet uživatelů.

Stejně jako zvýšení počtu osob domácnosti musí nájemce oznámit i snížení jejich počtu. Má tak učinit bez zbytečného odkladu. Není však upraveno nic pro případ, že by nájemce tuto povinnost nedodržel.

Zákon pak upravuje i podnájem (§ 2274 a 2275). Nájemce může dát třetí osobě do podnájmu část bytu, pokud v něm sám trvale bydlí, a to i bez souhlasu pronajímatele. Ustanovení § 2272 se zde použije přiměřeně. Podmínkami uskutečnění podnájmu je to, že

tam nájemce trvale bydlí a že dává do podnájmu jen část bytu. V případě, že by nájemce v bytě trvale nebydlel, mohl by dát do podnájmu byt nebo jeho část, i na základě jím podané žádosti, jen se souhlasem pronajímatele.

Žádost o udělení souhlasu i souhlas s podnájmem vyžadují písemnou formu. Pokud by se pronajímatel nevyjádřil k žádosti ve lhůtě jednoho měsíce, považuje se souhlas za daný.

To však neplatí, pokud byl již ujednán zákaz podnájmu. Zákon dále určuje, že dá-li nájemce byt nebo jeho část do podnájmu v rozporu s přísl. ustanoveními zákona (§ 2274 a 2275), hrubě tím poruší svou povinnost (viz § 2276).

Na otázku, kdy podnájem končí, odpovídá právní úprava (§ 2277 a 2278), že končí společně s nájemem. Končí-li nájem, ukládá se nájemci povinnost sdělení této skutečnosti pro podnájemce, a to zejména s uvedením dne skončení nájmu, popř. i délky výpovědní doby a počátku jejího běhu.

Podnájem však nezaniká, dojde-li po úmrtí nájemce k přechodu nájmu bytu na jiné osoby.

Dále jsou zákonem určeny následky smrti nájemce (§ 2279). Pokud nájemce zemře a nejde-li o společný nájem bytu, přejde nájem na člena nájemcovy domácnosti, který v bytě žil ke smrti nájemce a nemá vlastní byt. Jeli touto osobou někdo jiný než nájemcův manžel, partner, rodič, sourozeneц, zeť, snacha, dítě nebo vnuk, přejde na ni nájem, jen pokud pronajímatel souhlasil s přechodem nájmu na tuto osobu (§ 2278 odst. 1).

Nájem bytu po jeho přechodu (podle § 2278 odst. 2) skončí nejpozději uplynutím dvou let ode dne, kdy nájem přešel. To neplatí v případě, že osoba, na kterou nájem přešel, dosáhla ke dni přechodu sedmdesáti let a také v tom případě, že nedosáhla věku osmnácti let. U této osoby, nedohodnou-li se pronajímatel a nájemce jinak, skončí nájem dnem, kdy tato osoba dosáhne dvaceti let.

Pokud splňuje podmínky přechodu nájmu větší počet osob, přejdou práva a povinnosti na všechny společně a nerozdílně. Přitom každá osoba splňující podmínky pro přechod nájmu může do jednoho měsíce od smrti nájemce písemně oznamit pronajímateli, že v nájmu nebude pokračovat. Nájem pak zaniká dnem, kdy pronajímateli oznamení dojde.

Jestliže se jedná o družstevní byt a nejde-li o byt ve společném nájmu manželů, přechází smrtí nájemce jeho členství v družstvu a nájem bytu na toho dědice, kterému připadl členský podíl.

Pokud je členem nájemcovy domácnosti nájemcův potomek, má přednostní právo, aby na něho přešla práva a povinnosti z nájmu. Je-li takových osob více, přejdou práva a povinnosti z nájmu na všechny osoby společně a nerozdílně. Každá z nich však může za sebe prohlásit, že v nájmu nechce pokračovat (§ 2280). V případě přechodu na člena nájemcovy domácnosti má pronajímatel právo požadovat po něm jistotu, pokud nájemce jistotu nesložil. Platí to i tehdy, že pronajímateli vznikne povinnost vypořádat jistotu s nájemcovým dědicem. Přejdou-li práva a povinnosti z nájmu na člena nájemcovy domácnosti a zaplatil-li nájemce nájemné předem, vydá člen nájemcovy domácnosti dědici to, co takovým zaplacením ušetřil nebo nabyl (2281).

Nepřejdou-li práva a povinnosti z nájmu na člena nájemcovy domácnosti, přejdou na nájemcovy dědice. Osoby, které žily s nájemcem ve společné domácnosti až do jeho smrti, jsou s nájemcovým dědicem zavázány společně a nerozdílně z dluhů, které z nájmu vznikly před nájemcovou smrtí (§ 2282).

Následující ustanovení (§ 2283) pak určuje další možnost pro výpověď pronajímatele i pro nájemcova dědice. Pronajímatel může nájem vypovědět bez uvedení důvodu s dvouměsíční výpovědní dobou, a to do tří měsíců poté, co se dozvěděl, že nájemce zemřel, že práva a povinnosti z nájmu na člena nájemcovy domácnosti nepřešla a kdo je nájemcovým dědicem nebo kdo spravuje pozůstalost. Nájemcův dědic může nájem vypovědět rovněž s dvouměsíční výpovědní dobou do tří měsíců poté, co se dozvěděl o smrti nájemce, o svém dědickém právu a o tom, že práva a povinnosti z nájmu nepřešla na člena nájemcovy domácnosti, nejpozději však do šesti měsíců od nájemcovy smrti. Právo vypovědět nájem má i ten, kdo spravuje pozůstalost.

Speciálním důvodem zániku nájmu bytu je jeho vykizení pronajímatelem po nájemcově smrti (§ 2284). Přitom se musí současně splnit tyto podmínky:

- nájemce zemřel,
- nešlo o společný nájem a právo nájmu na nikoho nepřešlo,
- nájemcův dědic není znám.

Byt může být vykizen nejdříve do šesti měsíců po nájemcově smrti. Může se tak stát i později. Věci z bytu uloží pronajímatel na náklad nájemcova dědice ve veřejném skladišti nebo u jiného schovatele. Nepřevezme-li je nájemcův dědic bez zbytečného odkladu, může je pronajímatel na jeho účet vhodným způsobem prodat.

Návazně je regulováno skončení nájmu (§ 2285 a násl.). Jestliže pokračuje nájemce v užívání bytu po dobu alespoň tří měsíců po dni, kdy měl nájem skončit a pronajímatel nevyzve v této době nájemce, aby byt opustil, platí, že je nájem sjednán na tutéž dobu, na jakou byl sjednán dříve, nejvýše ale na dobu dvou let. Případné ujednání stran má přednost. Výzva musí být písemná. Pokud by výzva nebyla učiněna písemně, je neplatná jen relativně. Strana by musela neplatnost namítout.

Případná výpověď vyžaduje písemnou formu a musí dojít druhé straně (§ 2286). Poté, co výpověď došla druhé straně, běží od prvního dne následujícího měsíce výpovědní doba. Vypoví-li nájem pronajímatel má poučovací povinnost. Pronajímatel poučí nájemce o jeho právu vznést proti výpovědi námitky a navrhnout přezkoumání výpovědi soudem. Jinak je výpověď neplatná.

Důvodem pro skončení nájmu sjednaného na dobu určitou je případná podstatná změna okolností oproti době uzavření smlouvy (§ 2287). Je určeno, že změní-li se okolnosti, z nichž strany při vzniku závazku zřejmě vycházely, do té míry, že po nájemci nelze rozumně požadovat, aby v nájmu pokračoval, může nájemce vypovědět nájem na dobu určitou. Výpovědní doba bude tříměsíční (při použití § 2231).

Pronajímatel pak může vypovědět nájem na dobu určitou nebo neurčitou v tříměsíční výpovědní době (§ 2288 odst. 1):

- poruší-li nájemce hrubě svou povinnost vyplývající z nájmu,
- je-li nájemce odsouzen pro úmyslný trestný čin spáchaný na pronajímateli nebo členu jeho domácnosti, nebo na osobě, která bydlí v domě, kde je nájemcův byt, nebo proti cizímu majetku, který se v tomto domě nachází,
- má-li být byt vyklizen, protože je z důvodu veřejného zájmu potřebné s bytem nebo s domem, ve kterém se byt nachází, naložit tak, že byt nebude možné vůbec užívat,
- nebo
- je tu jiný obdobně závažný důvod pro vypovězení nájmu.

Pronajímatel může vypovědět nájem na dobu neurčitou v dalších zákonem určených případech (§ 2288, odst. 2), a to:

- má-li být byt užíván pronajímatelem nebo jeho manželem, který hodlá opustit rodinnou domácnost a byl podán návrh na rozvod manželství, nebo manželství bylo již rozvedeno,
- potřebuje pronajímatel byt pro svého příbuzného nebo pro příbuzného svého manžele v přímé linii nebo ve vedlejší linii v druhém stupni.

Vypoví-li pronajímatel nájem z uvedených důvodů (v § 2288, odst. 1 a odst. 2), uvede ve výpovědi výpovědní důvod (§ 2288, odst. 3).

Jak vidíme, může nájemce nájem sjednaný na dobu neurčitou vypovědět kdykoli, pronajímatel může vypovědět nájem jen v určených případech.

Jestliže (viz § 2289) dal pronajímatel výpověď z některého důvodu uvedeného v ustanovení § 2288, odst. 2, je povinen nájemci byt znova pronajmout, nebo mu nahradit škodu, nevyužil-li byt do jednoho měsíce od jeho vyklizení nájemcem k účelu uvedenému jako výpovědní důvod. Tato lhůta však neběží po dobu potřebnou k úpravě bytu, bylo-li s úpravou započato nejdéle do dvou týdnů po vyklizení bytu a je-li v ní řádně pokračováno.

Jestliže doručil pronajímatel nájemci výpověď a nájemce se domnívá, že výpovědní důvod není dán, má nájemce právo podat návrh soudu, aby přezkoumal, zda výpověď je oprávněná. Návrh je třeba soudu podat do dvou měsíců ode dne, kdy mu výpověď došla. Pokud by byl návrh podán později, nemůže již soud zkoumat, zda výpovědní důvod existuje (§ 2290).

Jinak by tomu bylo, pokud by nájemce porušil svoji povinnost zvlášť závažným způsobem. Tehdy by měl pronajímatel právo vypovědět nájem bez výpovědní doby a požadovat, aby mu nájemce byt bez zbytečného odkladu odevzdal, nejpozději však do jednoho měsíce od skončení nájmu. Zvlášť závažné porušení zákon specifikuje demonstrativně (mj. jde o nezaplacení nájemného). Pronajímatel musí ve výpovědi uvést, v čem spatřuje takové porušení a musí před doručením výpovědi vyzvat nájemce, aby v přiměřené době odstranil své závadné chování, případně odstranil protiprávní stav. Jinak se k výpovědi nepřihlíží (§ 2291).

Je určeno, že nájemce odevzdá byt pronajímateli v den, kdy nájem končí. Byt je odevzdán, obdrží-li pronajímatel klíče a jinak mu nic nebrání v přístupu do bytu a jeho užívání.

Vyvratitelnou domněnkou je pak určeno, že opustí-li nájemce prokazatelně byt tak, že nájem lze bez jakýchkoli povinností považovat za skončený, má se byt za odevzdáný (§ 2292).

Stav bytu, který se odevzdává, se věnuje následující ustanovení. Nájemce uvede byt do původního stavu. Připouští se běžné opotřebení. Pronajímatel může žádat náhradu ve výši snížení hodnoty bytu, které bylo způsobeno změnami provedenými nájemcem bez souhlasu pronajímatele (§ 2293).

Zařízení a předměty upevněné ve zdech, podlaze a stropu bytu, které nelze odstranit bez nepřiměřeného snížení hodnoty nebo bez poškození bytu nebo domu přecházejí do vlastnictví vlastníka nemovité věci. Vyrovnaní za ně nelze žádat, pokud tyto zásahy provedl nájemce bez souhlasu pronajímatele (§ 2294).

Neodevzdá-li nájemce byt pronajímateli v den skončení nájmu, pak má pronajímatel právo na výši ujednaného nájemného (nikoli tržního nájemného) až do dne, ve kterém bude byt skutečně odevzdán (§ 2295).

Pokud zůstaly po nájemci v bytě věci, nelze jen z toho vyvozovat, že by snad nájemce byt neodevzdal. Nepřevezme-li nájemce po upozornění tyto věci, může je pronajímatel prodat (§ 2296).

Další ustanovení občan. zák. (§ 2297–2299) jsou ustanoveními o nájmu služebního bytu.

Takový byt musí být výslovně pronajat jako služební; jde o nájem ujednaný v souvislosti s výkonem zaměstnání, funkce nebo jiné práce. To platí i v případě, je-li tak ujednán i nájem domu (§ 2297).

Nájem služebního bytu skončí posledním dnem kalendářního měsíce následující po měsíci, ve kterém nájemce přestal vykonávat určené činnosti (§ 2297), aniž k tomu měl vážný důvod. Pokud by nájemce přestal vykonávat práci z důvodů spočívajících v jeho věku nebo zdravotním stavu, z důvodu na straně pronajímatele, nebo z jiného vážného důvodu, skončí nájemci nájem služebního bytu uplynutím dvou let ode dne, kdy přestal vykonávat práci.

K přechodu nájmu po smrti nájemce nedochází. Zemře-li nájemce, nájem služebního bytu tak skončí. Osoba, která v bytě bydlela společně s nájemcem, má právo v bytě bydlet. Jestliže však tuto osobu вызве pronajímatel, aby byt vyklidila, je povinna tak učinit do tří měsíců ode dne, kdy výzvu obdrží. Dědění nájmu služebního bytu je vyloučeno.

Speciální právní úpravu má i nájem bytu zvláštního určení (§ 2300, 2301).

O byt zvláštního určení se jedná tehdy, je-li předmětem nájmu byt určený pro ubytování osob se zdravotním postižením nebo byt v domě se zařízením určeným pro tyto osoby nebo byt v domě s pečovatelskou službou. Smlouvu o nájmu tohoto bytu může pronajímatel uzavřít jen na základě písemného doporučení toho, kdo takový byt nákladem zřídil nebo jeho právního nástupce. Pokud by se uzavřela smlouva mezi pronajímatelem a někým jiným než s oprávněnou osobou, byla by tato smlouva relativně neplatná.

Jde-li o byt zvláštního určení, nedochází smrtí nájemce k přechodu nájmu na osoby žijící v domácnosti s nájemcem, ani nájem není předmětem dědění. Členové nájemcovy domácnosti, které žily v bytě v době nájemcovy smrti a nemají vlastní byt, musí byt vyklidit do šesti měsíců po obdržení výzvy k vyklizení. Nejsou-li takové osoby, vyklidí dědicové byt do tří měsíců od výzvy. Jestliže v takovém bytě žila s nájemcem osoba zdravotně postižená nebo osoba, která dosáhla věku sedmdesáti let, žila s nájemcem nejméně jeden rok ve společné domácnosti a nemá vlastní byt, přejde na ni nájem ke dni smrti nájemce. Pronajímatel se s touto osobou může dohodnout jinak.

Pronajímatel může nájem v takovém bytu vypovědět jen se souhlasem toho, kdo takový byt svým nákladem zřídil, popř. jeho právního nástupce.

Výchozí literatura

JOUZA, L. Prodej a pacht závodu. *Bulletin advokacie*. On line 1. 3. 2019, 10 s.

ISBN 1805-8280.

KINDL, M., A. ROZEHNAL a kol. *Občanský zákoník. Praktický komentář*. II. díl. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství A. Čeněk, 2019, 937 s. ISBN 978-80-7380-742-9.

LIŠKA, P. *Účet, jednorázový vklad, akreditiv a inkaso v občanském zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, 225 stran. ISBN 978-80-7478-722.

MAREK, K. *Smluvní obchodní právo. Kontrakty*. 4. vydání. MU Brno, 2008, 390 s.

ISBN 80-210-3951-5.

ŠVESTKA, J., J. DVOŘÁK a J. FIALA. *Občanský zákoník, část V. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 1700 s.

Súkromná nahrávka ako dôkaz v trestnom konaní

Private Record as an Evidence in Criminal Proceedings

MARTIN MIHÓK¹

Abstrakt

Vyhovovanie obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov zaraďujeme medzi informačno-technické prostriedky predstavujúce skupinu moderných, cenných, ofenzívnych zaisteniacích inštitútov, zasahujúcich do základných ľudských práv a slobôd, bez využitia ktorých je však v súčasných podmienkach veľmi náročné, neefektívne až nemožné odhaľovanie a dokazovanie sofistikovanej, ako aj latentnej trestnej činnosti. Zákonodarca vymedzil legálne podmienky ich použitia v základnom kódexe trestného práva procesného. Súkromná nahrávka však nemá vždy jasné právne základy, na podklade ktorých by bolo nepochybne, že sa jedná o zákonný dôkaz, a teda aj prípustný v trestnom konaní, čo je odbornou verejnou pomerne často diskutovaná téma.

Klúčové slová

trestné konanie, dôkaz, obrazové, zvukové a obrazovo-zvukové záznamy, súkromná nahrávka, ľudské práva

Abstract

The production of video, audio or video-audio recordings is classified as information and technical means that represent a group of modern, valuable and offensive institutes, that interfere with basic human rights and freedoms, but without the use of which it is rather demanding, inefficient, or even impossible to detect and prove sophisticated as well as latent crime. The legislator defined the legal conditions regarding their use in the basic code of criminal procedural law. However, a private recording does not always have a clear legal basis, based on which it could be consider a legal evidence and therefore could be admissible in criminal proceedings, which altogether represents frequently discussed topic in the community of professionals in this field.

Key words

criminal proceedings, an evidence, video and audio records, private record, human rights

DOI

<http://dx.doi.org/10.37355/fvpk-2021/2-06>

¹ JUDr. Martin Mihók, vyšší súdny úradník Okresného súdu Banská Bystrica, externý doktorand Právnickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Úvod

V niekoľkých posledných dekádach možno badať značný rozmach v oblasti informačných technológií. Jednotlivé nové technológie zaznamenali dopad prakticky na všetky spoločenské oblasti, právo nevynímajúc. V oblasti trestného práva hmotného sa tieto nové trendy prejavili napríklad v podobe formulovania nových skutkových podstát, kým v oblasti trestného práva procesného sa zaviedli viaceré prostriedky zabezpečovania informácií dôležitých pre trestné konanie.²

Medzi tieto moderné, ofenzívne prostriedky s vysokou informačnou hodnotou možno, okrem iných, zaradiť aj vyhotovovanie obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov, ktoré sú v zmysle ust. § 10 ods. 21 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok (ďalej len „Trestný poriadok“) informačno-technickým prostriedkom, ak sa využívajú v procesnej rovine za podmienok ustanovených týmto zákonom.³ Vyhotovovanie zvukových, obrazových alebo obrazovo-zvukových záznamov je informačno-technickým prostriedkom, ktorý je vykonávaný utajovaným spôsobom, má charakter dôkazného prostriedku a slúži na zisťovanie skutočnosti významných pre trestné konanie prostredníctvom zvukových, obrazových, či obrazovo-zvukových záznamov.⁴ Informácie získané prostredníctvom takýchto záznamov, ktoré sú trestnoprávne relevantné, sa následne v trestnom konaní stávajú dôkazom (§ 119 ods. 2 Trestného poriadku).⁵

V praxi sa však občasne vyskytujú prípady, kedy si strany trestného konania svojpomocne a utajovaným spôsobom zabezpečujú obrazové, zvukové, prípadne obrazovo-zvukové záznamy s cieľom tieto následne predložiť v trestnom konaní orgánu činnému v trestnom konaní alebo súdu,⁶ preto od záznamov v procesnom zmysle (§ 114 Trestného poriadku) je potrebné odlišovať obrazové a zvukové záznamy zabezpečené neprocesným spôsobom, teda mimo rámca trestného konania, t. j. inak, než na základe podmienok uvedených v Trestnom poriadku (jedná sa napríklad o obrazovo-zvukový záznam vyhotovený

-
- 2 DESET, M. *Obrazovo-zvukové záznamy vyhotovované súkromnými osobami a ich prípustnosť v trestnom konaní*. In *Informačno-technické prostriedky v trestnom konaní – možnosti a perspektívy*. Praha: Leges, 2019, s. 109.
 - 3 Podľa § 10 ods. 21 Trestného poriadku, veta prvá, informačno-technickými prostriedkami sa na účely tohto zákona rozumejú elektrotechnické, rádiotechnické, fototechnické, optické, mechanické, chemické a iné technické prostriedky a zariadenia alebo ich súbory použité utajovaným spôsobom pri odpočúvaní a zázname prevádzky v elektronických komunikačných sieťach, obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov alebo pri vyhľadávaní, otváraní a skúmaní zásielok, ak sa ich použitím zasahuje do základných ľudských práv a slobôd.
 - 4 IVOR, J. a kol. *Trestné právo procesné. 2., doplnené a prepracované vydanie*. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 399–400.
 - 5 Podľa § 119 ods. 2 Trestného poriadku za dôkaz môže slúžiť všetko, čo môže prispieť na náležité objasnenie veci a čo sa získalo z dôkazných prostriedkov podľa tohto zákona alebo podľa osobitného zákona. Dôkaznými prostriedkami sú najmä výsluch obvineného, svedkov, znalcov, posudky a odborné vyjadrenia, previerka výpovede na mieste, rekognícia, rekonštrukcia, vyšetrováci pokus, obhliadka, veci a listiny dôležité pre trestné konanie, oznamenie, informácie získané použitím informačno-technických prostriedkov alebo prostriedkov operatívno-pátracej činnosti.
 - 6 IVOR, J. a kol. *Optimalizácia prípravného konania trestného*. Praha: Leges, 2017, 608 s. ISBN 978-80-7502-216-5.

súkromnou osobou pomocou mobilného telefónu alebo iného zariadenia spôsobilého taký záznam vyhotoviť). Uvedené predstavuje napríklad situáciu, kedy by poškodený zaznamenal (na médium spôsobilé vyhotoviť takýto záznam) konanie páchateľa alebo hoci aj len časť páchaného skutkového deju, ktorým by páchateľ protipravného činu zasahoval do jednotlivých práv a slobôd poškodeného (eventuálne do záujmov chránených Trestným zákonom) a napĺňal tak niektorú skutkovú podstatu trestného činu.⁷

1 Obrazovo-zvukové záznamy v trestnom konaní

Používaním informačno-technických prostriedkov, a teda aj vyhotovovaním obrazovo-zvukových záznamov v trestnom konaní sa nevyhnutne zasahuje do práv a slobôd dotknutých osôb, predovšetkým do práva na súkromie, ktoré je zakotvené napríklad v čl. 8 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd alebo v čl. 16 Ústavy Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. (ďalej len „Ústava“).⁸ Pri rozhodovaní o vyhotovení obrazovo-zvukových záznamoch, ako aj pri ich faktickom vykonávaní je nevyhnutné dodržiavať zásady primeranosti a zdržanlivosti, nakoľko do základných ľudských práv a slobôd je možné zasahovať len v miere nevyhnutnej na dosiahnutie účelu trestného konania, pričom je zároveň nutné rešpektovať dôstojnosť osôb a ich súkromie (§ 2 ods. 2 Trestného poriadku).⁹

Okrem všeobecnej požiadavky dodržiavania zásad primeranosti a zdržanlivosti zákonodarca v Trestnom poriadku presne vymedzil, kedy, v akých prípadoch a za akých okolností možno tento informačno-technický prostriedok využiť.

Obrazové a zvukové záznamy možno v trestnom konaní vyhotoviť len v prípade taxatívne uvedených trestných činov (§ 114 ods. 1 Trestného poriadku), a to len za podmienky naplnenia subsidiarity ich použitia, t.j. ak možno dôvodne predpokladať, že nimi budú zistené skutočnosti významné pre trestné konanie.¹⁰ O možnosti ich vyhotovenia sa rozhoduje príkazom, ktorý vydáva písomne predseda senátu a pred začatím trestného stíhania alebo v prípravnom konaní sudca pre prípravné konanie na návrh prokurátora. Návrh musí byť odôvodnený podozrením z konkrétnej trestnej činnosti a tiež údajmi o osobách a veciach, ktorých sa vyhotovovanie obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov

⁷ DESET, *M. Obrazovo-zvukové záznamy vyhotovované súkromnými osobami a ich prípustnosť v trestnom konaní. In Informačno-technické prostriedky v trestnom konaní – možnosti a perspektívy*. Praha: Leges, 2019, s. 110.

⁸ Tamtiež.

⁹ Podľa § 2 ods. 2 Trestného poriadku do základných práv a slobôd osôb v prípadoch dovolených zákonom možno zasahovať len v miere nevyhnutnej na dosiahnutie účelu trestného konania, pričom treba rešpektovať dôstojnosť osôb a ich súkromie.

¹⁰ Podľa § 114 ods. 1 Trestného poriadku v trestnom konaní pre úmyselný trestný čin, na ktorý zákon ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby prevyšujúcou tri roky, korupciu alebo pre iný úmyselný trestný čin, o ktorom na konanie zaväzuje medzinárodná zmluva, možno vyhotoviť obrazový, zvukový alebo obrazovo-zvukový záznam, ak možno dôvodne predpokladať, že ním budú zistené skutočnosti významné pre trestné konanie.

týka, ak sú tieto údaje známe (§ 114 ods. 2 Trestného poriadku). Z uvedeného však Trestný poriadok pozná určité výnimky.¹¹

Pre vyhotovovanie záznamov podľa § 114 Trestného poriadku platia vo všeobecnosti dva režimy, ktorých aplikácia je závislá od toho, či ich vyhotovovanie je alebo nie je spojené so vstupom do obydlia.¹²

V príkaze musí byť ustanovený čas, v ktorom bude vykonávané vyhotovovanie týchto záznamov; tento čas môže trvať najviac šesť mesiacov, a síce v odôvodnených prípadoch ho možno primerane predĺžiť, najviac o dva mesiace, avšak aj opakovane (§ 114 ods. 2 Trestného poriadku). Samotné vyhotovovanie záznamov je v kompetencii príslušného útvaru Policajného zboru.¹³

Pre použiteľnosť obrazovo-zvukových záznamov zákonodarca odkázal na primerané použitie ustanovenia § 115 ods. 6 Trestného poriadku, ktoré predpoklady ich použitia v zmysle prezentovaného ustanovenia sú:

- a) doslovny prepis záznamu, ak to vyhotovený záznam umožňuje,
- b) uvedenie údajov o mieste, čase, orgáne, ktorý záznam vyhotobil,
- c) uvedenie údajov o zákonnosti vyhotovovania záznamov,
- d) vyhotovovanie záznamov už bolo ukončené, a
- e) zistenie skutočnosti významných pre trestné konanie.¹⁴

2 Informácie zo súkromnej nahrávky ako dôkaz v trestnom konaní

Okrem obrazových a zvukových záznamov v intenciách Trestného poriadku sú stranami v trestnom konaní niekedy ako dôkazy predkladané informácie, ktoré boli získané zo súkromnej nahrávky. Problematika prípustnosti takejto nahrávky v trestnom konaní je pomerne diskutovanou téhou, na ktorú existujú v teórii, ale aj aplikačnej praxi protichodné názory.¹⁵ Použiteľnosť dôkazov v trestnom konaní získaných vyhotovením obrazovo-zvukových záznamov v zmysle citovaných ustanovení trestnoprocesného kódexu je pomerne nepochybná, naproti tomu odlišnú situáciu predstavuje prípustnosť nahrávky súkromnej osoby ako dôkazu v trestnom konaní.

Určenie akéhoosi rámca toho, čo môže byť dôkazom v trestnom konaní, nachádzame v ust. § 119 ods. 2 Trestného poriadku, veta prvá, podľa ktorého za dôkaz môže slúžiť všetko, čo môže prispieť na náležité objasnenie veci a čo sa získalo z dôkazných prostriedkov podľa tohto zákona alebo podľa osobitného zákona. Trestný poriadok však na tomto, ani inom mieste, bližšie nešpecifikuje, ktorý zákon, resp. zákony spadajú do kategórie

11 Bližšie pozri § 114 ods. 2 Trestného poriadku.

12 Bližšie pozri IVOR, J. a kol. *Optimalizácia prípravného konania trestného*. Praha: Leges, 2017, s. 351–353.

13 Bližšie pozri § 114 ods. 3 až ods. 8 Trestného poriadku.

14 ZÁHORA, J. et al. *Obrazové a zvukové záznamy v trestnom konaní*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 147.

15 Tamtiež, s. 198.

„osobitného zákona“, z dôkazných prostriedkov podľa ktorého, resp. ktorých možno získať dôkaz objektívnej povahy, ktorý môže slúžiť na objasnenie trestnej veci. Z uvedeného je zrejmé, že v trestnom konaní môže byť využitý a vykonaný aj dôkaz, ktorý bol získaný podľa osobitného zákona, a teda dôkaz použiteľný v trestnom konaní nemusí byť vždy získaný len postupom podľa Trestného poriadku a tiež nemusí byť vždy získaný len zo strany orgánov činných v trestnom konaní.¹⁶

Trestný poriadok podľa ust. § 119 ods. 3¹⁷ umožňuje aj stranám trestného konania obstarávať dôkazy, pričom obdobné „zmocnenie“ možno nájsť obsiahnuté aj v základných zásadách trestného konania.¹⁸ Jednoznačné zakotvenie možnosti strán obstarávať dôkazy v ustanoveniach procesného kódexu, ako aj v základných zásadách má predstavovať umocnenie princípu kontradiktórnosti trestného konania. Základné východisko prípustnosti dôkazov je vyjadrené v ust. § 119 ods. 2 Trestného poriadku, pričom zákaz nezákonného získavania dôkazov nepostihuje len orgány činné v trestnom konaní a súdy, ale rovnako aj ostatné subjekty, teda aj strany trestného konania.

Zákonny spôsob získania dôkazu z dôkazných prostriedkov na základe prezentovaného ustanovenia predstavuje jednak splnenie formálnych (procesných) podmienok, ktoré vyžaduje Trestný poriadok alebo iný osobitný zákon na vykonanie konkrétneho dôkazu, a tiež splnenie materiálnych (obsahových) podmienok – aby úkon / použitý dôkazný prostriedok na vykonanie, resp. získanie dôkazu bol zameraný na zistenie práve tých skutočností, na ktoré zameraný a použitý byť môže.¹⁹ Totižto, dôkaz získaný v rozpore so zákonom prenáša svoju nezákonnosť a procesnú nepoužiteľnosť aj na ďalší dôkaz, ktorý vychádza z obsahu takto nezákonne získaného dôkazu.²⁰

Právna teória uplatňuje 5 kritérií hodnotenia zákonnosti dôkazov:

- 1) či bol dôkaz získaný z prameňa, ktorý zákon stanovuje alebo pripúšťa,
- 2) či bol dôkaz získaný a vykonaný procesným subjektom, ktorý k tomu oprávňuje zákon,
- 3) či bol dôkaz získaný a vykonaný v procesnom štádiu, v ktorom je ten-ktorý subjekt v zmysle zákona oprávnený vyhľadávať a vykonávať dôkazy v procesnom zmysle – t. j. dôkazy trestnoprávne relevantné, ktoré môžu predstavovať základ pre rozhodnutie v trestnom konaní, predovšetkým rozhodnutie súdu,
- 4) či sa získaný a vykonaný dôkaz týka predmetu dokazovania v príslušnom procese – t. j. či sa týka skutku, o ktorom sa vedie trestné konanie, prípadne, či sa týka otázok, o ktorých je potrebné v súvislosti s týmto skutkom rozhodnúť,
- 5) či bol dôkaz získaný a vykonaný spôsobom ustanoveným zákonom.²¹

16 ŠAMKO, P. *Zákonosť a použiteľnosť dôkazov v trestnom konaní získaných utajovanou činnosťou detektívnej služby*. In: *Zo súdnej praxe*. Č. 3. roč. 22. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 106.

17 Podľa § 119 ods. 3 Trestného poriadku, veta prvá, dôkazy môžu obstarávať aj strany na vlastné náklady.

18 Podľa § 2 ods. 10 Trestného poriadku, veta tretia, právo obstarávať dôkazy majú aj strany.

19 ZÁHORA, J. et al. *Obrazové a zvukové záznamy v trestnom konaní*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 198.

20 Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 4 Tz 9/2006 z 20. júna 2006.

21 VAŠKO, A. *Perspektívy akceptácie informácie zabezpečených mimoprocesným použitím ITP*. In: *Informačno-technické prostriedky v trestnom konaní – možnosti a perspektívy*. Praha: Leges, 2019, s. 162.

Trestnoprávna teória, ale i prax rozoznávajú pojem neexistencia dôkazu, ktorý pojem je potrebné odlišovať od nezákonnosti či neprípustnosti dôkazu. Dôkaz vykazujúci podstatnú procesnú vadu alebo dôkaz z iného dôvodu neprípustný síce v objektívnej realite existuje, ale z právneho hľadiska je právne neúčinný, t. j. neplatný, a preto ho nie je možné v procese dokazovania používať k dôkazným účelom.²²

O absolútne neúčinnom dôkaze hovoríme vtedy, ak takýto dôkaz bol získaný nezákoným donútením alebo hrozbou takéhoto donútenia. Takýto dôkaz je podľa zákona prípustný jedine v prípade, keď sa použije ako dôkaz proti osobe, ktorá uvedené donútenie alebo hrozbu donútenia použila. V konkrétnom prípade sa väčší dôraz kladie na okolnosti, za akých bol dôkaz vynútený, t. j. na spôsob, akým bol získaný a vykonaný, než na samotný obsah takto získaného dôkazu, pričom jeho obsah sa môže týkať aj udalosti, ktorá nemusí priamo súvisieť s donútením. Pod nezákoným donútením a hrozbou takéhoto donútenia možno rozumieť všetky formy donútenia – s výnimkou tých, ktoré Trestný poriadok pripúšťa – preto každé iné donútenie je potrebné považovať za nezákonné. Pokiaľ hovoríme o donútení, pôjde predovšetkým o fyzické násilie, kým za hrozbu donútením možno považovať najmä psychické pôsobenie na vôľu osoby.²³

Pokiaľ hovoríme o súkromnej nahrávke, je žiaduce tento pojem vysvetliť. V aplikačnej praxi možno pod týmto pojmom rozumieť predovšetkým vyhotovovanie obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov fyzickými, či právnickými osobami (napr. detektívou službou), ktoré znázorňujú podobu, prejav alebo i oboje u konkrétnej fyzickej osoby, a to bez jej súhlasu, pričom sa môže jednať o nahrávky vyhotované utajovaným spôsobom, resp. neutajovaným spôsobom, avšak proti vôli zaznamenávanej osoby.²⁴

Je potrebné uviesť, že obrazové snímky alebo obrazové a zvukové záznamy, ktoré sa týkajú fyzickej osoby, alebo jej prejavov osobnej povahy podliehajú takzvanej zákonnej ochrane osobnosti,²⁵ ktorej základné východiská pre vyhotovovanie obrazových a zvukových snímok a záznamov fyzickej osoby nachádzame v ust. § 12 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákoník (ďalej len „Občiansky zákoník“), v zmysle ktorého sa takéto záznamy môžu vyhotovať jedine so súhlasom dotknutej osoby. Súhlas sa nevyžaduje v prípade splnenia zákonom predpokladaných podmienok, a sice, ak sa takýto záznam vyhotovuje na úradné účely na základe zákona, na vedecké a umelecké účely a pre tlačové, filmové, rozhlasové a televízne spravodajstvo. Ani také použitie však nesmie byť v rozpore s oprávnenými záujmami fyzickej osoby.

Pre úplnosť možno dodať, že pod prejavmi osobnej povahy rozumieme podobu, chôdzu, reč, spev, prípadne iný prejav človeka osobnej povahy, na základe ktorého je možné ho objektívne identifikovať.²⁶

22 VIKTORYOVÁ, J. a J. BLATNICKÝ. *Hodnotenie dôkazov v ustanoveniach Trestného poriadku*. In: Aktuálne otázky trestného zákonodarstva. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2012, s. 277.

23 Tamtiež, s. 278.

24 ŠAMKO, P. Skutočne možno použiť v trestnom konaní nezákonné dôkazy získané súkromnými osobami? In: Informačno-technické prostriedky v trestnom konaní – možnosti a perspektívy. Praha: Leges, 2019, s. 116.

25 IVOR, J. a kol. *Optimalizácia prípravného konania trestného*. Praha: Leges, 2017, s. 353–354.

26 ŠTEVČEK, M. a kol. *Občiansky zákoník I. Komentár*. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2019, s 80–81.

Pri vyhotovovaní záznamov bez súhlasu dotknutej osoby nevyhnutne vzniká kolízia s garantovanými ľudskými právami a slobodami, najmä s právom na súkromie v jeho širšom kontexte. V zmysle čl. 16 ods. 2 Ústavy nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia môže byť obmedzená len v prípadoch ustanovených zákonom. Obmedzenie akéhokoľvek základného práva a slobody je ústavne akceptovateľné iba vtedy, ak ide o obmedzenie ustanovené zákonom, resp. na základe zákona, zároveň zodpovedá niektorému ustanovenému legitímnemu cieľu a je v demokratickej spoločnosti nevyhnutné na dosiahnutie sledovaného cieľa, pričom zároveň je potrebné dbať na primerane (spravodlivu) vyvážený vzťah medzi použitými prostriedkami a sledovaným cieľom, a teda, musí ísť o obmedzenie, ktoré je súladné so zásadou proporcionality.²⁷

Nielen v trestnoprávnej teórii, ale aj v rámci aplikačnej praxe panuje názorová nejednoznačnosť v otázke prípustnosti súkromnej nahrávky ako dôkazu v trestnom konaní. Základný problém nachádzame už zmienenom ustanovení § 119 ods. 2 Trestného poriadku, v zmysle ktorého je predpokladom prípustnosti dôkazu jeho získanie v súlade so zákonom. Je ľahko predstaviteľné, že osoba, ktorej trestná činnosť je zaznamenaná na médiu so záznamom akejkoľvek povahy, vyjadrí súhlas s vyhotovením takého záznamu, prípadne s jeho použitím v trestnom konaní. Ak takýto súhlas dosiahnutý nebude, je potrebné vyhotovený záznam hodnotiť ako získaný nezákonne, a sice ako dôkaz, ktorý s poukazom na ust. § 119 ods. 2 Trestného poriadku nemôže slúžiť ako dôkaz v trestnom konaní.²⁸

Právna teória, ale i prax zaznamenáva viacero odlišných názorov, ako možno prezentovanú problematiku vnímať. V uvedenom kontexte sa pomerne často dostáva do popredia uplatňovanie tzv. testu proporcionality, ktorého podstatou je posúdenie a vyváženie vzájomne kolidujúcich ústavných práv.²⁹ Argument pre využitie nezákonne získaných súkromných nahrávok v súvislosti s testom proporcionality spočíva v tom, že je nevyhnutné prihliadať na váhu verejného záujmu na postihu páchateľa za spáchanú trestnú činnosť a súbežne na uloženie sankcie páchateľovi a uvedené porovnať so záujmom dotknutej osoby, aby dôkazy svedčiace v jeho neprospech boli zabezpečené zákonným spôsobom. Informácia plynúca z takejto nahrávky sa môže stať dôkazom len za podmienky, že zásah do súkromia možno odvodiť z prevažujúceho záujmu na strane zhotovovateľa záznamu v rozpore so zákonom, ktorý informáciu z neho vyplývajúcu následne použil. Koho záujem prevažuje však musí byť v každom prípade individuálne ponechané na dôslednú úvahu súdu. Na tomto mieste je zároveň potrebné uviesť, že neexistujú žiadne objektívne kritériá, pri aplikácii ktorých možno predpokladať, či u osoby, ktorá rozhoduje, preváži verejný záujem postihnutú a potrestať páchateľa alebo preváži záujem jednotlivca zadovážiť dôkazy svedčiace v jeho neprospech v súlade so zákonom.³⁰

27 Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 73/2015-35 zo dňa 24. februára 2016.

28 SZABOVÁ, E. Zaistenie dôkazov súkromnými osobami a ich prípustnosť v trestnom konaní. In: DNY PRÁVA 2018. Časť VII. Zajišťovací instituty v trestním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 2019, s 307.

29 Tamtiež, s. 307.

30 ŠAMKO, P. Skutočne možno použiť v trestnom konaní nezákonné dôkazy získané súkromnými osobami? In: Informačno-technické prostriedky v trestnom konaní – možnosti a perspektívy. Praha: Leges, 2019, s. 123.

Pomerne štandardne aplikuje test proporcionality vo svojej rozhodovacej činnosti aj Ústavný súd Slovenskej republiky, podľa ktorého test proporcionality sa skladá z troch krokov:

- 1) identifikácia účelu zásahu do základného práva a testu vhodnosti tohto zásahu na jeho dosiahnutie,
- 2) test nevyhnutnosti tohto zásahu a
- 3) test proporcionality v užšom zmysle.³¹

Prvým krokom je teda identifikácia cieľa (účelu), ktorý zásah do základného práva sledoval a ktorý musí byť aj z ústavného hľadiska legitímny a legálny, čo znamená, že ústava musí obmedzenie predmetného základného práva z dôvodu dosiahnutia tohto cieľa pripúšťať (čl. 13 ods. 4 druhá veta Ústavy). Súčasťou tohto kroku je aj skúmanie racionálnej väzby medzi týmto prostriedkom (zásahom) a sledovaným cieľom, teda či ním možno sledovaný cieľ dosiahnuť. V druhom kroku je potrebné posúdiť, či nebolo možné použiť na dosiahnutie sledovaného cieľa prostriedok, ktorý by bol vo vzťahu k predmetnému základnému právu šetrnejší. Posledným krokom je posúdenie proporcionality v užšom zmysle, ktorého podstatou je vyvažovanie dvoch v kolízii stojacich práv či hodnôt a následné uprednostnenie jednej z nich v konkrétnom prípade.³²

Pri neobmedzenom aplikovaní uvedeného právneho argumentu by fakticky bolo možné ospravedlniť akokoľvek porušenie zákona v dokazovaní verejným záujmom na objasňovaní protipravnej činnosti a zisťovaní jej páchateľa.³³

S využitím testu proporcionality je možné stretnúť sa napríklad v rozhodovacej činnosti Krajského súdu v Žiline.³⁴ Zjednodušene možno povedať, že krajský súd pomerne neštandardne vníma priupustenie súkromného záznamu skôr ako pravidlo, než ako výnimku.³⁵ Vo svojom judikáte fakticky konštatoval, že v trestnom konaní sa súkromná osoba nemôže domáhať beztrestnosti s odznamom na porušenie svojho práva na súkromie, ak táto osoba sama porušila oprávnené záujmy inej osoby chránené Trestným zákonom, pretože ochrana jej súkromia končí tam, kde začína ochrana súkromia a oprávnených záujmov druhej osoby.³⁶

Ak by sme však v plnej miere priupustili názor krajského súdu na akúsi samozrejmú prípustnosť a použiteľnosť súkromného záznamu získaného bez súhlasu dotknutej osoby ako dôkazu v trestnom konaní, za istých okolností by bolo možné dospiť k absurdným situáciám, ktoré by mohli viesť k bezbrehému utajovanému zaznamenávaniu jednej osoby

31 Bližšie pozri napríklad Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. IV. ÚS 492/2012 zo dňa 18. apríla 2013, Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 354/2012-16 zo dňa 11. 7. 2012.

32 Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. IV. ÚS 492/2012 zo dňa 18. apríla 2013.

33 ŠAMKO, P. Skutočne možno použiť v trestnom konaní nezákonné dôkazy získané súkromnými osobami? In: Informačno-technické prostriedky v trestnom konaní – možnosti a perspektívy. Praha: Leges, 2019, s. 123.

34 Bližšie pozri napríklad Uznesenie Krajského súdu v Žiline sp. zn. 1To 42/2010 zo dňa 22. apríla 2010 alebo Judikát trestnoprávneho kolégia Krajského súdu v Žiline sp. zn. 1To/42/2010 zo dňa 14. septembra 2010.

35 SZABOVÁ, E. Zaistenie dôkazov súkromnými osobami a ich prípustnosť v trestnom konaní. In: DNY PRÁVA 2018. Časť VII. Zajišťovací instituty v trestním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 2019, s. 308.

36 Judikát trestnoprávneho kolégia Krajského súdu v Žiline sp. zn. 1To/42/2010 zo dňa 14. septembra 2010.

druhou osobou pri vzájomných sociálnych interakciách za účelom vyhotovenia záznamu a získania informácie, ktorá by v budúnosti potenciálne mohla byť využiteľná ako dôkaz v trestnom konaní.

Je nepriateľné, by súkromná osoba úmyselne porušovala citované ustanovenia Občianskeho zákonníka z dôvodu potenciálneho získania informácie, ktorá by v blízkej, či vzdialenej budúnosti, bola využiteľná v trestnom konaní. Špehovanie iných a vyhotovovanie ich podobizní, či rôznych prejavov osobnej povahy utajovaným spôsobom s cieľom možného zabezpečenia dôkazu proti inej osobe nie je konaním, ktoré by malo byť tolerované alebo chránené štátom a ktoré by mohlo byť postavené na roveň získavania dôkazov zákonným spôsobom. Je potrebné doplniť, že žiadne ustanovenie Trestného poriadku, Občianskeho zákonníka, prípadne iného právneho predpisu nedovoľuje štátu alebo súkromným osobám systematicky zaznamenávať rôzne osobné prejavy inej osoby, a to len z dôvodu možného získavania dôkazu proti tejto osobe. Takéto oprávnenie majú len orgány činné v trestnom konaní a súdy (eventuálne aj iné subjekty napríklad v zmysle osobitného zákona č. 166/2003 Z. z. o ochrane súkromia pred neoprávneným použitím informačno-technických prostriedkov), avšak len v určitých špecifických prípadoch a na základe rozhodnutia alebo súhlasu sudsca.³⁷

V rámci prezentovanej problematiky sa javí zaujímavý Nález Ústavného súdu Českej republiky,³⁸ kde český ústavný súd konštatoval, že stret záujmu na ochrane osobnosti toho, koho prejav je bez jeho súhlasu zaznamenávaný, so záujmom na ochrane toho, kto tento prejav zachytáva a neskôr použije, nemožno riešiť vo všeobecnej rovine. Český ústavný súd sa vo svojej rozhodovacej praxi zásadne stavia proti praktikám vzájomného elektronického sledovania a skrytého nahrávania pri súkromných, ale aj profesionálnych rokovaniach, ktoré sú zásadne v rozpore s právom, ale tiež neetické, keď po stránke sociálno-etickej rozširujú v spoločnosti atmosféru podozrievavosti, strachu, neistoty a nedôvery.³⁹

Na podklade uvádzaných skutočností možno konštatovať, že súdna prax je nejednotná pri rozhodovaní o prípustnosti informácií získaných zo súkromných nahrávok ako dôkazu v trestnom konaní. Po dôslednom zvážení všetkých relevantných právnych aspektov analyzovanej problematiky nie je *a priori* možné jednoznačne a bezvýnimočne ustáliť použiteľnosť alebo nepoužiteľnosť takýchto záznamov ako dôkazu v trestnom konaní *en bloc*.

Sme toho názoru, že pri posudzovaní takýchto záznamov ako spôsobilého, či nespôsobilého dôkazu, resp. dôkazu prípustného, je potrebné pristupovať veľmi citlivu a vždy s ohľadom na konkrétnu trestnú vec a jednotlivé špecifické aspekty tej-ktorej trestnej veci. Využitie nezákonne vyhotovených záznamov v trestnom konaní by mohlo byť prípustné striktne výnimočne, napríklad v prípade dôkaznej nûdze orgánov činných v trestnom konaní alebo súdu, ak jediným dôkazom usvedčujúcim páchateľa trestnej činnosti je záznam súvisiaci s dotknutou osobou, ktorý bol získaň v rozpore s ustanoveniami Trestného

37 ŠAMKO, P. Skutočne možno použiť v trestnom konaní nezákonné dôkazy získané súkromnými osobami? In: *Informačno-technické prostriedky v trestnom konaní – možnosti a perspektívy*. Praha: Leges, 2019, s. 123.

38 Bližšie pozri Nález Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. II. ÚS 1774/14 zo dňa 09. decembra 2014.

39 IVOR, J. a kol. Optimalizácia prípravného konania trestného. Praha: Leges, 2017, s. 353–354.

poriadku, či Občianskeho zákonníka, avšak len v prípade najzávažnejších trestných činov a za využitia testu proporcionality, t. j. ak rozhodujúci orgán pri posudzovaní kolidujúcich záujmov dospeje k záveru, že s ohľadom na jednotlivé okolnosti konkrétnej trestnej veci verejný záujem na usvedčenie a potrestanie páchateľa najzávažnejšej trestnej činnosti prevažuje nad záujmom páchateľa, aby dôkazy proti nemu svedčiace boli zabezpečené zákonným spôsobom. V opačnom prípade, ak by sme uvedený postup priupustili aj v prípadoch menej závažných trestných činov, či akýchkoľvek trestných činov, dospeli by sme k neakceptovateľnej situácii, kedy by bolo možné ospravedlniť akékolvek porušenie zákona pri dokazovaní verejným záujmom na objasňovaní trestnej činnosti a zistovaní jej páchateľa, čím by ust. § 119 ods. 2 Trestného poriadku fakticky stratilo relevanciu, čím by zároveň mohlo dôjsť k porušeniu princípu právnej istoty a práva na spravodlivý proces.

Pokiaľ by sme však zotrvali na striktnom výklade ust. § 119 ods. 2 Trestného poriadku, dospeli by sme do stavu, kedy by sa osoba ohrozená alebo poškodená páchateľom najzávažnejšej trestnej činnosti nedomohla ochrany svojich práv len z dôvodu absencie súhlasu nahrávaného páchateľa, čím by za istých okolností mohla obet' najzávažnejších trestných činov podliehať druhotnej viktimizácii zo strany orgánu, ktorý rozhadol o neprípustnosti takejto nahrávky.

Na druhej strane je potrebné zdôrazniť, že absolútny zákaz použitia súkromných nahrávok pre dôkazné účely neplatí. Aj tu platia výnimky, ktorími môžu byť takéto zásahy za istých okolností ospravedlnené.⁴⁰ Typickým príkladom je využitie svojpomoci v zmysle ust. § 6 Občianskeho zákonníka,⁴¹ ktorú môže realizovať iba poškodený, resp. osoba bezprostredne ohrozená, a to iba pred tým, než dôjde k porušeniu jeho práva. V ďalšom je potrebné povedať, že aj udelením dodatočného súhlasu dotknutou osobou osobe, ktorá vyhotovila záznam (alebo má v úmysle ho použiť) s touto osobou súvisiaci bez jej súhlasu, možno konvalidovať prvotnú nezákonosť takéhoto záznamu.

Záver

Obrazovo-zvukové záznamy predstavujú, v zmysle procesnom, informačno-technický prostriedok, u ktorého sa predpokladá spravodajský (utajený) spôsob jeho použitia, ktorým sa jednoznačne a nevyhnutne zasahuje do základných ľudských práv a slobôd, predovšetkým do práva na súkromie v jeho širšom kontexte. Zákonodarca v ust. § 114 Trestného poriadku upravil zákonné limity a podmienky využitia tohto inštitútu, zachovaním ktorých možno získať veľmi cenné a dôležité informácie pre trestné konanie.

Odhliadnuc od záznamov v zmysle procesnom, je taktiež nepopierateľná existencia obrazových a zvukových, prípadne obrazovo-zvukových záznamov v zmysle neprocesnom, predovšetkým vo forme súkromných záznamov vyhotovovaných v súlade,

40 ŠAMKO, P. *Skutočne možno použiť v trestnom konaní nezákonné dôkazy získané súkromnými osobami?* In: *Informačno-technické prostriedky v trestnom konaní – možnosti a perspektívy*. Praha: Leges, 2019, s. 125.

41 Podľa § 6 Občianskeho zákonníka ak hrozí neoprávnený zásah do práva bezprostredne, môže ten, kto je takto ohrozený, primeraným spôsobom zásah sám odvrátiť.

alebo v rozpore s ustanoveniami Občianskeho zákonníka. Uvádzané súkromné nahrávky môžu obsahovať trestnoprávne relevantné informácie, z ktorého dôvodu sú v niektorých prípadoch predkladané stranami trestného konania. V rámci právej teórie, ale aj právej praxe, panuje názorová nejednoznačnosť na ich prípustnosť ako dôkazu v trestnom konaní, a sice, pokial' sa jedná o záznamy vyhotovené v rozpore so zákonom. Vychádzajúc z platného právneho stavu, trestnoprávnej teórie a aplikačnej praxe možno tvrdiť, že použitie a pripravanie takto zhotovenej nahrávky je minimálne diskutabilné a tiež často diskutované.

Ak by mala byť súkromná nahrávka prípustná ako dôkaz v trestnom konaní, muselo by sa, okrem iného, skúmať, či je autentická, t. j. či nebola zámerne a účelovo pozmenená, a či nebola vyhotovená iba so zámerom špehovania iného.⁴² Určitú oporu pri riešení analyzovanej problematiky by mohlo predstavovať využitie testu proporcionality a zváženie jednotlivých záujmov, ktoré sú vo vzájomnej kolízii. Uvedený postup by bolo vhodné využiť striktne výnimkočne, a to len v prípade najzávažnejšej trestnej činnosti a tiež za predpokladu, že záznam získaný v rozpore s právnymi predpismi by bol jediným usvedčujúcim dôkazom.

Zoznam bibliografických odkazov

- DESET, M. Obrazovo-zvukové záznamy vyhotovované súkromnými osobami a ich prípustnosť v trestnom konaní. In: *Informačno-technické prostriedky v trestnom konaní – možnosti a perspektívy*. Praha: Leges, 2019, 267 s. ISBN 978-80-7502-363-6.
- IVOR, J. a kol. *Optimalizácia prípravného konania trestného*. Praha: Leges, 2017. 608 s. ISBN 978-80-7502-216-5.
- IVOR, J. a kol. *Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie*. Bratislava: IURA EDITION, 2010. 1049 s. ISBN 978-80-8078309-9.
- Judikát trestnoprávneho kolégia Krajského súdu v Žiline sp. zn. 1To/42/2010 zo dňa 14. septembra 2010.
- Nález Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. II. ÚS 1774/14 zo dňa 09. decembra 2014.
- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 73/2015-35 zo dňa 24. februára 2016.
- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. IV. ÚS 492/2012 zo dňa 18. apríla 2013.
- Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 4 Tz 9/2006 z 20. júna 2006.
- SZABOVÁ, E. Zaistenie dôkazov súkromnými osobami a ich prípustnosť v trestnom konaní. In: *DNY PRÁVA 2018. Časť VII. Zajišťovací instituty v trestním řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 2019, 433 s. ISBN 978-80-210-9375-1.
- ŠAMKO, P. Skutočne možno použiť v trestnom konaní nezákonné dôkazy získané súkromnými osobami? In: *Informačno-technické prostriedky v trestnom konaní – možnosti a perspektívy*. Praha: Leges, 2019, 267 s. ISBN: 978-80-7502-363-6.

⁴² DESET, M. Obrazovo-zvukové záznamy vyhotovované súkromnými osobami a ich prípustnosť v trestnom konaní. In: *Informačno-technické prostriedky v trestnom konaní – možnosti a perspektívy*. Praha: Leges, 2019, s. 113.

- ŠAMKO, P. Zákonnosť a použiteľnosť dôkazov v trestnom konaní získaných utajovanou činnosťou detektívnej služby. In: *Zo súdnej praxe*. Č. 3., roč. 22. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. ISSN 1335-177X.
- ŠTEVČEK, M. a kol. *Občiansky zákonník I. Komentár*. 2. vydanie: Praha, C. H. Beck, 2019, 1754 s. ISBN 978-80-7400-770-5.
- Uznesenie Krajského súdu v Žiline sp. zn. 1To 42/2010 zo dňa 22. apríla 2010.
- Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 354/2012-16 zo dňa 11. 7. 2012.
- Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb.
- VAŠKO, A. Perspektívy akceptácie informácie zabezpečených mimoprocesným použitím ITP. In: *Informačno-technické prostriedky v trestnom konaní – možnosti a perspektívy*. Praha: Leges, 2019, 267 s. ISBN 978-80-7502-363-6.
- VIKTORYOVÁ, J. a J. BLATNICKÝ. Hodnotenie dôkazov v ustanoveniach Trestného poriadku. In: *Aktuálne otázky trestného zákonodarstva*. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2012, 328 s. ISBN 978-80-89447-63-3.
- ZÁHORA, J. et al. *Obrazové a zvukové záznamy v trestnom konaní*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, 283 s. ISBN 978-80-8168-957-4.
- Zákon č. 40/1964 Zb., Občiansky zákonník.
- Zákon č. 301/2005 Z. z., Trestný poriadok.

Vzdělávání osob v oblasti ICT ve výkonu trestu odnětí svobody a jeho finanční aspekty v rámci politiky zaměstnanosti v České republice

Education of Persons in ICT in the Execution of a Custodial Sentence and its Financial Aspects in the Context of Employment Policy in the Czech Republic

DAGMAR KRAUSOVÁ¹

Abstrakt

Cílem příspěvku je představení souvislostí mezi vzděláváním osob plnoletých a pravomocně odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody² v oblasti ICT³ a využitím nabytých znalostí u těchto osob po jejich propuštění na svobodu s dopadem na finanční aspekt v rámci politiky zaměstnanosti. Příspěvek obsahuje data získaná z rozsáhlého kvantitativního průzkumu, který byl prováděn ve dvanácti českých věznicích, určených k výkonu trestu odnětí svobody osob plnoletých a pravomocně odsouzených, na podzim roku 2019. Výzkumný vzorek čítá 548 respondentů, z čehož tvoří 448 osob muži a 100 osob ženy. Součástí průzkumu byly otázky vztahující se k využívání informačních a komunikačních technologií – ICT – při páčení trestné činnosti. Data publikovaná v tomto příspěvku dosud nebyla uceleně veřejně prezentována.

Klíčová slova

financování, ICT, kvantitativní průzkum, respondent, trest odnětí svobody, vzdělávání

Abstract

The aim of the paper is to present the connection between the education of personalities of adults and legally convicted prisoners in the field of ICT imprisonment and the use of acquired knowledge of these persons after their release with an impact on the financial aspect of unemployment policy. I rely on data obtained from an extensive quantitative survey conducted in twelve prisons in the Czech Republic, intended for the execution of imprisonment of adults and genuine convicts, in the autumn of 2019. Research sample of 548 respondents, of which 448 were men and 100 females. The survey also included

- 1 Mgr. Dagmar Krausová, DiS., absolventka magisterského oboru Kriminalisticko-právní specializace VŠFS, studentka doktorského programu VŠFS
- 2 Trest odnětí svobody je jedním z druhu trestů, který je ukládán soudem pachateli za spáchaný trestný čin. Český trestní zákoník (zákon č. 40/2009 Sb.). Druhy trestů jsou definovány v § 52 tohoto zákona.
- 3 Pod pojmem informační a komunikační technologie (ICT) rozumíme veškeré informační technologie používané nejen pro komunikaci, ale také pro práci s informacemi. Původní koncept informačních technologií (IT) byl následně rozšířen i o prvek komunikace. A to v okamžiku, kdy mezi sebou začaly komunikovat.

issues related to the use of information and communication technologies – ICT – in criminal offenses. So far, the data published in this paper have not been comprehensively publicly presented, yet.

Key words

financing, ICT, quantitative research, respondent, imprisonment, education

DOI

<http://dx.doi.org/10.37355/fvpk-2021/2-07>

Úvod

Cílem příspěvku je zmapovat vzdělávání osob ve výkonu trestu především v oblasti ICT a jeho finanční aspekty v rámci politiky zaměstnanosti. Koncentruji se na oblast výkonu trestu odnětí svobody, jehož exekuce je v České republice primárně zastřešována zejména dvěma institucemi, a to Všeňskou službou České republiky a Probační a mediační službou České republiky, s následným přepadem do finanční oblasti. Protože i v penitenciaristice a penologii je potřeba velmi důsledně připravovat a sledovat rozpočty, a to jak na straně příjmů, tak na straně výdajů.

V tomto příspěvku je primárně vycházeno z rozsáhlého kvantitativního průzkumu, který byl realizován v rámci praktické části diplomové práce na téma *Vliv vzdělání na trestnou činnost ve čtvrtém čtvrtletí roku 2019* (Krausová, 2020). Respondenti byli vybráni náhodně, bez předchozího škálování, jedinou podmínkou pro účast v průzkumu bylo dosažení věku 18 let, pravomocné odsouzení a s ním spojený pobyt ve výkonu trestu odnětí svobody. Průzkum přináší informace z oblasti páchaní trestné činnosti s využitím informačních a komunikačních technologií (počítače, mobilního telefonu a podobně). Při průzkumu byli respondenti dotazováni, zdali k páchaní své trestné činnosti informační a komunikační technologie využívali, ať už přímo, nebo alespoň částečně, jaký je jejich vztah k technologiím i v době výkonu trestu a jaké jsou možnosti vzdělávání se v této oblasti v podmírkách českého vězeňství. V návaznosti na průzkum jsou v příspěvku rovněž řešeny otázky, zdali mají osoby pravomocně odsouzené k trestu odnětí svobody, toho času ve výkonu trestu, muži i ženy, v České republice, bez dalšího požadavku na škálování, dostatečný prostor na vzdělávání se v oblasti informačních a komunikačních technologií? Využívalo při páchaní trestné činnosti aktivně informační a komunikační technologie 20 % dotázaných, tedy osob pravomocně odsouzených k trestu odnětí svobody, toho času ve výkonu trestu, muži i ženy, v České republice, bez dalšího požadavku na škálování? Získávalo inspiraci k páchaní trestné činnosti na internetu a sociálních sítích nejméně 30 % dotázaných, tedy osob pravomocně odsouzených k trestu odnětí svobody, toho času ve výkonu trestu, muži i ženy, v České republice, bez dalšího požadavku na škálování?

Informace získané z uvedeného průzkumu jsou následně rozpracovány do samostatné oblasti vzdělávání v oblasti výkonu trestu v oblasti ICT z pohledu jeho finančního pojetí, z nějž je zřejmé, zdali jsou tyto investice efektivní v návaznosti na další život osob

propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody, zdali budou mít jejich znalosti v oblasti ICT, nabité v rámci oficiálních vzdělávacích aktivit ve výkonu trestu odnětí svobody pozitivní dopad na jejich následné začlenění zpět do společnosti, zdali je aktivně využijí při zapojení se do pracovního procesu. A to z toho důvodu, že ICT je jednou z nejdynamičtěji se rozvíjejících oblastí celosvětově. Bez alespoň elementární znalosti informačních a komunikačních technologií je v dnešní době uplatnitelnost na trhu práce prakticky nulová.

Popis problematiky vzdělávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody

Recidiva je v České republice na velmi vysoké úrovni, do vězení se vrací sedm z deseti propuštěných, což znamená, že se do vězení vrátí 70 % propuštěných (SARPO, 2018). Snížení recidivy by znamenalo nejen zvýšení bezpečnosti ve společnosti, ale i úsporu nákladů daňových poplatníků na policii, justici či vězeňství apod. Až 60 % odsouzených nemá stabilní bydlení a 90 % přiznává, že má dluhy, z toho 73 % je není schopno splácet (SARPO, 2018). V USA se do pěti let po propuštění vrací do výkonu trestu dokonce 76 % bývalých vězňů (Smith, 2020). Rozšíření ICT vzdělávání ve věznicích má mít za cíl snížit recidivu. Bohužel je problematické technologie vězňům v plném rozsahu v rámci výuky zpřístupnit z bezpečnostních důvodů (Pike, 2015). V českých věznicích internet k dispozici je, ale přístup k němu mají pouze vyučující, kteří pro potřeby výuky vyhledají potřebné informace a ty pak promítají přes projektor studentům – vězňům (Šámal, 2019). Volný přístup k internetu je vězňům zapovězen také například v USA, Anglii či Austrálii (Smith, 2020).

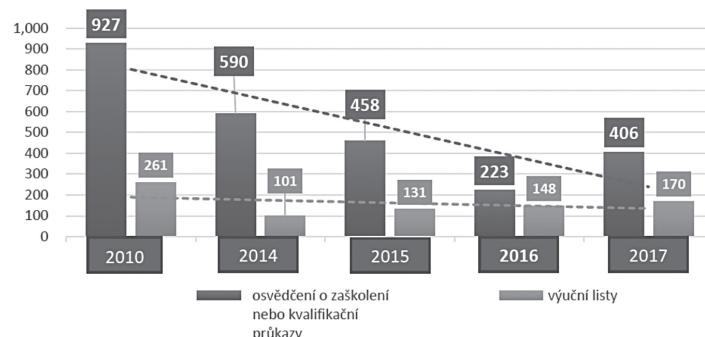
Znalosti v oboru ICT se dnes prolínají již téměř všemi pracovními profesemi – od operátora CNC stroje až po pokladní v supermarketu. Každý z nich pro výkon své profese potřebuje alespoň základní znalost práce s informační a komunikační technikou. V USA je až na 90 % pracovních míst kladen požadavek na různou úroveň znalostí práce s ICT. Tento trend je od roku 2011 pozorován u více než 500 profesí, u nichž dříve znalost práce s technologiemi nebyla potřebná (Muro et al., 2017). Cowen (2013) dokonce poukazuje na to, že alespoň základní znalost ICT je dnes nutná při výkonu jakéhokoliv zaměstnání kdekoliv na světě. Proto již některé země začlenily do výukových programů ve věznicích ICT kurzy, například Dánsko, Norsko, Anglie, USA, Austrálie (Smith, 2020), ale také Česká republika, i když zatím jen velmi okrajově (VS ČR, 2019). Zhruba 60 procent lidí bez práce v České republice má pouze základní či střední vzdělání bez maturity, u osob ve výkonu trestu je toto procento ještě vyšší, a to více než 4/5, přesně toto číslo činilo v součtu v roce 2019 81,25 % (Vězeňská služba ČR, 2019). Odborníci na vzdělávání ve věznicích v USA se domnívají, že efektivní vzdělávání v oblasti ICT by mohlo snížit recidivu a současně zvýšit šance na zaměstnatelnost vězňených osob po jejich propuštění. Za nejdůležitější považují získání základních znalostí práce s informační a komunikační technikou, a to jak s hardwarem, tak softwarem, klíčová je alespoň elementární uživatelská znalost programů Microsoft Office (Beblabý et al., 2016). Aby mohlo k takovému procesu dojít, je nutná změna vězeňské organizační kultury od přístupu založeného na trestech k rehabilitačnímu přístupu. Tím by bylo možné upřednostnit vzdělávací programy a zvýšit šance na sociální integraci vězňů po propuštění a omezit recidivu (Smith, 2020).

Dokumentem, který navazuje na poznatky z oboru vězeňství v České republice, je Nová koncepce vězeňství do roku 2025. Jedná se o historicky první systémovou aktivitu, která pojímá vězeňství v širším pojetí neomezeném pouze na Vězeňskou službu České republiky. Sestaven byl široký tým z téměř padesátky odborníků z Ministerstva spravedlnosti České republiky, Vězeňské služby České republiky, Probační a mediační služby, ministerstev a dalších institucí, včetně čtyř organizací akademických a nestátních. Cílem Koncepce je co nejširší zohlednění portfolia aspektů problematiky vězeňství. Nová Koncepce vězeňství do roku 2025 pojímá vzdělávání jako jeden z prostředků naplnění hlavních zásad výkonu trestu odnětí svobody uvedených v § 2 zákona o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb. Současně vnímá vzdělání jako nástroj k získání a zvyšování pracovních dovedností. Ty mají odsouzenému pomoci zvýšit šanci na úspěch na trhu práce, a získat tak kvalifikované pracovní místo, což přesahuje samozřejmě do sociálního postavení člověka a pomáhá mu tak řešit také ekonomickou situaci po návratu do běžného života. Koncepce pohlíží na vzdělání a vzdělávání opravdu velmi seriózně a důkladně rozpracovává projekt edukace ve věznicích. Uvádí, že vzdělání představuje jeden z nejdůležitějších resocializačních nástrojů. Proto je pro každou vězněnou osobu vypracován individuální vzdělávací plán, byť pro některé jen v základní podobě. Judikatura věznicím obecně ukládá vytvářet podmínky pro to, aby odsouzení mohli získat a zvyšovat svou pracovní kvalifikaci a rozšiřovat si svoji všeobecnou informovanost. Tato povinnost je dále rozvedena § 34 zákona č. 169/1999 Sb. tak, že odsouzeným, u nichž jsou pro to předpoklady, se umožní, aby získali vzdělání na základní nebo i střední škole, anebo se zúčastnili dalších forem vzdělávání, díky kterým získají vyšší pracovní kvalifikaci. Vzdělávání vězněných osob je možno rozdělit podle kritéria formálnosti na formální a neformální. Formální vzdělávání zajišťuje sama Vězeňská služba nebo spolupracující subjekt a jeho výsledkem je základní, středoškolské, vyšší odborné nebo i vysokoškolské vzdělání, tedy doklad o dosaženém vzdělání uplatnitelný na trhu práce (MSp ČR, 2016).

Vzdělávání odsouzených není výdobytkem posledních let. Složení maturitní zkoušky ve věznici je ale administrativně složitým úkonem, protože středisko nemá akreditaci k vydávání maturitních zkoušek. Musí proto spolupracovat s civilní školou – garantem. V praxi to funguje tak, že se otázky přivezou v zapečetěné bedně, která prochází na bránu rentgenem, dále je doprovázena strážným, v jeho přítomnosti ji předseda zkušební komise otevře a strážný opět zkontroluje. Neformální vzdělávání probíhá v rámci programu zacházení a může se například jednat o všeobecné vzdělávací kurzy, odborné kurzy, rekvalifikační kurzy, specializační kurzy a podobně. Kurz bývá velmi často, stejně jako formální vzdělávání, zakončen dokladem o jeho absolvování (MSp ČR, 2016).

Statistiky Českého statistického úřadu ukazují, že počet odsouzených, kteří získali osvědčení o zaškolení nebo kvalifikační průkazy či výuční listy, dlouhodobě klesá (ČSÚ, 2019). Zatímco v roce 2010 získalo osvědčení o zaškolení nebo kvalifikační průkaz 927 osob, v roce 2017 jich bylo o více než padesát procent méně, a to 406. Stejný trend sledujeme s odkazem na uvedené statistiky také u výučních listů. Zde je však propad o něco nižší, kdy v roce 2010 získalo výuční list 261 vězněných osob, kdežto o sedm let později to bylo jen 170 (ČSÚ, 2019).

Graf 1: Výsledky v odborném vzdělávání odsouzených 2010–2017

Zdroj: Vlastní konstrukce na základě dat ČSÚ, 2019

Náklady na nezaměstnaného v České republice

Nezaměstnanost představuje jeden z nejvýznamnějších a nejsledovanějších reálných ukazatelů stavu ekonomiky. Obyvatelstvo v produktivním věku se dělí na tři skupiny, a to na osoby, které mají práci – zaměstnaní, osoby, které nemají zaměstnání a aktivně ji hledají – nezaměstnaní. Tyto dvě skupiny společně tvoří pracovní sílu. Lidé, kteří práci nemají, ale ani ji aktivně nehledají – mimo pracovní sílu, nejsou ekonomicky aktivní. Snahou státu je proti nezaměstnanosti bojovat. Prostřednictvím tak zvané aktivní politiky zaměstnanosti, národních podpor a dalších instrumentů hraje důležitou roli míra nezaměstnanosti. Tou se rozumí podíl nezaměstnaných na pracovní síle, neboli počet nezaměstnaných vydelený ekonomicky aktivním obyvatelstvem.⁴

Tab. 1: Struktura uchazečů o zaměstnání podle délky nezaměstnanosti

	k 31. 12. 2018		k 31. 12. 2019		meziroční rozdíl	
	v tis.	v %	v tis.	v %	v tis.	v %
Uchazeči celkem	231,5	100,0	215,5	100,0	-16,0	-6,9
v tom:						
do 3 měsíců	96,2	41,6	94,0	43,6	-2,2	-2,3
3-6 měsíců	42,1	18,2	44,1	20,5	2,0	4,8
6-9 měsíců	20,1	8,7	20,0	9,3	-0,1	-0,5
9-12 měsíců	12,6	5,4	12,6	5,8	0,0	0,0
12-24 měsíců	19,6	8,5	18,1	8,4	-1,5	-7,7
nad 24 měsíců	40,9	17,7	26,7	12,4	-14,2	-34,7
nad 5 měsíců	103,5	44,7	88,5	41,1	-15,0	-14,5
nad 6 měsíců	93,3	40,3	77,4	35,9	-15,9	-17,0
nad 12 měsíců	60,5	26,1	44,8	20,8	-15,7	-26,0

Pozn.: drobné odchyly součtu osob v jednotlivých kategoriích od uvedeného celkového počtu souvisejí se zaokrouhlením hodnot na jedno desetinné místo

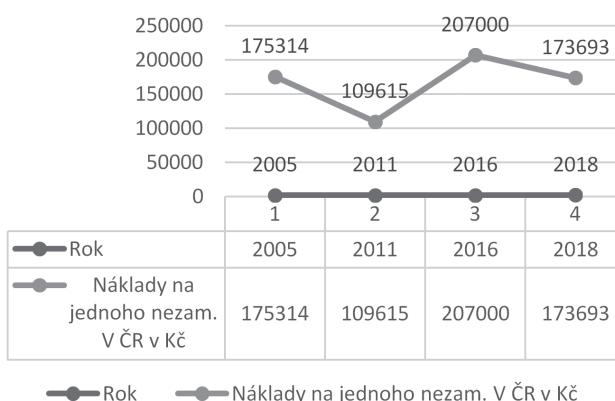
Zdroj: MPSV ČR, 2019

⁴ Oficiální míra nezaměstnanosti obvykle plně nepopisuje skutečnou nezaměstnanost. Tu zkreslují hlavně dvě skutečnosti. Oficiální míra nezapočítává zaměstnance, kteří pracují na zkrácený pracovní úvazek. Dále nereflektuje znechucené nezaměstnané (odrazené pracovníky), kteří po neúspěšné hledání vhodného zaměstnání přestali aktivně shánět práci.

Při posuzování efektů (aktivní) politiky zaměstnanosti je nutné hodnotit také potenciální ekonomický dopad ve smyslu jeho efektivity a hospodárnosti. Proto je důležité vzájemně porovnat vynakládané výdaje na opatření a nástroje politiky zaměstnanosti s finančními dopady, které nezaměstnanost společnosti přináší. Doporučuje se proto kvantifikovat dopady jedné nezaměstnané osoby na veřejné rozpočty. Vznik nezaměstnanosti nejenom souvisí s přímou výplatou podpory v nezaměstnanosti, potažmo jiných sociálních dávek, ale rovněž se negativně projevuje na příjmové stránce veřejných rozpočtů v podobě nevybraného pojistného a daní a v neposlední řadě v podobě snížení koupěschopnosti nezaměstnané osoby a s tím souvisejícího snížení objemu jejího spotřebního koše. To má za následek sekundárně opět snížení výběru daní (např. DPH) a celkově snižuje ekonomický potenciál. Kvantifikace dopadů nezaměstnanosti jedné osoby na ekonomiku, zejména na veřejné rozpočty, je však s ohledem na svoji komplexnost velice obtížná. Na úrovni jednotlivce hraje roli zejména jeho vlastní charakteristiky, jako je věk, vzdělání, původní, resp. potenciální, zaměstnání (příjem), předpokládaná doba nezaměstnanosti, a to v kontextu širší hospodářské situace (recese x konjunktura) (MPSV ČR, 2019).

V roce 2016 si MPSV ČR nechalo VÚPSV vypracovat studii s názvem Odhad nákladů veřejných rozpočtů vynakládaných na jednoho nezaměstnaného. Z této studie, jejíž závěry využívá MPSV ČR dodnes (2021), plyne, že dopady do veřejných rozpočtů jsou vyčísleny na cca 207 000 Kč ročně na jednu nezaměstnanou osobu. V této částce jsou zahrnutы jak přímé výdaje státu (podpory, sociální dávky), tak významnou část tvoří výpadky veřejných financí v důsledku nevybraných daní a odvodů. Ne všechny výpadky a výdaje veřejných rozpočtů souvisejících s nezaměstnaností lze aplikovat na osoby dlouhodobě nezaměstnané. Především výdaje na politiku zaměstnanosti není možno dát do přímé souvislosti s náklady na dlouhodobě nezaměstnané osoby, jelikož osoby evidované déle než 12 měsíců zpravidla nepobírají podporu v nezaměstnanosti⁵ a rovněž výdaje na aktivní politiku zaměstnanosti (APZ) nelze považovat za výdaje negativní (Jahoda, Godarová, 2016).

Graf 2: Náklady na jednoho nezaměstnaného v ČR v letech 2005–2019

Zdroj: Vlastní konstrukce, zpracováno na základě podkladů ČSÚ, MPSV, 2020

⁵ Ke dni 30. 6. 2018 bylo déle než 12 měsíců evidováno pouze 1 % uchazečů pobírajících podporu v nezaměstnanosti.

Interpretace výzkumu

Metoda průzkumu

Z důvodu shromáždění většího počtu odpovědí, vzhledem k vypovídající hodnotě projektu, byla jako nejvhodnější vybrána metoda kvantitativního výzkumu, technikou dotazníkového šetření. Kvantitativní průzkum je založen na testování výzkumných otázek (hypotéz), tedy jejich potvrzení či vyvrácení. Využívá kvantifikaciční či statistické metody. Sběr dat je strukturovaný a probíhá zpravidla pomocí dotazníků, testů či nezúčastněného pozorování (Olecká, Ivanová, 2010).

Metodika sběru dat

Po konzultaci s hlavním psychologem vězeňské služby PhDr. Václavem Jiřičkou, Ph.D. byly vybrány věznice napříč celou Českou republikou vhodné k zapojení do projektu, celkem šestnáct. S žádostí o spolupráci bylo osloveno emailovou cestou šestnáct ředitelů věznic. Do projektu se zapojilo dvanáct věznic, deset mužských a dvě ženské, s různým stupněm zabezpečení. Z pohledu množství zapojených věznic se mi tak podařilo do projektu zapojit téměř polovinu – 48 % – z celkového počtu 25 věznic určených k výkonu trestu odnětí svobody osob pravomocně odsouzených, plnoletých, v České republice. Z hlediska následné práce s daty se jedná o dostatečně velký reprezentativní vzorek – 548 (muži 448 / ženy 100) k získání ucelených závěrů, s nimiž je možno dále pracovat a hodnotit je jako validní.

Tab. 2: Věznice zapojené do kvantitativního průzkumu (září–listopad 2019)

Věznice	Stupeň zabezpečení ⁶	Ženy	Muži
Bělušice	s ostrahou		X
Jiřice	s ostrahou		X
Kynšperk nad Ohří	s dozorem		X
Odolov	s dozorem		X
Opava	s dozorem	X	
Ostrov	s dozorem		X
Pardubice	s ostrahou		X
Příbram	s ostrahou a dozorem		X
Rapotice	s ostrahou		X
Světlá n. Sázavou	s dozorem	X	
Vinařice	s ostrahou		X
Všechny	s dozorem		X

Zdroj: Vlastní konstrukce na základě kvantitativního průzkumu, 2019

6 <https://www.vscr.cz/o-nas/zmena-vnejsi-diferenciace/obecny-postup/>

Průběh řešení úkolu – etapy výzkumného projektu

Etapa I. – tvorba dotazníku

Kroky spojené s tvorbou dotazníku a následně s jejich distribucí do cílových míst byly předem konzultovány s odborníky, například s PhDr. Václavem Jiřičkou, Ph.D., hlavním psychologem Vězeňské služby České republiky. Definoval věznice, do nichž byly následně poslány elektronickou poštou žádosti o spolupráci na průzkumu, adresovány přímo ředitelům zařízení. Dalšími konzultanty projektu byli specialisté z oblasti marketingových průzkumů, paní Ing. Hana Kloučková, majitelka a ředitelka výzkumné agentury Confess Research, a zaměstnanec Národní centrály organizovaného zločinu z oddělení kyberkriminality, který nedal souhlas s uvedením svého jména z bezpečnostních důvodů. Díky tomu bylo možno sjednotit terminologii hlavně v oblasti informačních a komunikačních technologií. Cílem konzultací bylo sestavit dotazník tak, aby bylo možno získat co nejvyužitelnější a nejrelevantnější data, ale také jej připravit srozumitelně pro respondenty, aby byli schopni jasné a samostatně odpovědět na položené otázky.

Testovací fáze průzkumu

Před distribucí dotazníků přímo respondentům proběhla testovací fáze. Přibližně dvě desítky formulářů byly rozdány za účelem získání zpětné vazby, zda respondenti porozumí otázkám. V návaznosti na jejich odpovědi byl následně dotazník zpracován do finální podoby.

Etapa II. – distribuce a sběr dotazníků

Následně byly dotazníky do věznic, vždy po předchozí dohodě s řediteli jednotlivých zařízení, doručeny prostřednictvím České pošty. Stejnou formou byly navráceny. Dotazník byl zcela anonymní a sloužil k potvrzení či vyvrácení stanovených hypotéz. Cílem bylo získat v každé z oslovených věznic co nejvíce vyplněných dotazníků zpět, bez jakéhokoliv škálování respondentů a zajistit tak co nejširší diverzitu odpovědí. Počet dotazníků na věznici se pohyboval v rozmezí 30–50 kusů a jejich návratnost byla více než 90 %. Z 580 distribuovaných dotazníků se vrátilo 548, tedy 94 %. Respondenti dotazníky vyplňovali samostatně a anonymně.

Etapa III. – vyhodnocení dotazníků

Po doručení vyplněných dotazníků zpět bylo nutné převést je do digitální podoby. Pro převedení do elektronické podoby byla využita aplikace dostupná zdarma, Google dotazník. Následné vyhodnocení dat probíhalo v licencovaném programu Microsoft Office Excel. Produkt Microsoft byl vybrán kvůli přehlednější práci s daty a širším možnostem při

sestavování grafů. Data byla kombinována a křížena tak, aby z nich bylo možno dále čerpat informace k daným hypotézám.

Problémy při sběru dat

Vzhledem k tomu, že průzkum probíhal napříč vězeňskými zařízeními v celé České republice, bylo potřeba vedení každé z nich individuálně oslovit, případně následně navštívit a projekt představit, proto byla největším úskalím časová tíseň, a to i přesto, že výzkum probíhal dva roky dle předem sestaveného projektového plánu. Další úskalí bylo shledáno v odpovědích respondentů. V návaznosti na osobní rozhovory s příslušníky Vězeňské služby mají vězni ambice „dělat se lepšími“ a zkreslovat informace.

Analýza skupiny respondentů

Respondenti byli vybráni náhodně, bez předchozího škálování, jedinou podmínkou pro účast v průzkumu bylo pravomocné odsouzení a s ním spojený pobyt ve výkonu trestu odnětí svobody v zařízení specifikovaném výše.

Tab. 3: Analýza respondentů průzkumu

Věk	Počet celkem	%	Muži	%	Ženy	%
18–25	89	16,0	71	16,0	18	18
26–35	233	43,0	192	43,0	41	41
36–45	132	24,0	107	24,0	25	25
46–55	76	14,0	62	14,0	14	14
56–65	14	3,0	12	3,0	2	2
66–75	2	0,5	2	0,5	0	0
76–více	2	0,5	2	0,5	0	0
Celkem	548	100,0	448	100,0	100	100

Zdroj: Vlastní konstrukce na základě kvantitativního průzkumu, 2019

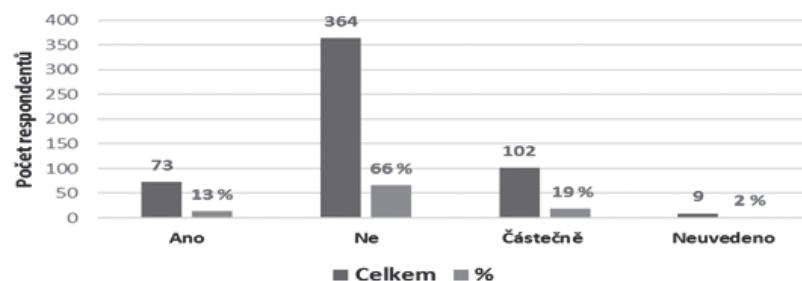
Tab. 4: Vzdělávání respondentů ve výkonu trestu odnětí svobody

	Celkem	%	Muži	%	Ženy	%
Zájmový kroužek	43	31	35	28	8	47
Rekvalifikace	62	44	55	44	7	41
Výuční list	34	24	32	26	2	12
Střední škola	2	1	2	2	0	0
Celkem	141	100	124	100	17	100

Zdroj: Vlastní konstrukce na základě kvantitativního průzkumu, 2019

Jako nejčastější vzdělávací aktivitu ve výkonu trestu odnětí svobody uvádí respondenti rekvalifikaci 44 % (62 ze 141), následují zájmové kroužky 31 % (43 ze 141). Téměř čtvrtina respondentů – 24 % (34 ze 141) se ve výkonu trestu odnětí svobody snaží získat výuční list a pouze 1 % (2 ze 141) studuje střední školu zakončenou maturitní zkouškou. Podíváme-li se na genderové rozložení, pak se častěji vzdělávacím programům ve výkonu trestu odnětí svobody věnují muži, a to 28 % (124 ze 448), ženy pak 17 % (17 ze 100). Zatímco muži nejčastěji absolvují rekvalifikaci 44 % (55 ze 124), ženy navštěvují zájmové kroužky 47 % (8 ze 17). Muži se také častěji snaží získat výuční list 26 % (32 ze 124), ženy 12 % (2 ze 17).

Graf 3: Možnost vzdělávání se v oblasti ICT ve výkonu trestu – muži + ženy

Zdroj: Vlastní konstrukce na základě kvantitativního průzkumu, 2019

S odkazem na průzkum 13 % (73 z 548) respondentů uvádí, že má ve výkonu trestu příležitost vzdělávat se v oblasti informačních a komunikačních technologií. Jedná se o 15 % (66 ze 448) mužů a 7 % (7 ze 100) žen. Příležitost k částečnému vzdělávání pak uvádí 19 % (102 z 548) respondentů, 17 % (79 ze 448) mužů a 23 % (23 ze 100) žen. 497 z 548 (91 %) respondentů však současně uvádí, že po propuštění z výkonu trestu nebude mít s používáním ICT (například počítač, mobilní telefon a podobně) problém a bude je aktivně využívat v běžném životě. Taktéž bude bez problémů využívat informační a komunikační technologie a používat je v běžném životě (např. chytrý telefon, počítač atd.). Potvrzuje se, že osoby pravomocně odsouzené k trestu odnětí svobody, toho času ve výkonu trestu, muži i ženy, v České republice, bez dalšího požadavku na škálování, nemají ve výkonu trestu odnětí svobody dostatečný prostor na vzdělávání se v oblasti informačních a komunikačních technologií.

Využívání ICT při páchání trestné činnosti

Kybernetická kriminalita,⁷ dříve také označována jako informační kriminalita, je definována Policií České republiky jako trestná činnost, která je páchána v prostředí informačních a komunikačních technologií včetně počítačových sítí. Samotná oblast informačních a komunikačních technologií je buď předmětem útoku, nebo je páchána trestná činnost

⁷ Termín „kybernetická kriminalita“ je odvozován od pojmu kybernetický prostor, případně zkráceně kyberprostor. Jedná se o virtuální prostředí, které nemá začátek ani konec. Nezná hranice národních států a nelze určit jeho rozsah.

za výrazného využití informačních a komunikačních technologií jakožto významného prostředku k jejímu páchání.

Tab. 5: Aktivní využívání ICT při páchání trestné činnosti – muži + ženy

	Celkem	%	Muži	%	Ženy	%
Ano	221	41	185	41	36	36
Ne	320	58	258	58	62	62
Neuvedeno	7	1	5	1	2	2
Celkem	548	100	448	100	100	100

Zdroj: Vlastní konstrukce na základě kvantitativního průzkumu, 2019

Z průzkumu plyne, že 41 % (221 z 548) respondentů uvádí, že k páchání trestné činnosti aktivně využívalo ICT (například počítač, mobilní telefon a podobně). Dle odpovědí respondentů častěji využívali informační a komunikační technologie muži 41 % (185) a 36 % (36) ženy. Procentuální rozdíl činí 5 %. Nepotvrzuje se, že při páchání trestné činnosti aktivně využívalo informační a komunikační technologie 20 % dotázaných, tedy osob pravomocně odsouzených k trestu odňtí svobody, toho času ve výkonu trestu, muži i ženy, v České republice, bez dalšího požadavku na škálování.

Tab. 6: Hledání inspirace k páchání trestné činnosti na internetu a sociálních sítích

	Celkem	%	Muži	%	Ženy	%
Ano	21	4	15	3	6	6
Ne	450	82	387	87	63	63
Částečně	68	12	40	9	28	28
Neuvedeno	9	2	6	1	3	3
Celkem	548	100	448	100	100	100

Zdroj: Vlastní konstrukce na základě kvantitativního průzkumu (2019)

Z průzkumu plyne, že inspiraci k páchání trestné činnosti na internetu a sociálních sítích získávala 4 % (21 z 548) respondentů, částečně 12 % (68 z 548) respondentů. Inspiraci k páchání trestné činnosti na internetu a sociálních sítích nehledalo 82 % (450 z 548) dotázaných. Častěji se k inspiraci k páchání trestné činnosti na internetu a sociálních sítích uchylovaly ženy, a to v 6 % (6 ze 100), zatímco muži pouze ve 3 % (15 ze 448). Alespoň částečnou inspiraci k páchání trestné činnosti na internetu a sociálních sítích vyhledalo 28 % (28 ze 100) žen, zatímco pouze 9 % (40 ze 448) mužů. Nepotvrzuje se tak, že nejméně 30 % dotázaných, tedy osob pravomocně odsouzených k trestu odňtí svobody, toho času ve výkonu trestu, muži i ženy, v České republice, bez dalšího požadavku na škálování získávalo inspiraci k páchání trestné činnosti na internetu a sociálních sítích. Zajímavé je ovšem zjištění, že inspirace k páchání trestné činnosti ve virtuálním prostředí je spíše ženskou doménou.

Závěr

Cílem příspěvku bylo zhodnocení efektivity vzdělávání osob ve výkonu trestu především v oblasti ICT a jeho finančních aspektů z pohledu veřejných financí. Z uvedených dat je zřejmé, že přesto, že jsou informační a komunikační technologie běžnou součástí našich životů, hrají významnou roli, která navíc stále roste, i v páchaní kriminality. Což ale neznamená, že každý, kdo využívá k páchaní trestné činnosti ICT, dokáže s technologiemi efektivně pracovat a využít je k uplatnění se na trhu práce. Vzhledem k tomu, že dnes již též neexistuje na trhu práce pozice, která by v menší či větší míře nekladla požadavky na alespoň základní znalost ICT (Cowen, 2013), je zapotřebí reflektovat tento fakt také v oblasti penitenciální péče. Cílenému vzdělávání v oblasti informační a komunikační techniky v českém vězeňství zatím příliš prostoru, jak plyne z dostupných veřejných materiálů, věnováno není. To rovněž dokazují data uvedená v tomto článku, kdy pouze 13 % (73 z 548) respondentů uvedlo, že má možnost se v dané oblasti ve výkonu trestu odnětí svobody vzdělávat. Což potvrzuje i data Vězeňské služby ČR, kdy v roce 2019 absolvovalo ve výkonu trestu odnětí svobody PC kurzen 100 osob z více než 19 tisíc vězňů (VS ČR, 2019). Je proto potřeba důkladněji mapovat investice a náklady vložené do tohoto segmentu a vyhodnocovat jejich efektivitu. Stejně jako apelujeme na implementaci moderních prvků do výuky na základních, středních a vysokých školách, měli bychom si být jisti, že stejný přístup bude prosazován také vůči osobám ve výkonu trestu odnětí svobody, což v podstatě reflekтуje i prohlášení Rady Evropy (1990). Protože, jak plyne z uvedených dat, ale také ze zdrojů Vězeňské služby České republiky, je v produktivním věku, a to 30–40 let, majoritní část vězňů. V tuto chvíli jsou náklady na jednoho vězňa cca 1 000 Kč/den a v roce 2019 bylo v českých věznicích 19 155 osob, což činí 19 155 000 Kč/den. Pokud tedy zajistíme efektivní vzdělávání vězňů v době jejich pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody, zvýší se tím jejich uplatnitelnost na trhu práce a budou schopni hradit si, alespoň částečně, své náklady na život na svobodě. Poskytnuté vzdělávání či vzdělání získané ve výkonu trestu odnětí svobody nemá platnost pouze ve věznicích, ale i po propuštění z výkonu trestu a zvyšuje potenciální hodnotu uchazeče na trhu práce. Osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody tak dostávají větší šanci získat zaměstnání, což se rovná úsporám výdajů za nezaměstnané ze státního rozpočtu. Počítat pak dále musíme i s dalšími výdaji z veřejných zdrojů po propuštění těchto osob z výkonu trestu. Náklady na jednoho nezaměstnaného v Česku jsou přibližně 207 000 Kč/rok (MPSV ČR, 2016). Částka se skládá z podpory v nezaměstnanosti, státních plateb za zdravotní pojištění, ztrát z daní a odvodů za neprovedenou práci a z dalších sociálních dávek. Jde o odhady vycházející z průměrů, které nemohou přesně kvantifikovat všechny dopady nezaměstnanosti, zejména pokud se týká zdraví, psychiky, ztráty kvalifikace atd. Pokud by všech 100 osob využilo znalosti ICT získaných v kurzech ve výkonu trestu odnětí svobody, mohlo by dojít k úspoře až 20 700 000 Kč ze státního rozpočtu pouze v této jedné oblasti.

Tento příspěvek byl zpracován v rámci grantového projektu studentského vědeckého výzkumu s názvem „Přístup osob pravomocně odsouzených k trestu odnětí svobody k ICT vzdělávání v českých věznicích a jeho využití po propuštění na svobodu“ realizovaného na Vysoké škole finanční a správní, číslo projektu 7427/2021/01.

Použitá literatura

- BEBLAVÝ, M., B. FABO and K. LENEAERTS. *Demand for Digital Skills in the US Market: The IT Skills Pyramide*. [online]. [cit. 2021-02-13]. Path: <https://www.ceps.eu/ceps-publications/demand-for-digital-skills-in-the-us-labour-market-the-it-skills-pyramid/>
- COWEN, T. *Average is over: Powering America beyond the age of great stagnation*. New York: Dutton, 2013.
- ČESKO. Zákon č. 40/2009 ze dne 8. ledna 2009, trestní zákoník. In: Sbírka zákonů České republiky.
- ČESKO. Zákon č. 169/1999 ze dne 30. června 1999, o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů. In: Sbírka zákonů České republiky.
- DRAHÝ, F., J. HŮRKA, M. PETRAS a M. SARPO. *Charakteristiky odsouzených v českých věznicích: deskriptivní studie*. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2018. ISBN 978-80-270-5197-7.
- JAHODA, R. a J. GODAROVÁ, *Odhad nákladů veřejných rozpočtů vynakládaných na jednoho nezaměstnaného* [online]. VUPSV, Praha 2016. [cit. 10. ledna 2021]. Path: [www:http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_412.pdf](http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_412.pdf)
- KRAUSOVÁ, Dagmar. *Vliv vzdělání na trestnou činnost* [online]. 2020 [cit. 2021-02-01]. Path: <https://is.vsfs.cz/th/kn11v/>. Diplomová práce. Vysoká škola finanční a správní. Vedoucí práce Veronika Anna Polišenská.
- Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. *Analýza vývoje zaměstnanosti a nezaměstnanosti v roce 2017*. Č. j.: MPSV-2018/80062-401/1.
- Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. Odbor trhu práce a podpory výzkumu a vývoje. *Analýza vývoje zaměstnanosti a nezaměstnanosti v roce 2019*. Praha. 2020.
- Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. Odbor koncepcí a strategií trhu. *Strategický rámec politiky zaměstnanosti do roku 2030*. Praha. 2019.
- MOLNÁR, Z., S. MILDEOVÁ, H. ŘEZANKOVÁ, R. BRIXÍ a J. KALINA. J. *Pokročilé metody vědecké práce*. [online]. [cit. 2020-10-30]. Path: https://www.researchgate.net/publication/277775285_Pokrocile_metody_vedecke_prace
- MURO, M., L. SIFAN, J. WHITON and S. KULKARNI. *Digitalization and the American workforce*. [online]. [cit. 2021-02-10]. Path: <https://www.brookings.edu/research/digitalization-and-the-american-workforce/>
- OLECKÁ, I. a K. IVANOVÁ. *Metodologie vědecko-výzkumné činnosti* [online]. Olomouc: Moravská vysoká škola Olomouc, 2010. ISBN 978-80-87240-33-5. [cit. 2021-01-22]. Path: http://web.ftvs.cuni.cz/hendl/metodologie/41metodologie_vedecko-vyzkumne_cinnosti.pdf
- PIKE, A., H. FARLEY and S. HOPKINS. *Digital learning to prison*. [online]. [cit. 2021-01-10]. Path: https://www.researchgate.net/publication/311716392_Taking_digital_learning_to_prison_How_four_universities_are_using_technology_to_deliver_higher_education_into_prisons_in_Australia_UK_Turkey_and_Nigeria
- SMITH, S. Valerie. *Exploring the potential of digital technology to reduce recidivism: A Delphi study on the digitalization of prisons education* [online]. 2020 [cit. 2021-02-01]. Path: <https://search.proquest.com/docview/2425893209?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true>. Diploma Thesis. Ashford University. Vedoucí práce Dana Shelton.
- Statistická ročenka České republiky 2018* [online]. [cit. 2019-11-04]. Path: <https://www.czso.cz/czso/29-soudnictvi-kriminalita-nehody>

Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2019 [online]. [cit. 2021-01-10]. Path: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2020/05/Statistická-ročenka-Vězeňské-služby-České-republiky-za-rok-2019.pdf>

ŠÁMAL, P.. *Jak se žije za zdmi Valdic: z povědi nejtěžších zločinců i odborného personálu v nejstřeženější kartuziánské věznici*. Praha: Naše vojsko, 2019. ISBN 978-80-206-1810-8.

Vězeňská služba České republiky. *Koncepce vězeňství do roku 2025* [online]. [cit. 2019-11-04]. Path:<https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/06/Koncepce-vezenstvi.pdf>

Make me Study

VYSOKÁ ŠKOLA
FINANČNÍ A SPRÁVNÍ
www.vsfs.cz

campus
VŠFS

STUDUJEŠ V PRAZE? Ubytujeme tě!

Campus Plzeňská Praha 5

Campus Vlkova Praha 3

e-mail: campus@vsfs.cz

www.campusvsfs.cz